

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ESKİÇAĞ DİLLERİ VE KÜLTÜRLERİ
(YUNAN DİLİ VE EDEBİYATI)
ANABİLİM DALI**

**PLOUTARKHOS'UN MYTHOS'A YAKLAŞIMI: PARALEL YAŞAMLAR
VE THESEUS-ROMULUS ÜZERİNE ÇÖZÜMLEME**

Yüksek Lisans Tezi

Aydın MUTLU

Ankara-2011

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ESKİÇAĞ DİLLERİ VE KÜLTÜRLERİ
(YUNAN DİLİ VE EDEBİYATI)
ANABİLİM DALI**

**PLOUTARKHOS'UN MYTHOS'A YAKLAŞIMI: PARALEL YAŞAMLAR
VE THESEUS-ROMULUS ÜZERİNE ÇÖZÜMLEME**

Yüksek Lisans Tezi

Aydın MUTLU

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Tansu AÇIK

Ankara-2011

TEZ ONAY SAYFASI

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ESKİÇAĞ DİLLERİ VE KÜLTÜRLERİ ANABİLİM DALI
YUNAN DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI

PLOUTARKHOS'UN MYTHOS'A YAKLAŞIMI:
PARALEL YAŞAMLAR VE THESEUS-ROMULUS ÜZERİNE ÇÖZÜMLEME

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı : Doç. Dr. Tansu AÇIK

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

Doç. Dr. Tansu AÇIK.....

Prof. Dr. Candan ŞENTUNA.....

Prof. Dr. Muhtar KUTLU.....

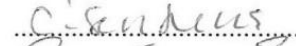
.....

.....

.....

İmzası

.....

.....

.....

Tez Sınavı Tarihi 13/06/2011

TEŞEKKÜR

Öncelikle, bu çalışmanın her aşamasında yol gösterici tavrı ve öğretici eleştirileriyle danışmanım Doç. Dr. Tansu Açık'a çok teşekkür ediyorum. Ayrıca klasik filoloji öğrenimim süresince bilgisinden her zaman yararlandığım, Yunanca okumalarda desteğini gördüğüm değerli hocam Prof. Dr. Candan Şentuna'ya; yapıcı önerileriyle çalışmaya farklı açılardan bakmamı sağlayan çok değerli Prof. Dr. Muhtar Kutlu'ya içten teşekkür ederim.

Bununla birlikte, çalışma sürecinde eleştirilerini benden esirgemeyen ve çalışmamı baştan sona büyük bir titizlikle okuyan çok değerli hocam Prof. Dr. Mehmet Özaktürk'e candan teşekkür ederim: desteğinden ötürü kendisine minnettar kalacağım. Misafirperverliği, öğretici yaklaşımı ve yararlı yorumlarıyla bu çalışmaya katkı sağlayan Sayın Prof. Riccardo Chiaradonna'ya da müteşekkirim.

Öneri ve eleştirileriyle bu çalışmanın oluşumunda emeği geçen dostlarım Selim Adalı'ya, Abdullah Üstün'e, Ertan Kardeş'e; her türlü destekleri için Serhat Şatır'a, Perihan Tuğcu'ya ve Kibar Taş'a sonsuz teşekkürler...

Son olarak, tez çalışması sürecinde yanımda olan aileme, özellikle uzakta olsa da yüreklendirici sözleriyle desteğini her zaman yanımda hissettiğim çok değerli Svetlana Dubova'ya candan teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	4
1. BÖLÜM: PLOUTARKHOS ÖNCESİ YUNAN YAŞAMÖYKÜSÜ	9
1.1. Yaşamöyküsünün Tanımı	9
1.2. Yaşamöyküsüne Genel Bakış ve <i>Paralel Yaşamlar</i> 'ın Ardalanı	11
1.3. <i>Paralel Yaşamlar</i> 'ın Kurgusu ve Özellikleri	17
2. BÖLÜM: PLOUTARKHOS ÜZERİNE	27
2.1. Dönemin Siyasal ve Kültürel Ortamına Genel Bakış	27
2.2. Yaşamı.....	31
2.3. Yapıtları : <i>Paralleloi Bioi</i> ve <i>Ethika</i> Üzerine	36
2.3.1. <i>Paralel Yaşamlar</i> içinde <i>Theseus</i> ve <i>Romulus</i> 'un Yeri	39
3. BÖLÜM: ANTİKÇAĞ YAZININDA SÖYLEN VE KAHRAMAN TAPISI	41
3.1. Antikçağ Yazınında Söylen	41
3.2. Ploutarkhos'ta Söylen	50
3.3. Kahraman Tapısı	53
3.4. Kahraman <i>Theseus</i> Üzerine.....	57
4. BÖLÜM: <i>THESEUS</i> VE <i>ROMULUS</i>'UN BİÇİM VE İÇERİK YÖNÜNDEN ÇÖZÜMLENMESİ.....	61
4.1. <i>Theseus</i> 'un Özeti	66
4.2. <i>Romulus</i> 'un Özeti	69
4.3. Ploutarkhos'un Kurucu Kahramanları	82
4.4.1. <i>Theseus</i> 'un Yapısı ve Özellikleri	60
4.4.2. <i>Romulus</i> 'un Yapısı ve Özellikleri	62

SONUÇ	100
ÖZET.....	103
ABSTRACT	104
KAYNAKÇA	105

GİRİŞ

Antikçağ edebiyatı üzerine çalışmak isteyen her araştırmacı kendini kaçınılmaz olarak çok sayıda ve farklı türlerde yazılmış metinlerin karmaşık dünyasının içinde bulur. Zamandizinsel olarak geniş bir yelpaze içinde çeşitlilik gösteren bu yazınsal türler arasında ‘yaşamöyküleri’nin önemli bir yeri vardır. Eski Yunanda düzyazının ortaya çıktığı dönemlerde yani İÖ beşinci yüzyılın başlarında, Ksenophon’la başladığı düşünülen ancak o dönemde kesin olarak tanımlanmamış yaşamöyküsü türü, özellikle İS ikinci yüzyılda yoğun ilgi görmüştür. Bu dönemin yaşamöykülerinin büyük çoğunluğu filozofların ve siyasi kişilerin yaşamlarını konu almıştır. Roma’nın imparatorluk dönemine denk gelen bu yüzyılın en ünlü ve en etkili yaşamöyküsü-biyografi yazarları arasında adı geçen kişilerden biri de bu türe deyim yerindeyse kişilik kazandırmış olan Khaironeialı Mestrius Ploutarkhos’tur. Felsefe ve tarih bilimine sağladığı katkılar bir yana, Ploutarkhos’un, yaşamöyküsü türündeki yapıtları *Paralel Yaşamlar*’ında, ünlü Yunanlarla Romalıları bir araya getirerek tek bir zeminde buluşturması ve bunları, herbirinin davranışını ve karakterini açıkça ortaya koyan karşılaştırmalarla (*synkriseis*) bitirmesi, bu alandaki yapıtlarının uzun soluklu olmasına neden olmuştur. Ayrıca çalışmasına konu ettiği karakterlerin yaşamını anlatırken somut ve kişisel ayrıntılara yoğunlaşarak onların benzer ve farklı yanlarını ortaya koyması, ‘edebiyat’ın öğretici işlevini kullanarak okuyucularını ahlaken geliştirmeyi amaçlaması gibi özellikleriyle öne çıkmaktadır.

Bu çalışmada, temel olarak Ploutarkhos’un yukarıda sözü geçen *Paralel Yaşamlar*’ı içinde yer alan, Atina ve Roma’nın eski dönemlerine ilişkin önemli bilgiler verdiği *Theseus-Romulus* adlı söylensel yaşamlarından hareketle, yazarın

söylene yaklaşımı araştırılmış ve değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bilindiği gibi söylen (μῦθος) ve söylen unsurunun (μυθώδης) önemi özellikle Yunan tarih yazımının gelişiminde ortaya çıkan başlıca sorunlardan biriydi.¹ Çünkü bir kentin ve halkın kökenine ya da eski dönemine ilişkin söz söylemek bir kuyunun dibinde neler olduğunu araştırmak gibidir. Kuyu ne kadar derinleşirse tarihsel olandan o denli uzaklaşılacak ve tarihsel bilgiye ulaşmak bir o kadar da zorlaşacaktır. Zira Paul Veyne'nin ifadesiyle eski dönemlerin anlatılarına yalan karışmıştır. Dolayısıyla bu eski dönemlerin söylenlerinde görünenin dışında, görünmeyeni anlamaya çalışmak ve toplumların bilinçaltını ortaya koymak büyük önem taşımaktadır. Bu durumda sorulması gereken ilk soru, çalışma özelinde Ploutarkhos'un bu yapıtlarında *mythos*'a nasıl yaklaştığı ile ilgili olacaktır. İkincisi ise, tarihsel kişileri ele aldığı *Yaşamlar*'ında Ploutarkhos, neden söylenin sınırlarında dolaşıp söylensel kişi ve olaylardan söz etme gereği duymuştur?

Bu çalışmanın ilk bölümünde 'yaşamöyküsü'nün günümüz edebiyatındaki anlamı ve antikçağ edebiyatında da bilhassa Ploutarkhos için ne ifade ettiği üzerinde durulmuştur. Ayrıca Ploutarkhos öncesi, bir yazın türü olarak Yunan yaşamöyküsünün anaçizgileriyle tarihsel gelişimi, *Paralel Yaşamlar*'ın ardalanı ve yapısının genel özellikleri incelenmiştir. Özellikle onun *Yaşamlar*'ı yazma amacı ve kişilik çözümlemelerinin önemi üzerinde durulmuştur; çünkü bir Yunan ve bir Romalıyı karşılaştırdığı yaşam çiftlerinin herhangi birine bakıldığında, Ploutarkhos'un asıl ilgisinin çalışmalarına konu edindiği karakterlerin kişilikleri olduğu kolaylıkla görülecektir. Asıl amacı tarihsel örnekler yoluyla kendine ve

¹ Wardman, A. E. "Myth in Greek Historiography", *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte* içinde, 1960, C.9, S.4, s. 403.

başkalarına büyük insanların yaşamını ve karakterlerini tanıtarak, okurunun davranışını ‘biçimlendirmek’ olmuştur. Bunun yanı sıra yazar, Yunanlarla Romalıların birbirlerini hor gören kişiler olmadıklarını ortaya koymak, onları tek bir zeminde bir araya getirmek istemektedir. Romalıların Yunanlara ilişkin çoktandır oluşmaya başlamış olumsuz fikir ve inançlarını sarsarak, Yunanların kaba kişiler olmadıklarını göstermeyi de amaçlamaktadır. Ona göre her iki ulusun da cesaret ve akıl yönünden üstün kahramanları vardı ve bunlar pek çok bakımdan birbiriyle karşılaştırılabilir, benzer ve farklı yönleri ortaya konabilirdi.

İkinci bölüm Ploutarkhos’un yazarlığını daha iyi anlamaya yardımcı olacağı düşüncesiyle yazarın içinde yaşadığı dönemin sosyal, siyasi ve kültürel koşullarını ele almakta, yaşamının önemli dönemleri ve yapıtları üzerine derli toplu bilgiler de içermektedir. Zira Ploutarkhos’un edebi yaşamı ile özel yaşamı arasında sıkı bir bağın olduğu ve özel yaşamının çalışmalarına büyük oranda yansımış olduğu görülmektedir. Bu türden bir bağlamı ele almadan onun yazarlık tutumunu kavramak zordur. Böylelikle bir yazar olarak onun anlaşılması daha da kolaylaşacaktır. Bunun yanı sıra bu çalışma özelinde, *Theseus* ve *Romulus*’un *Paralel Yaşamlar* içindeki yeri üzerinde durulmuş, kısaca onun bu yaşam çiftini yazma serüvenine değinilmiştir.

Üçüncü bölümde öncelikli olarak antikçağ yazınında ve Ploutarkhos’ta söylenin nasıl ele alındığı üzerinde durulmuştur. Ploutarkhos’u etkilediği düşünülen kimi antikçağ araştırmacılarının söylene yaklaşımlarıyla Ploutarkhos’un ki belli ölçüde karşılaştırılmıştır. *Theseus-Romulus* adlı söylensel *Yaşamlar*’da Ploutarkhos masalsi olanın alanına girmiştir ve tarihsel haritasının sınırlarına yerleştirilebilecek söylensel kişilerden söz etmiştir. Bunları yazmaya başladığında ise onun çok

malzemesi vardı. Hiç kuşku yok ki kimileyin birbiriyle örtüşmeyen bu malzemeyi kullanırken pek çok güçlükle karşılaşmıştır. Çünkü eski dönemlere ait sözlü ve yazılı anlatıların büyük çoğunluğuna masal karışmıştır ya da eski ve yeni öyküler birbirine karışıp bir yığın çelişkili bilgi meydana getirmiştir. Bu malzeme içinden tarihsel olanla söylensel olanı ayırmak zor da olsa, Ploutarkhos söyleni akılla arındırmaya² (ἐκκαθαίρομενον λόγῳ τὸ μυθῶδες) çalışarak onu daha makul bir hale getirmek için uğraşmıştır. O, söylenin her bir kısmının en mantıklı yorumlarını okuyucusuna sunmakta, söylenle gerçeklik arasında deyim yerindeyse bir çizgi çekmek istemektedir. Bu söylensel karakterdeki malzemeyi bir potada eritmeyi bilmiştir. Sözü geçen bölümün üçüncü alt başlığında ise gerçekte çalışmanın konusu, kahramanların yaşamı ile ilgili olduğundan Yunanlarda ‘*Kahraman Tapısı*’nın ne olup ne olmadığına ilişkin açıklamalar yer almaktadır. Bu bölümün son altbaşlığında ise bir kahraman olarak Theseus tanıtılmaktadır.

Çalışmanın son bölümü *Theseus-Romulus* yaşamöyküsü çiftinin yapısal ve anlamsal içeriklerinin çözümlenmesi üzerinedir. Her iki *yaşam*’da da Atina ve Roma’nın kuruluşuna ilişkin önemli olduğu düşünülen kısımlar üzerinde durulmaktadır. Çünkü Yunan toplumunun oluşturduğu ilgili söylenlere göz atmanın dönemi anlamaya yardımcı olacağı düşünülmektedir. Onun eski dönemlere bakışı incelendiğinde ‘ἀρχαιολογία’ olarak adlandırdığı³ ‘*eskiçağ bilgisi*’ne olan ilgisinin yanısıra, içinde yaşadığı dönemin ve kendisinden önceki dönemlerin yazın geleneğinin doğasına ilişkin de bilgi edinilmektedir.

Hiç kuşku yoktur ki metinlerin hem kendi içinde hem de öteki metinlerle bir

² Ploutarkhos, **Theseus**, I.3.

³ Ploutarkhos, **agy.** I.3.

bağlamı vardır. Bu görüşten hareketle *Paralel Yaşamlar*'ın nasıl bir yöntemle ele alınacağı konusunda, tez açısından bizi cezbeden Christopher Pelling'in Ploutarkhos'un *Yaşamlar*'ına iki yönden yaklaşımı olmuştur. Ploutarkhos'un bu yapıtlarında farklı dönemleri farklı biçimlerde ele aldığını savunan Christopher Pelling, bir çalışmasında özellikle, onun *Yaşamlar*'ında önemli gördüğü ve onun yapıtlarında da zaman zaman ortaya çıktığını düşündüğü iki unsura dikkat çekmektedir.⁴ “İlki,” Ploutarkhos'un yapıtlarında “*metinlerarasılığın (intertextuality)* yeri, yani özellikle Ploutarkhos'un *metinlerinin Platon ve Thoukydides'in metinleriyle kurduğu ilişkidir*”. Bu kavram farklı anlamlarda kullanılmakla birlikte anlaşılan, Pelling'e göre metinlerin anlamının başka metinlerce şekillendirilmesi yani metinlerin oluşumunda kendinden öncekilerin rolü, bir yazarın önceki metinlerden ödünçleme yapması anlamında kullanılmaktadır. “İkincisi ise, *yaşamlar dizisinin tümünün, en azından bazı yönleriyle uyumlu bir bütün olarak kavranmasıdır*”. Bu ikinci görüş *Paralel Yaşamlar*'ı birbirinden bağımsız eserler olarak değerlendirmemek gerektiğini vurgulamaktadır; onları kendi içinde bir bütün olarak görmek, ortaya çıkabilecek sorunları da çözmek anlamına gelmektedir.

⁴ Pelling, C. B. R., “Making Myth Look Like History”: Plutarch's Theseus–Romulus”, **Plutarch and History: Eighteen Studies** içinde, London: The Clas. Press of Wales and Duckworth 2002, s. 171.

1. BÖLÜM: PLOUTARKHOS ÖNCESİ YUNAN YAŞAMÖYKÜSÜ

1.1. Yaşamöyküsünün Tanımı

Biographia, geç antikçağ dönemine ait bir kavramdır. Momigliano'nun belirttiğine göre⁵ ilk olarak İS beşinci yüzyıl sonuna tarihlenen *Isidoros'un Yaşamı* adlı yapıtın yazarı olan Damascius'un kırıntılarında görülmektedir.⁶ Bu kırıntı ise yine aynı yazara göre dokuzuncu yüzyıl Bizans bilginlerinden Photius'un *Bibliotheca*'sında korunmuştur. Antikçağ edebiyatında, beşinci yüzyıldan itibaren kullanılmaya başlanan ve 'yaşamöyküsü'ne karşılık gelen '*biographia*'nın daha önceki dönemlerdeki karşılığı, 'yaşam' anlamına gelen '*bios*' idi. *Bios* o zamanlar bir tür olarak kesin bir biçimde tanımlanmamış da olsa⁷ onu en azından felsefi, edebi, övgüsel, özyaşamöyküsel, anısal, tarihsel ve siyasal olmak üzere farklı başlıklar altında bölmek mümkündür.

Yaşamöykülerinde ele alınan kişilerin kabaca başarı ya da başarısızlıkları üzerinde durulmaktaydı. Çoğu kez kısa bölümlerden oluşan bu anlatılarda, kahramanların nasıl kişiler oldukları, nasıl yaşamlar sürdükleri önemliydi. Buna bağlı olarak yaşamöyküsü günümüz edebiyatında kişinin yaşamını konu alan bir edebiyat türü olarak tanımlanmaktadır. Bireyi salt yaşadıklarıyla değil düşünsel yönüyle de ele almaktadır. Kişinin kendi yaşamını anlattığı özyaşamöyküsüyle iç içedir ve bu ikisi çoğu kez birlikte anılmaktadır.

Bununla birlikte yaşamöyküsü tarihle de (*historia*) ilişkilidir, hatta tarihin

⁵ Momigliano, Arnaldo, *The Development of Greek Biography*, Harvard University, 1993. s. 12.

⁶ Damascius, *Vita Isidori*, VIII.

⁷ Bkz. Pelling, "Biography, Greek" *The Oxford Classical Dictionary*, Hornblower, Simon; Spawforth, Antony (eds.), Oxford Univ. Press, 1996, s. 116; Duff, Timothy E., *Plutarch's Lives: Exploring Virtue and Vice*, Oxf.: Clarendon Pr, 1999. s. 17.

sıklıkla başvurduğu kaynaklardan biri olduğunu söylemek hiç de yanlış olmaz. Çünkü tarihe kişi unsurunu katar, tarihçinin kullandığı kaynaklara, araştırmacının elde ettiği sözlü ve yazılı malzemenin düzenlenmesine⁸ ve yorumlanmasına katkı sağlar. Ancak *tarih* ile kıyaslandığında yaşamöykülerinde yoruma daha çok rastlanmaktadır. *Historia*, geçmişteki olaylarla ilgilenirken *bios* kişiler ve kişilerin karakteriyle ilgilenmektedir. Ayrıca yaşamöyküsü yazarı ve tarihçi, genellikle benzer yöntemler kullanarak araştırma yapar.

Ploutarkhos'un sıklıkla kullandığı ve Yunanca'da en yalın ifadesiyle yaşam anlamına gelen *bios*, günümüz edebiyatında '*biyografi*' terimine denk düşmektedir. Bu kavramın Ploutarkhos için, Timothy E. Duff'ın belirttiğine göre,⁹ iki işlevinden söz etmek mümkündür: her şeyden önce *bios*, karakterlerin iç ve dış özelliklerinin betimlendiği edebi bir çalışma yani *yaşamöyküsü* demektir. Ploutarkhos yapıtına konu ettiği kişilerin yaşamını şekillendirirken bir roman yazarının ya da kendi deyişiyle, "*tıpkı ressamların yaptığı gibi (ὡςπερ οἱ ζωγράφοι)*"¹⁰ ayrıntılara inerek onları resmetmek niyetindedir. *Bios*'un bu anlamı Ploutarkhos'ta karakterlerin iç dünyaları üzerine düşünme biçiminde kendini göstermektedir. Kendi bu konuda şunları ifade etmiştir: "... nasıl ki ressamlar portrelerinde karakterin kendini yansıttığı yüz ve göz ifadelerine yoğunlaşıp beden diğer kısımlarına daha az önem verilerse, ben de karakterlerin büyüklüklerini ve mücadelelerini başkalarına bırakarak, onların ruhsal belirtilerine daha fazla değinip ve bunlar aracılığıyla her birinin yaşamını resmetmeyi öyle isterim."¹¹

⁸ Krş. Ploutarkhos, **Demosthenes**, II.1.

⁹ Duff, Timothy E., **agy**. s.17.

¹⁰ Ploutarkhos, **Aleksandros**, I.3.

¹¹ Ploutarkhos, **agy**. I.3.

Bios'un diğerk işlevi ise, Ploutarkhos'un çalışmalarıyla, etkilemeyi ve ahlaki açıdan geliştirmeyi ('biçimlendirmeyi') umduğu okuyucularının gerçek yaşamlarına gönderme yapmasıdır.¹² Ploutarkhos, Yaşamlar'a biçim vermekle okuyucusunun yaşamını da 'biçimlendirdiğini' öne sürmüştür. Onun şu sözleri okuyucusunun yaşamını biçimlendirmeye verdiği önemin bir göstergesidir: “*Bu kişilerin her birini, tarih sayesinde misafirimmiş gibi sırayla hoş karşılayıp kabul ettiğimde ve deyim yerindeyse 'boyulu poslu ve güzel olduğunu'*¹³ *dikkatli bir biçimde inceleyip yapıp ettikleri arasından bilinmesi en önemli ve en güzel olanları seçtiğimde, bu durumda yaptığımız şey birlikte zaman geçirmek ve yaşamak dışında hiçbir anlam ifade etmez. 'Ah, bundan daha büyük bir keyif alabilir misin'*¹⁴ *ve ahlaki gelişim için (πρὸς ἐπανόρθωσιν ἡθῶν) bundan daha etkilisi var mıdır?*¹⁵

1.2. Yaşamöyküsüne Genel Bakış ve Paralel Yaşamlar'ın Ardalanı

Ploutarkhos'un ele alacağımız *Paralel Yaşamlar*'ı eski dönem tarih yazımıyla benzerlikler taşımaktadır. Ploutarkhos eski dönem tarihçilerinin yapıtlarından fazlasıyla etkilenmiştir.¹⁶ Eski dönem klasik çağ yaşamöyküsünün tarihsel gelişimi ışığında Ploutarkhos'un *Yaşamlar*'ının ardalanı üzerinde durmak, onun klasik dönem ve sonrası yaşamöyküsü yazarları ve 'tarihçi'leriyle ilişkisini tartışmak onu anlamamızı kolaylaştıracaktır. Dolayısıyla Ploutarkhos öncesi yaşamöyküsü üzerine

¹² Duff, Timothy E., *agy.* s. 17.

¹³ Her yapıtında, fikrini desteklemek için onlarca alıntıya yer veren Ploutarkhos'un Homeros'tan bir alıntısı. Priamos oğlunun ölü bedenini almak için gidip yüzü tanrılara benzeyen Akhilleus'u gördüğünde onun güzelliğine hayran kalmıştır. Homeros, *Ilias*, XXIV.630: “αὐτὰρ ἐπεὶ πόσιος καὶ ἐδήτύος ἐξ ἔρον ἔντο, / ἥτοί Δαρδανίδης Πρίαμος θαύμαζ' Ἀχιλῆα / ὅσσοις ἔην οἶός τε: θεοῖσι γὰρ ἅντα ἐφεί”.
¹⁴ Sophokles'in *Tympanistai* (*Rahipler*) adlı yapıtından alıntılanmış kırıntı: “φεῦ, φεῦ: τί τούτου χάρμα μεῖζον ἅν λάβοις”.

¹⁵ Ploutarkhos, *Timoleon*, I.3.
¹⁶ Lukas de Blois, “Introduction”, Lukas de Blois, Jeroen Bons, Ton Kessels, Dirk M. Schenkeveld (eds.), *The Statesman in Plutarch's Works* içinde, Leiden: Brill, 2005, C.2, s.1.

irili ufaklı pek çok çalışma olduğundan ve tümüne yer vermek mümkün olmadığından bunlar içinden yalnızca Ploutarkhos'a doğrudan etkisi olmuş olduğu düşünülen isimler ve yapıtlar üzerinde durulacaktır.¹⁷

Yaşamöyküsünün ilk örneklerine ilişkin bir araştırmaya girildiğinde yapıtlarda bireye odaklanan bölümlere yönelmek kaçınılmazdır. Hesiodos'un özyaşamöyküsel ayrıntıları ele alması, bir geleneğin başlangıcına işaret edebilir.¹⁸ Yaklaşık olarak İÖ altıncı yüzyılda tarih yazımının belirsiz başlangıç döneminde, düzyazının ortaya çıktığı görülmektedir. Herodotos, Thoukydides ve Ksenophon gibi klasik dönem tarihçilerinin, yapıtlarında siyasal ve askeri olaylar dışında, büyük insanların yapıp ettikleri üzerine yazdıkları, kimi zaman da kişilik değerlendirmeleri yaptıkları görülmektedir. Bu yüzyılın tarihçileri çalışmalarında toplumda etkileri olmuş önderlerin güçlü ve zayıf yönleri üzerine bölümler yazmışlardır. Sözgelimi Herodotos'un Pers kırılları üzerine yazdıkları birer anlatı da olsa yaşamöyküsel bilgi içermektedir.¹⁹ Buna ek olarak Thoukydides, Peloponnesoslularla Atinalıların savaşını yazdığı yapıtında, Sparta komutanı Pausanias'a²⁰ ve Atinalı politikacı ve komutan Themistokles'e övgü düzmüştür. Onun Themistokles'in yaradılışına ilişkin yazdıkları Ploutarkhos'un kişilik çözümlemeleriyle benzerlikler taşımaktadır: *“Themistokles, yaradılışının gücünü çok kesin bir biçimde açığa çıkaran biriydi ve bu konuda başka herkesten daha çok beğeni ve övgüye layıktı. Kendine özgü kavrayışı sayesinde, önceden ya da sonradan öğrenerek değil, ani durumlarda hızlı düşünüp doğru karar veren kişi ve hatta geleceğe dair kestirilmesi zor olan*

¹⁷ Yunan yaşamöyküsünün tarihsel gelişimine ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. Momigliano, Arnaldo, **The Development of Greek Biography**, Harvard University, 1993; Osley, A. S. “Greek Biography Before Plutarch”, **Greece and Rome**, 1946, S. 15, s. 7-20, Cambridge University Press.

¹⁸ Hesiodos, **Theogonia**, 22-35.

¹⁹ Herodotos, **Historiai**, I.108 vd.

²⁰ Thoukydides, **Historiai**, I.133.

durumlarda ise en iyi biliciydi; halihazırda üstlendiği işleri yönetebiliyordu, deneyimsiz olduğu işlerde ise uygun kararlar alma yetisinden yoksun değildi. O ayrıca gelecekte belirsiz, iyi ya da kötü olanı gayet iyi sezebiliyordu. Sözüün kısıtı, gerek yaradılıştaki yeteneğini, gerekse pratikten yoksunluğunu düşündüğümüzde, bu sıra dışı adam hazırlıksız konuşma yapma konusunda da ustaydı.”²¹ Yukarıdaki alıntıda da görüleceği gibi söz konusu kişinin karakter özelliklerine ilişkin ayrıntılar betimlenerek ortaya konmuştur. Bu ayrıntılandırma, karakter betimlemelerine yönelen Ploutarkhos’ta doruğa çıkmıştır. Geçmişiyle sıkı bağı olduğu görülen Ploutarkhos’un bu betimleme ustalığı, *Yaşamlar*’ın herhangi birinde kolaylıkla fark edilmektedir. İS birinci yüzyılın ortalarında dünyaya gelmiş olan Ploutarkhos, *Timoleon’un Yaşamı*’nda ne türden bir miras devraldığını şu sözlerle dile getirmektedir: “Ancak ben tarihle ilgili olan bu çalışmayla ve tarihin yapıtla olan ilişkisini hesaba katarak en üstün ve en saygın kişilerin kayıtlarını her zaman yüreğimde yaşattım.”²² Şunu ifade etmek gerekir ki tarih bizim için olduğu gibi Ploutarkhos için de Herodotos’la başlamıştır. Çalışmalarında birinci elden yaptığı alıntılarda, tarihe verdiği önem ve çalışmalarını tarihle ilişkilendirmesinin izleri aynı biçimde kolayca görülebilir. Sözgelimi, tarihçiler arasında özel bir yeri olduğunu düşündüğü²³ ve kendine örnek aldığı ünlü tarihçi Thoukydides’ten sıklıkla söz etmektedir:²⁴ “... *Alkibiades* de zevklere kolayca sürükleniyordu; *Thoukydides*’in sözüne ettiği gibi ‘bedensel aşırılık’ onun yaşayışına ilişkin kuşkulara yol açmaktadır”.²⁵

²¹ Thoukydides, *agy.* I.138. 3.

²² Ploutarkhos, *Timoleon*, I.5.

²³ Bkz. Ploutarkhos, *Nikias*, I.1.

²⁴ Ayrıca bkz. Ploutarkhos, *Ethika*, 56 B, 71 E, 73 A vs.

²⁵ Ploutarkhos, *Alkibiades*, VI.2.

Ancak, yaşamöyküsel unsurlar içeren türler bir yana yaşamöyküsü türüne doğrudan katkısı olmuş yapıtlar da bulunmaktadır. Beşinci ve dördüncü yüzyılda tarih ile yaşamöyküsü arasındaki ayırım başlangıçta örtük iken sonraları daha açık bir hal almıştır. Karakter tasviri dördüncü yüzyılda giderek daha da önem kazanmaya başlar. Tam da bu noktada Ksenophon'dan söz etmek yerinde olacaktır. Çünkü Ksenophon, *“Bir Sokrates hayranı olarak çalışmalarında tarih ve yaşamöyküsünün çatışan iddialarını bir araya getirerek bir tür olarak yaşamöyküsünün temelini atmış”*²⁶ görünmektedir. Günümüzde bir özyaşamöyküsü olarak görülen *Anabasis*'inin II. kitabı, Yunan komutanlardan Klearkhos, Proksenos, Menon, Agias ve Sokrates'in portrelerini ele almıştır.²⁷ Bu tariflerde yazar, onların başarılarını ve fiziksel özelliklerini karşıt fikirleri bir arada işleyerek ele almıştır. Ksenophon'un yaşamöyküsel eğilimine ilişkin fikir vermesi için alıntılanmış, Klearkhos'u anlatan aşağıdaki ifadelerde nefret ve beğeni iç içedir: *“Bunlar, kanımca savaş tutkunu bir adamın davranışlarıdır. Utanç duymadan ve zarar görmeden barış içinde yaşayabilecekken savaşı seçti. Rahat bir yaşam sürebilecekken savaş uğruna sıkıntıyı tercih etti; tehlikeye girmeden servetini elinde tutabilecekken savaşarak bunu daha da azaltmayı yeğledi. Bir kimsenin, sevdiği için ya da başka bir zevki için para harcaması gibi o da savaş için para harcıyordu.”*²⁸

Bunun yanı sıra Ksenophon'un bilhassa iki yapıtı yaşamöyküsüne daha da yakındır. Bunlardan biri büyük Pers imparatoru Kyros'un yaşamını yaşamöyküsel

²⁶ Stadter, Philip, “Biography and History”, Marincola, John (ed.), **A Companion to Greek and Roman Historiography** içinde, C. I-II, Blackwell Publishing, Oxf. and Malden, Mass., 2007, s. 529.

²⁷ Ayrıca genç Kyros'u kabataslak ortaya koyan bölüm için bkz. Ksenophon, **Anabasis**, I.9.

²⁸ Ksenophon, **Anabasis**, II.6.

biçimde işlediği *Kyros'un Eğitimi*'dir (*Kyropaideia*).²⁹ Momigliano, bu yapıtı klasik dönem Yunan edebiyatının en başarılı yaşamöyküsü örneği olarak görmektedir.³⁰ Bu çalışmada çocukluğundan ölümüne kadar bir adamın yaşamı anlatılır. Doğumu, çocukluğu, eğitimi, ahlaksal olarak kişiliği, zaferleri ve ölümü hikâye edilir. Bu anlatı, tarihsel belirlemeleri yanında siyasi özelliği olan kurgusal bir roman özelliği taşımaktadır. Ksenophon'un yaşamöyküsüne yakın bir diğer yapıtı ise, anı türünde yazılmış ve Sokrates'in kişiliğine ilişkin değerlendirmeler içeren *Anılar*'dır (*Apomnemoneumata*). Bu çalışmada Ksenophon, Sokrates'le ilgili bildiklerini yazmıştır. Bir savunu özelliği taşıyan bu yapıt, Sokrates'in ölümünün yanı sıra kısa bir övgüsünü de içermektedir. Ksenophon'un *Sokrates'in Savunması* (*Apologia Sokratous*) adlı yapıtıyla aynı adı taşıyan bir yapıtı da bilindiği gibi Platon yazmıştır. Burada dikkat çeken, söz konusu yazarların Sokrates'i savunurken ya da öğretisini ortaya koymaya çalışırken yaşamına ilişkin bilgi vermiş olmalarıdır. Bu durumda Sokratik edebiyatın yaşamöyküsü türüne etkisinden söz etmiş oluyoruz. Diogenes Laertios'a göre Ksenophon, hocasının sözlerini not alıp *Anılar* adıyla yazan ilk kişidir.³¹ Bunun yanı sıra Ksenophon'nun Sparta kralı *Agasilaos* adlı yapıtı da bu bağlamda önemlidir.³² Bir övgü olan (ἔπαινος) bu yapıt, içerdiği retorik unsurlarla ahlaki değerlendirmeye ilişkin fazlaca malzeme sunması bakımından yaşamöyküsünün gelişimiyle yakından ilgilidir.³³ Ayrıca kralın yapıp ettiklerini zaman sıralamasına göre anlatması onu daha da önemli kılmaktadır. Bu yapıt yazarın Yunan tarihini anlattığı *Hellenika*'sıyla kıyaslandığında, o dönemde adı konmasa da

²⁹ Ploutarkhos'un *Çocukların Eğitimi* adlı çalışmasında (*Ethika*, 8 D) Ksenophon'un bu yapıtından (krş. *Kyropaideia*, II.3. 2) alıntılara rastlanmaktadır.

³⁰ Bkz. Momigliano, *agy*, s. 55.

³¹ Diogenes Laertios, *Bioi Kai Gnomai Endokimon Philosophon*, II.48.

³² Bu dönemde İsostrates'in, Kıbrıs'taki Salamis kralı için yaklaşık 370'te yazdığı övgü konuşması *Euagoras* ise başka bir yaşamöyküsel çalışmadır.

³³ Russell, D. A., *Plutarch*, 2nd edition, Bristol Classical Press, 2001 s. 104.

‘tarih’ dışında başka bir türe yöneldiğinin işaretidir. Sonraki dönemlerde yazılmış *bios*’ların oluşumuna kaynaklık etmiş olmalıdır. Suat Sinanoğlu’nun şu sözleri Ksenophon’u bir tarihçiden ziyade, bir yaşamöyküsü yazarı olarak gördüğü izlenimini vermektedir. “... Tarih yazarlığının ne olduğunu Thoukydides’ten öğrenmiş olmakla birlikte, Ksenophon kendi gerçek ilgilerinin dürtüsünden kendini kurtaramamaktadır. Onun için önemli olan belge, tarihsel yargı değil, kişilerdir, onların davranışları, yetenekleri, yaratılışlarıdır.”³⁴

Dördüncü yüzyılda ise yaşamöyküsü yazımı çeşitlenmiştir. Bu çağ yaşamöyküsü türü içinde özellikle filozofların yaşamının öne çıktığı bir çağ olmuştur. Dönemin yazarlarından Klearkhos, bir *bios* olmasa da bu türe yakın olarak kabul edilebilecek Platon’a *Övgü* adlı bir yapıt yazmıştır.³⁵ Yaşamöyküsünün gelişiminde diğer önemli kişiler de Aristoteles ve öğrencileridir. Ploutarkhos, *Perikles’in Yaşamı* adlı yapıtında, Aristoteles’in öğrencisi Theophrastos’un günümüze ulaşmayan *Ethika* adlı çalışmasından bir bölüm alıntılamıştır. Bu alıntıda, Theophrastos’un insanın yaradılışının değişkenliğine ilişkin belirlemesini şu şekilde ortaya koymaktadır: “Theophrastos, *Ethika* adlı yapıtında, bir kimsenin karakterinin (*ἦθος*) talihi doğrultusunda eğilim gösterip göstermediğini ve bedensel acılarından etkilenip mükemmelliğini (*τῆς ἀρετῆς*) yitirip yitirmediğini soruştururken şunu hikâye etmiş: Perikles hastayken onu ziyarete gelen dostlarından birine kadınların boynuna astığı bir muskayı göstererek bu türden aptalca bir şeye katlanabilecek kadar kötü durumda olduğunu söylemiş.”³⁶ Siyasal yaşamöyküsü türünde önemli bir isim olan Ploutarkhos için insan yaradılışının değişkenliği önemli bir meseledir ve bu

³⁴ Ksenophon, **Yunan Tarihi**, çev. Prof. Dr. Suat Sinanoğlu, Ttk, 1999, s. x-xi.

³⁵ Diogenes Laertios, **agy.** III.2.

³⁶ Ploutarkhos, **Perikles**, XXXVIII.2.

sorunu tartişırken Theophrastos’tan yararlanmasđ yaşamöyküsel tasarısının ardalanağna ilişkin bir fikir vermektedir. Theophrastos’un sözü edilen bu çalışmasının dışında günümüze kalan yapıtlarından insanın kusurlarını sayıp döken *Karakterler*’i onun insanı iyi tanıdđđını ve insan davranışları konusunda kılı kırk yaran bir gözlemci olduğunu ortaya koymaktadır.³⁷ Theophrastos’un, kişilik incelemeleri konusunda *bios* yazımında önemli bir yeri olduğuna kuşku yoktur. Ancak bu yazarın çalışması, yaşamöyküsü türüyle doğrudan ilişkisi olmadđđı için elbette bir *bios* örneği olarak kabul edilemez.

İÖ dördüncü yüzyıl ile birinci yüzyıl arasındaki dönemde kırıntılar dışında Helenistik dönem yaşamöykülerinin tamamı kayıptır³⁸ ve bu dönemdeki kökenlerine ilişkin çok şey bilinmemektedir. Ele geçen kırıntılardan anlaşıldığına göre, Ksenophon’dan sonra çeşitlenmeye başlayan yaşamöyküsünün kapsamı felsefi, edebi, tarihsel, siyasal ve hatta söylensel kişilere dek uzanmaktadır. Zamanla yaşamöyküsü yazımının bir gelenek halini aldığı ve sonraki dönemlerde de sürdürüldüğü görölmektedir. Philostratos’un (doç. İS 176) *Tyanalı Apollonios’un Yaşamı adlı yapıtı*, felsefi özelliğinin yanı sıra tarihsel yanıyla da önemlidir. Yine Philostratos’un ve Eunapius’un (doç. İS 345) *Sofistlerin Yaşamı* adlı yapıtları da anılması gerekenler arasındadır. Ancak felsefi *Yaşamlar*’ın en ünlüsü İS üçüncü yüzyılda yaşamış Diogenes Laertios’un *Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri* (*Bioi Kai Gnomai Endokimon Philosophon*) adlı yapıtıdır. Bu alışma antikçağ

³⁷ Aristoteles’in diğer bir öğrencisi, Theophrastos’un da çağdaşı, Messenialı Dikaiarkhos’un *Yunanistan’ın Yaşamı* (Βίος Ελλάδος) Yunan kültürünü başlangıcı olan altın çağından kendi dönemine kadarki izlerini süren yaşamöyküsel bir çalışmadır. Burada söz konusu olan bir kişi değil bir kentin yaşamıdır.

³⁸ Momigliano’nun belirttiğine göre (bkz. Momigliano, Arnoldo, **agy.** s. 8) bu kırıntılardan biri, Helenistik dönem yaşamöyküsü türünün iyi bilinen bir örneği Satyrus’un (İÖ 3. yy.) yazdığı *Euripides*’in yaşamöyküsüdür.

felsefe dünyasının bilginlerini kapsamlı bir biçimde okuyucusuna tanıtmaktadır.

Bu bölümde son olarak Latin yazınında yaşamöyküsü türüne katkı sağlamış ve Ploutarkhos'u etkilemiş olduğu düşünülen yazarları da kısaca anmak gerekmektedir. Bunlardan biri İS birinci yüzyılda yaşamış, Catullus'un da kitabını adadığı, Cicero ve Atticus'un dostu olan ve *Ünlü Adamların Yaşamları (De Viris Illustribus)* adlı yapıtıyla bilinen Cornelius Nepos'tur. Nepos ve Ploutarkhos çağdaşlarının yaşamını da yazmışlardır. Ancak Ploutarkhos eski zamanların söylensel geçmişine dek uzanmıştır. Aynı yüzyılda yaşamış Romalı tarihçi Tacitus, *Iulius Agricola'nın Yaşamı (De Vita Iulii Agricolae)* adlı ilk yapıtında Britannia valisi olan kayınpederinin yaşamını kaleme almıştır. Bu yapıt yazarın tek yaşamöyküsel eseridir ve ele aldığı kişi çağdaşıdır. Tacitus'un bu yapıtında kayınpederini yücelttiği görülmektedir. İmparatorluk dönemi yazarlarından biri ve Ploutarkhos'tan yaşça daha büyük olan Suetonius'un *On İki Caesar'ın Yaşamı (De Vita Duodecim Caesarum)* ise, Caesar'dan Domitianus'a on iki imparatorun yaşamını konu almaktadır. Bunun gibi yaşamöyküsü yazmış daha pek çok yazardan söz etmek mümkündür.

1.3. Paralel Yaşamlar'ın Kurgusu ve Özellikleri

Ploutarkhos, yaşamöykülerinin büyük bir kısmına, *Ethika* başlığı altında toplanan çalışmalarını tamamladıktan sonra yönelmiştir. Geç yetişkinlik döneminde yazdığı *Paralel Yaşamlar (Paralleloi Bioi)*, onun başlıca girişimi olarak bilinmektedir. Bu yapıtlarda, devlet yönetimindeki görevleri ve özel yaşamlarıyla dikkat çeken önemli kişilerin yaşamları kaleme alınmıştır. Bunlar kabaca Theseus ve Romulus'un söylensel çağından, *Helenizm* ve Otho'nun imparatorluk dönemine

kadar geniş bir zaman dilimini kapsamakta ve yaşamöyküsü türü içinde yer almaktadırlar. Ploutarkhos, Khaironeia gibi küçük bir yerde tarih³⁹ yazmanın kolay bir iş olmadığını fark etmiş, sözlü ve yazılı veri toplamak için bir süreliğine de olsa Atina ve Roma gibi büyük kentlerde bulunmanın bu açıdan önemine dikkat çekmiştir: “... bir kimse kolay ulaşabildiği, hatta kendine ait bilgilerden (ἀναγνωσμάτων) yola çıkarak değil, tersine büyük bir kısmı yabancı ülkelerde ve farklı kişiler arasında dağılmış bilgilere dayalı bir tarih yazmaya (ἱστορίαν σύνταξιν) giriştiğinde, onun her türden kitap bolluğuna sahip olması, ayrıca duyarak ve araştırarak insan belleğinde dikkate değer bir doğrulukla korunmuş ve yazarların uzak durduğu onca şeye erişmesi için, bu kişinin gerçekte öncelikle çok ünlü, özgür sanatlara dost ve kalabalık bir şehirde yaşaması gerekir. Böylece bu kişinin pek çok ve hatta temel konular bakımından kusurlu bir yapıtı yayımlaması engellenecektir.”⁴⁰

Paralel Yaşamlar’ın genel yapısını kabaca şu başlıklar altında bölümlemek mümkündür.⁴¹ Giriş (προοίμιον), çocukluk yaşamı, eğitim, yetişkinliğe geçiş, kamu yaşamına katılma, halk arasında öne çıkma, savaşlar, yazgı ve davranış değişimi, sonraki yıllar, ölüm, karşılaştırma (σύγκρισις). Ploutarkhos’un bunlarda ele aldığı karakterlerin soy ağacı, çocukluk yaşamı ve eğitimine ilişkin bilgilerinden yola çıkarak, pedagojiyle olan temasını da gözlemlemek mümkündür.

Bilindiği gibi klasik tarih yapıtlarının giriş bölümleri tarih hakkında övgüler

³⁹ Burada *tarih (historia)* kavramı, en geniş anlamda bir şeyi bilmeye çalışma; araştırma, anlatı gibi anlamlar içermektedir. Kuşkusuz ki modern anlamda onun *Yaşamlar*’ına tarih mi yoksa yaşamöyküsünü mü demek çok kolay değildir.

⁴⁰ Ploutarkhos, **Demosthenes**, II.1

⁴¹ Bu bölümlere için belli ölçüde D. A. Russell’den yararlanılmıştır. Bkz. Russell, D. A., **agy.** s. 102.

içermektedir.⁴² Ploutarkhos'un *Yaşamlar*'ının girişlerinde diğer yaşamöyküsü ya da tarih yapıtlarındaki gibi bir yöntemle karşılaşılmaz. Bu girişler dolaylı ifadeler içerse de Ploutarkhos'un amacına ve yöntemine dair önemli bilgiler vermektedir. Philip A. Stadter, *Ploutarkhos'un Yaşamları'nın Girişi* adlı makalesinde bu bölümlere (*προοίμια*) ilişkin şunları ifade etmektedir: *"Bu girişlerde Ploutarkhos kendisini harekete geçiren şeyler, amaçları ve yöntemi üzerine birkaç temel ifadeye yer vermektedir. Buna ek olarak girişler özellikle okuyucunun ilgisini kazanma amacı taşıdığı için,"*⁴³ *üstü kapalı olarak okuyucusunun doğasını açığa çıkarır: yani onların toplumsal konumlarını, günlük etkinliklerini ve düşünsel ilgilerini."*⁴⁴ Theophrastos da *Kharakteres* adlı yapıtını, Ploutarkhos'un yaptığı gibi amacı ve yöntemine ilişkin bir *prooemium*'la başlatır. Anlaşılan o da yazdıklarıyla okuyucusunu ahlaken geliştirme ve doğruya yönlendirme kaygısı gütmüştür. Sözlerine şöyle başlamaktadır: *"Bugüne kadar ne zaman düşünsem, hep şaşmışımdır; belki de bu şaşkınlığım hiç geçmeyecek: Yunanistan aynı göğün altında bulunduğu halde ve bütün Yunanlar aynı eğitimden geçtiği halde, acaba neden hepimiz aynı karakterde değiliz? Çünkü ne zamandır insan yapısını inceliyorum, Polykles, doksan dokuz yaşıma da geldim; çeşit çeşit insanla bir arada bulunup erdemlilerle (ἀγαθούς) kusurluları (φάλους) dikkatli bir karşılaştırmadan geçirdikten sonra, her birinin yaşamda sergiledikleri davranışı yazmam gerektiğini düşündüm. Bunların karakter biçimlerini, işlerini nasıl gördüklerini sana sınıflandırarak açıklayacağım. Çünkü bu yazılar çocuklarımıza*

⁴²Sözgelimi Herodotos 'araştırma'sını insanlığın yapıp ettiklerinin zaman içinde unutulmamasını, Yunanların ya da 'barbarlar'ın hayranlık uyandıran işlerinin görkemini yitirmemesini dilediği bir girişle başlatır. Ya da bir Thoukydides yapıtının girişinde Peleponnesoslularla Atinalıların savaşının önemine dikkat çeker.

⁴³ Sözgelimi girişlerinde yapıtlarını adadığı kişinin adını açıklaması okuyucusunun ilgisini çekmek amaçlıdır. Bunun yanı sıra *Yaşamlar*'ın girişinde yapılan açıklamaların savunu özelliği taşıdığı, çağdaşlarınca yazarın kendisine yönelecek eleştirileri engellemek amaçlı olduğu söylenebilir.

⁴⁴ Stadter, P.A. "The Proems of Plutarch's Lives," **Illinois Classical Studies**, 1989, S.13, s. 275.

miras bırakılırsa, saygın insanlarla birlikte olmayı tercih edecek olan çocuklarımız bu örnekleri kullanırlarsa, onlardan geri kalmamak için, sanıyorum daha ahlaklı olacaklardır, Polykles.”⁴⁵

Karakter betimlemesi *Yaşamlar*’ı önemli kılan bir etmendir. Bu çalışmalar kişinin karakteri ve yaşamı üzerine birer irdeleme olarak görülebilir. *Yaşamlar*’da ele alınan her bir karakterin fiziksel ve kişilik özellikleri üzerinde⁴⁶ durulmaktadır. Karakter hem kusurları hem de erdemleri bakımından değerlendirilir. Bu yapılırken kusurlar ve erdemler ne abartılır ne de göz ardı edilir. Diğer bir deyişle kişi sadece erdemleri ya da sadece kusurlarıyla değil her iki yanıyla da ele alınır. Olumsuz özelliklerin anlatılması olumlu özelliklerin anlatılması kadar önemlidir. Yaşamını anlattığı kişilerin yaptıkları işler arasından önemli gördüklerini ve bilinmesi en güzel olanları seçmek amaçlarından biridir. Ploutarkhos seçtiği kişileri, misafiri gibi kabul edip kendini onların yaşamlarını paylaşan biri olarak görmüştür.⁴⁷

Bununla birlikte *Yaşamlar*’a konu ettiği karakterleri nasıl seçtiği ve tasarısını nasıl geliştirdiği büyük oranda belirsizlik taşımaktadır. Diğer bir deyişle Ploutarkhos ‘*bios*’ fikrini bir tasarı sonucu oluşturmuş değildir, bunu zamanla geliştirmiş ve sonrasında ona bilinçli olarak yönelmiştir. Bu konuda D. A. Russell şunları ifade etmektedir: “*Yaşamöyküsü yazınında Ploutarkhos hem kendi yeteneklerine uyan hem de kimi sınırlıklarını gizleyen bir edebiyat türünü tesadüfen fark etmiştir. Onun okumaya düşkünlüğü, ahlak hocasının toplum ve tarih konusundaki görüşleri, ayrıca onun canlı ve çağrışımıcı anlatı konusundaki yeteneği, Yaşamlar*’ın ihtiyaç duyduğu

⁴⁵ Theophrastos, **Karakterler**, çev. Candan Şentuna, Dost Kitabevi, Ankara, 1998, s. 15 ve 17.

⁴⁶ Ploutarkhos, **Timoleon**, I.

⁴⁷ Ploutarkhos, **agy**. I.2.

şartların temelini oluşturmuştur.”⁴⁸ Ploutarkhos’un yaşamları nasıl oluşturduğuna ilişkin bilgiler bilhassa *bios*’ların girişinden öğrenilmektedir. Anlaşıldığına göre, konu ettiği Yunan ve Latin kahramanlarını zamandizinsel bir sıra izlemeden yazmıştır. Theseus’un girişinde Ploutarkhos bir *bios*’tan ötekine geçişin bilgisi şu şekilde örneklendirmektedir: “*Ancak yasa koyucu Lykurgos ile kral Numa’nın yaşam öykülerini yazdıktan sonra, araştırmalarım sırasında onun çağına yaklaştığım için Romulus’a kadar uzanmak bana mantıksız gelmedi.*”⁴⁹

Ploutarkhos uzun ve verimli yazın hayatında *Yaşamlar*’ını başlangıçta dışsal bir sebeple yazmaya başladığını, ancak bunun giderek kendi için yazmaya dönüştüğünü belirtmektedir. Bu durum *Timoleon* adlı yapıtına yazdığı girişte daha da belirgindir. Yazmaya nasıl başladığını ve yazma konusundaki kararlılığını şu sözlerle ifade etmektedir: “*Yaşamlar’ımı diğerlerinin teşvikiyle yazmaya başladım, ancak onu şu ya da bu biçimde tarihin aynasında görmeye (ὥσπερ ἐν ἐσόπτρῳ τῇ ἱστορίᾳ ... ἀμῶς γε πῶς κοσμεῖν) ve bu diğerlerinin özelliklerine (ἀρετάς) benzetmeye çalışarak yazmayı sürdürdüğümü ve artık ondan kendim için zevk aldığımı gördüm.*”⁵⁰

Tarih değil *Yaşam* yazdığını belirten Ploutarkhos’un kendisini tarihçi olarak görmediği anlaşılmaktadır. Aşağıda aktarılan bölüm Ploutarkhos’un bu konudaki bakışını ortaya koyması ve bizim *Yaşamlar*’a yaklaşımımızı belirlemesi açısından önemlidir. Burada *bios* ile *historia* arasında bir ayırmadan söz eder görünmektedir: “*Bu kitapta yazdığım kral Aleksandros ve Pompeius’u alt eden Caesar’ın yaşamıdır.*

⁴⁸ Russell, D. A., **agy.** s. 100.

⁴⁹ Ploutarkhos, **Theseus**, I.2.

⁵⁰ Ploutarkhos, **Timoleon**, I.1.

Ele alınacak işlerin çokluğundan ötürü, bu kişilerin her biri üzerinde etraflıca durmayıp dile düşmüş eylemlerinin tümünü anlatmadığım durumlarda okuyucularımdan af dilemek dışında giriş kısmına başka bir şey yazmayacağım; beni ayıplamamaları için de büyük bir kısmını özet geçeceğim. Çünkü Tarihler değil Yaşamlar yazıyorum (οὔτε γὰρ ἱστορίας γράφομεν, ἀλλὰ βίους); ayrıca en ünlü işler arasında daima erdem (ἀρετή) ya da kusurun (κακία) ortaya konusu söz konusu değildir. Dahası çoğu zaman küçük bir iş, bir söz ya da şaka, karakteri, binlerce bedenin düştüğü savaşımlardan, yan yana dizilmiş askeri güçlerden veyahut şehir kuşatmalarından daha çok ortaya koyar.”⁵¹

Yukarıdaki paragrafta⁵² Ploutarkhos’un kendisini bir tarihçi olarak görmediği öğrenilmektedir. Ploutarkhos’un “*çünkü ben tarihler değil yaşamlar yazıyorum*”⁵³ ifadesinde açığa çıktığı üzere kendini bir tarihçi olarak değil, bir yaşamöyküsü yazarı olarak tanımladığı açıktır. Dolayısıyla yaptığı iş de ‘tarihçilik’ değil ‘yaşamöyküsü yazarlığı’dır. Ondan, ayrıntılı bir şekilde tarih olayları anlatmasını beklememek gerekir. Çünkü belirtildiği gibi *bios*’u *historia*’dan ayırır görünmektedir.⁵⁴ Ploutarkhos’un bu ayrımından yola çıkarak *historia*’yı halkların ya da kişilerin eylemlerinin anlatımı olarak tanımlayabiliriz. Buna karşılık *bios*, kişinin ayırıcı niteliğini, yani karakterini (χαρακτήρ) betimleyen bir yazın etkinliğidir. Ancak Ploutarkhos yaşamöyküsel çalışmalarını en geniş anlamda ‘tarih’ olarak

⁵¹ Ploutarkhos, **Aleksandros**, I.1–3.

⁵² Bu giriş dair Timothy E. Duff, şu yorumu yapmaktadır: “Bu giriş sık sık antik düşüncede, tarih ve yaşamöyküsü arasındaki kapsamlı farklılıklara ilişkin genel bir ifade halini almıştır. Bu bir yanılgıdır. Ploutarkhos’un kullandığı kavramlar tarih ve yaşamöyküsü arasındaki herhangi bir ayrımın yaygın bir biçimde kabul edilen eski bir tanımını ima eder tarzda ele alınmamalıdır. Tarih, siyasal yaşamöyküsü, enkomion gibi yazı biçimleri ve tarihyazımsal monografi (tekyazı) olarak adlandırılan türler arasındaki sınırlar kesinlikle açık bir biçimde çizilmemiştir.” Ayrıntılı bilgi için bkz. Timothy E. Duff, **agy**, s. 17.

⁵³ οὔτε γὰρ ἱστορίας γράφομεν, ἀλλὰ βίους (**Aleksandros**, I.1–3).

⁵⁴ Bu konuda bkz. Timothy E. Duff, **agy**, s. 20-21.

adlandırmaktadır. Bu durum Theseus'un girişinde şöyle açıklanmıştır: “...işte ben de aynı şekilde paralel yaşamları yazarken, mantık yürütmeye ulaşılabilir ve gerçek olgulara dayanan tarih için (εἰκότι λόγῳ καὶ ... ἱστορίᾳ πραγμάτων ἐχομένην) sağlam bir zemin oluşturan çağları geçtikten sonra daha uzak çağlar için şöyle demeyi uygun buldum...”⁵⁵ Bu durumda onun eski dönemlere ilişkin *Yaşamlar*’ı Timothy Duff’ın tespit ettiği gibi⁵⁶ ‘tarih görünümünde’dir.⁵⁷ Ancak Ploutarkhos tarihçilerin yaptığı gibi seçtiği kahramanların büyük işleri ve mücadeleleriyle fazla ilgilenmez. Bunun yerine karakterlerin ruhsal belirtileri üzerine düşünme ve bu belirtiler yoluyla her birinin yaşamını betimleme çabasıdır. *Yaşamlar*’ı Pelling’in işaret ettiği gibi,⁵⁸ çoğunlukla kişisel ayrıntılara odaklanmakta ve bu da tarihsel anlatıyı belli ölçüde sınırlandırmaktadır; karakter tasviriyle ilgilenmektedir, nihai amacı da inandırıcı ve ahlaksal olmaktır.

Bunun yanı sıra yaşam çiftlerine yazılmış karşılaştırmalar (*synkriseis*) *Paralel Yaşamlar*’ın temel unsurlarından biridir. Kuşkusuz ki Herodotos ve Thoukydides araştırmalarında ondan yaklaşık yarım asır önce çeşitli halkları, şehirleri ve bireyleri karşılaştırarak anlatmışlardı. Ancak Ploutarkhos’ta karşılaştırma belirttiğimiz gibi onun yaşamlarını önemli ölçüde başka yazarlarınkinden farklılaştırır. Onun karşılaştırmalarına ilişkin ilk elde şunları söylemek mümkündür: Russell’in belirttiği gibi⁵⁹ bunlar anlatıya çok renk katmazlar, anlatıda içerilen öyküye az da olsa bilgi katarlar. Hem övgü hem de yerme içerdiklerinden bir tür retorik alıştırmaya örnek de

⁵⁵ Ploutarkhos, **Theseus**, I.1; krş. bölüm 4.1.

⁵⁶ Duff, Timothy E., **agy**, s.18.

⁵⁷ “Dilerim söylen unsuru akılla arınıp ona boyun eğer ve tarih görünümü kazanır...” (Ploutarkhos, **Theseus**, I.3).

⁵⁸ Pelling, C. B. R., “Plutarch's adaptation of his source-material”, **agy**, içinde, London: The Classical Press of Wales and Duckworth, 2002. s. 102.

⁵⁹ Russell, D. A., “An Introduction to the Lives”, **Plutarch** içinde, 2nd Edition, Bristol Classical Press, London, 2001. s. 110.

teşkil ederler. Öncesinde anımsanmaya değer iki karakterin yaşamı anlatılmıştır; karşılaştırma bölümünde ise, benzer ve farklı noktalar üzerinde durulmaktadır.

Genellikle siyasal yaşamöyküsü türüne dahil edilen *Paralleloi Bioi* felsefi ve edebi özelliğinin yanı sıra toplumsal olguları da sıklıkla anlattığı görülmektedir. *Alkibiades*'te Ploutarkhos, evlilik yaşamı kötüye giden Hipparete'nin kocasından ayrılmak için 'arkhon'a boşanma dilekçesi vermesi sonucu gördüğü muameleyi şu sözlerle anlatmaktadır: "*Yasa uyarınca kadın bu işi yapmak için orada bulunduğu sırada Alkibiades gelip onu yakaladığı gibi Agora'dan geçirerek hiç kimse karşı çıkmaya cüret edemezken kadını elinden çekiştire çekiştire eve getirdi. Ölünceye kadar onun yanında kaldı ve Alkibiades Ephesos'a yelken açtıktan kısa bir süre sonra da öldü.*"⁶⁰

Ploutarkhos'un *Yaşamlar*'ının dikkat çeken diğer bir özelliği ise ele aldığı karakterlerin ruhsal yanısıdır. H. L. Tracy makalesinin girişinde⁶¹, modern okuyucunun Ploutarkhos'un bir *bios* yazarı olarak donanımını düşündüğünde her şeyden önce onun ruhsal bakış açısını araştıracağını belirtmiştir. Ancak okuyucunun çok fazla ruhsal teknik bilgi ya da çok fazla planlı bir ruhsal yöntemle karşılaşmayacağını da eklemiştir. Kısaca Ploutarkhos'un anlatılarının neredeyse hemen her kısmı ruhsal betimlemeler ve derin anlamlarla yüklüdür. Aşağıdaki alıntı buna küçük bir örnek teşkil edebilir: "*Onun karakteri, sonraki yıllarda doğal olduğu üzere büyük girişimler ve değişken bir talih söz konusu olduğunda, kendi içinde bir sürü tutarsızlık ve değişim sergilemişti. Çocukluk anılarından anlaşıldığına göre, yaradılıştan bir sürü ve büyük tutkuları olduğu için, yarışma ve birinci gelme hırsı*

⁶⁰ Ploutarkhos, *Alkibiades*, VIII.4.

⁶¹ Tracy, H.L. "Notes on Plutarch's Biographical Method", *The Classical Journal*, 1942, C. 37, S. 4, s. 213; bu konuda ayrıca bkz. Pelling, *agy.* s. 339-47.

çok güçlüydü.”⁶² Karmaşık insan kişiliği ve davranışına ilişkin çözümlemeler konusunda büyük bir yeteneği olduğuna şüphe yoktur. Derinlikli ve kapsamlı bakış açısı insan davranışını sorgulamamızı ve insan doğasını daha iyi tanımamıza yardımcı olmaktadır.

⁶² Ploutarkhos, **Alkibiades**, II.1-2.

2. BÖLÜM: PLOUTARKHOS ÜZERİNE

2.1. Dönemin Siyasal ve Kültürel Ortamına Genel Bakış

Ploutarkhos Roma'nın Yunanistan üzerinde, Caesarların da Roma üzerinde güç sağladığı bir dönemde yaşamıştır. Bu dönemin başlangıcını Claudius (41-54) ve Nero'nun (54-68) yönetimleri oluşturur. Sonrasında Galba, Otho ve Vitellius adlı üç *principes*'in 68-69 yıllarındaki başarısız imparatorluk girişimleriyle başlayan bir iç savaş yerini Flavianus hanedanlığına bırakmıştır. Flavius soyuna mensup Vespasianus (69-79), Titus (79-81) ve Domitianus (81-96), Suetonius'un ifadesiyle *“uzun zamandır belirsizlik içinde olan ve neredeyse düzeni kalmamış imparatorluğun”*⁶³ başına geçmişlerdir. Iulius-Claudius hanedanından Flavianus hanedanına bu geçiş imparatorluğun son siyasal bunalımı olarak görünmektedir. Bu dönemin önemli olaylarından biri, imparator Titus'un Kudüs'ü ele geçirmesi ve Britannia'nın fethinin tamamlanışdır. Domitianus'tan sonra ise senato kararıyla Iulius-Claudius hanedanıyla akrabalığı olan Nerva (96-8) imparator ilan edilmiştir. Nerva'nın hakimiyetini, Dacia'yı alacak ve Parthlara karşı savaşacak olan Traianus'un (98-117) imparatorluğu izlemektedir. Ölüm yılı kesin olarak bilinmeyen Ploutarkhos'un yaşamının son yılları ise Hadrianus yönetimine (117-138) denk gelmektedir.

Ploutarkhos, gücün etkin olduğu bu yönetimlerin dünyasında Roma'nın ve Caesarların hakimiyetini tartışmasız kabullenmek durumundaydı. Çünkü o doğduğunda Yunanistan derin bir ekonomik ve kültürel bunalım geçirmektedir. Aynı

⁶³ Gaius Suetonius Tranquillus, *On İki Caesar'ın Yaşamı*, çev. Fafo Telatar, Gül Özaktürk, Ttk, Ankara, 2008. s. 230.

zamanda Yunanistan'a yönelik bir aşağılama söz konusudur. Roma'da iki kere bulunduğu anlaşılmaktadır: 70-79 arası bu kente ilk ziyaretini gerçekleştirmiştir. Bu ziyareti esnasında 68-69 yıllarındaki iç savaşın anılarının hala taze olduğunu belirtmekte yarar vardır. Roma'da 90'lı yılların başında bulunuşu ise Domitianus dönemine rastlamaktadır.

Ondan önce birkaç yüzyıla dağılmış Yunan edebiyatının durumu pek de iyi bir durumda değildi. *Bibliothèque*'nin yazarı Sicilyalı Diodoros (60-30 arası ünlenmiş), Halikarnasoslu Dionysios⁶⁴ ve Pontuslu Strabo (İÖ 64) onun öncüllerinden bazılarıdır. Ancak Yunan edebiyatının durumunun iyiden iyiye düzelmesi Ploutarkhos daha hayattayken gerçekleşmiş ve onun ölümüyle birlikte ikinci sofizm olarak bilinen felsefi akım yeşermiştir. Onun yaşadığı dönemde, ikinci sofistlere yakın olarak görülen ve belagatini devlet siyasetinin hizmetine adanmış Bursalı Dion (40); İzmitli Arrianos (85-90), Atinalı sofist Herodes Attikos (101), Kommagene'den Lukianos⁶⁵ (117), filozof sofist Favorinus gibi önemli isimler vardır. Yahudi Philonus ve Flavius Iosephus da dönemin Yunanca yazan yazarları arasında yer almaktadır. Ploutarkhos'un bu son iki isimden haberdar olup olmadığı bilinmemektedir. İS 125'ten önce imparator Hadrianus yönetimdeyken ölmüştür, ancak bu tarihte imparatorluk tahtında Yunanlaşmayı (*Helenizm*) canlandırmaya çalışan Yunan aşığı Hadrianus vardır. Yine ölüm yıllarında “*beşinci ve dördüncü*

⁶⁴ İÖ 30'da Augustus zamanında İtalya'ya gelmiş ve 22 yıl boyunca iç savaşın sonuna kadar Roma'da bulunmuş, *Romaïke Arkhaiologia*'nın ilk bölümünü yazmıştır.

⁶⁵ Onun Yunanlaşmayı canlandırma fikrini Lukianos'un yermiş olduğu görülmektedir. Bunun izleri Lukianos'un eserlerinin büyük bir kısmında görülebilir. Sözgelimi Lukianos ‘*Tarih Nasıl Yazılmalı*’ adlı yapıtında özellikle Parth savaşını konu alan Yunan tarih yazımını şu şekilde yermektedir: “*Tarihçilerimiz bilisizlikleri yüzünden işte böyle sayısız zevzeklikler ediyor, görülmeye değer olanıysa görmüyorlar, görseler bile onu yoluyla yordamıyla söylemeye güçleri yetmez. Bunun için kalkıp uyduruyorlar, dilin kemiği yok ya! Dillerine ne gelirse onu söyleyiveriyorlar. Betiklerine koydukları adlarla, bölümlerin sayısıyla böbürleniyorlar, değeri o adlarla, bölümlerin çokluğunda arıyorlar. Ah! O adlar öyle gülünç şeyler ki...*” Samsatlı Lukianos, ‘*Tarih Nasıl Yazılmalı*’, **Seçme Yazılar** içinde, çev. Nurullah Ataç, K Kitaplığı, 2002. s. 457.

yüzyılın tarihi ve edebiyatıyla büyük oranda yoğrulmuş, yeni-Attike biçiminin karmaşık değişleri, dolaylı ve coşkulu anlatımıyla Yunan edebiyatını kökünden değiştirmiş”⁶⁶ ünlü hatip Aelius Aristides (117/129) doğmuştur. Ayrıca kendini Roma tarihini yazmaya adanmış Aleksandrialı Appianos’u da unutmamak gerekir.

Ploutarkhos’un yaşamında çok önemli gördüğü bir şey vatanının geçmişteki popülerliğini ona geri kazandırmak için uğraşmasıdır. Bu konuda çağdaş klasik filologların görüşlerine başvurursak ilk elde şunları söylemek mümkündür: Bowersock, “Ploutarkhos Roma’yla olan ilişkilerinin Yunanistanda, kültürün ve ekonominin canlanmasına yarar sağlayacağını anlamıştır”⁶⁷ diye yazmaktadır. Averintsev ise 1968’de yayımlanan makalesinde onun imparatorluk sınırları içinde Yunanlaşmayı canlandırıp yaşatmak gibi bir umudu olduğundan söz etmektedir. Bu görüşe göre, Ploutarkhos Yunanlaşmanın polis dünyasıyla bir ilişkisi olduğuna candan inanmaktadır ve Yunanlaşma, polis dünyasıyla bağıni henüz yitirmemiştir. Averintsev sözlerini şöyle sürdürmektedir: “Daha sonra, Hadrianus ve haleflerinin hükümranlığında, Roma yönetiminin Yunan hayranlığı girişimleri doruk noktasına ulaşp bunun da ötesine geçecekti. Yunanlaşmanın canlanışı bir slogan olarak geleceğe ilişkin gerçek bir düştten içinde bulunulan zamanın resmi bir etiketine dönüştürülecekti; bir Aelius Aristides tarafından hayranlıkla yüceltilebilecek ya da bir Lukianos tarafından iğneleyici bir şekilde alay edilebilecek ancak yalnızca

⁶⁶ G. W. Bowersock, “Aelius Aristides”, Easterling, P. E., Kenney, E. J (gen. eds.). **The Cambridge History of Classical Literature, The Hellenistic Period and The Empire, I.4** içinde, Cambridge Univ. Press, 1993. s. 99.

⁶⁷ G. W. Bowersock, “Plutarch”, **agy.** içinde, s. 106. Aynı yazar, onun Yunanlaşmanın simgesi olarak görüldüğünü şu sözlerle ifade etmektedir: “Çok okuyan, iyi huylu ve üretken bir yazar olarak geçmişe olan hürmeti ve erdeme olan sevgisi yüzünden Yunanlaşmanın simgesi olarak görülmüştür; gerçekten de o Yunan edebiyatı tarihinde tektir.” (G. W. Bowersock, “Plutarch”, G. W. Bowersock **agy.** içinde, s. 105).

Ploutarkhos'ta bulduğumuz sessiz, daimi umutluğu esinleyen türden bir kurgu. Ploutarkhos'un iyimserliği çok içtendir: onun öğretmenlik eylemi sadece gösteriş amaçlı değildir, öğretilerinin gerçekleştirilebilir olduğuna ciddiyetle inanmaktadır: bu yüzden, tumturaklı bir dilin yokluğu, somut ayrıntılardan alınan haz."⁶⁸ Kuşkusuz ki Averintsev'in deyişiyle onun "yaşamının başlıca hedefi olarak gördüğü" bu bakış açısı *Ethika* olarak anılan yazılarını ve *Paralel Yaşamlar*'ı biçimlendirmesinde bizce önemli bir etken olarak görülmektedir. Ek olarak Averintsev'in tespitiyle ortaya konması gereken bir nokta, İmparatorluk döneminin diğer pagan Yunan yazarlarına göre, Yunanlaşmanın temelde okulların dünyası ile ilişkili bir görüş olmasıydı. Ancak yukarda da belirtildiği gibi Ploutarkhos'a göre Yunanlaşma kendi döneminde, henüz *polis* dünyasıyla bağını yitirmemiştir. Bu görüşten hareketle kendi *polis*'inden uzaklaşıp edebiyat ve felsefeyle uğraşması çok bir şey ifade etmeyecekti. Ömrünün büyük kısmını Khaironeia'da geçirmesinin asıl nedeni bu olarak görülmektedir. Ancak Ploutarkhos'un zengin bir yazın hayatı için büyük kentlerde bulunmanın önemini de ihmal etmediği görülmektedir.⁶⁹ Yine yazara göre Ploutarkhos, "Memuriyetin yükselişiyle yaratılan yeni toplumsal ortamdan ve bireysel yaşamla ilişkisiz, özerk bir dünya niteliğindeki devlet kavramından kendini uzak tutmaya çalışmaktadır".⁷⁰ Zira imparatorluğun gücünü sağlamlaştırdığı bir ortamda Ploutarkhos, Roma'nın kuruluşunu anlatırken bile bu kenti Yunana ait bir yerleşmenin sonucu olarak değil Etrüsklere ait bir yerleşmenin sonucu olarak görmüştür.⁷¹ Dolayısıyla Khaeroneia'dan birinin kendini bu ortamda var etmeye çalışmasının hiç de kolay olmadığı görülmektedir.

⁶⁸ Аверинцев, С. С. "К пониманию мировоззренческого стиля Плутарха (Ploutarkhos'un Dünya Görüş Tarzını Anlama Üzerine)", **Вестник древней истории**, 1968, С. 104, s. 78-9.

⁶⁹ Krş. dipnot 74.

⁷⁰ Аверинцев, С. С. **агы**. s. 79.

⁷¹ Bkz. Ploutarkhos, **Romulus**, 12.

2.2. Yaşamı

Lucius Mestrius Ploutarkhos, imparator Claudius yönetimi sırasında, İS 50'den önce Yunan anakarasının merkezinde bulunan, Boiotia'nın kuzey sınırındaki küçük Khaironeia kasabasında dünyaya gelmiştir. Başkalarının yaşamöykülerini yazmış ancak kendi yaşamöyküsü olmayan yazarın yaşamına dair bilgiler genellikle kendi çalışmalarındaki göndermelerinden öğrenilmektedir. Yapıtlarında yaşadıklarına, yaşamının geç döneminde ve belli ölçüde orta döneminde yer verdiğinden, gençlik yıllarına ilişkin çok fazla bilgi bulunmamaktadır. Ancak Khaironeia'daki yaşamı yapıtları sayesinde iyi bilinmektedir. Yaşamının büyük bir kısmını birkaç önemli savaş görmesi dışında fazlaca önemi olmayan bu tarihi kasabada geçirmiştir.⁷² Burada yaşamasının bir nedeni kendinin de itiraf ettiği gibi bölgenin⁷³ daha da küçülmesini engellemektir: “*Bense küçük bir kasabada ikamet ediyorum, daha da küçülmemesi için huzur içinde hep orada yaşamak istiyorum*”.⁷⁴ Bununla birlikte bu kasabanın araştırmalarında kullanacağı kitaplar, özgür sanatlar ve düşünsel çevre bakımından yeterli olmayışı gibi nedenlerle⁷⁵ Yunanistan'a gitmiş, Roma'da bulunmuştur. Kuşkusuz, geçmişle sıkı bağları olan Atina ve Roma gibi büyük kentlerin kendi yurttaşlarına sunduklarını, yaşadığı yer ona sunamayacaktır.

Babası Autobulos, büyük babası Lamprias, büyük büyük babası Nikarkhos ve

⁷² Burası bir grup Amazonun gömütünün olduğu, bir kısmının ise yine burada Khaironeia'da öldüğü (Ploutarkhos, **Theseus**, XXVII.6); büyük Aleksandros'un babası II. Philippos'un İÖ 338'de birleşik Yunan gücünü yenilgiye uğrattığı (Ploutarkhos, **Demosthenes**, XIX, **Aleksandros**, IX.2 vd.); Romalı general Lucius Cornelius Sulla'nın İÖ 86'da Pontus ve Armenia Minor'un kralı VI. Mithridates'le savaştığı (Ploutarkhos, **Sulla**, XV vd.) yerdir.

⁷³ Büyük büyük babası Nikarkhos'un bu kasabaya ilişkin anlattığı öykü hakkında bkz. Ploutarkhos, **Marcus Antonius**, LXVIII.4.

⁷⁴ Ploutarkhos, **Demosthenes**, II.2.

⁷⁵ Ploutarkhos, **agy**. II.1.

ailesinin diğer üyeleri çalışmalarında önemli bir yer tutmaktadır.⁷⁶ Karısının adı Timoksena'dır. Dört oğlu ve bir de kızı olmuştur.⁷⁷ Hem varlıklı hem de köklü bir aileden gelmiş olması eğitimi filozoflar kenti Atina'da tamamlamasını ve de gelenek olduğu üzere ülkesine hizmet etmesini sağlamıştır. Yirmili yaşlarında, *Akademia*'nın başında bulunan gezimci filozof Ammonios'un⁷⁸ okulunda felsefe eğitimi görmek için Atina'da bulunmuştur.⁷⁹ Öyle görünüyor ki dinsel geleneklere bağlı bu Platoncu filozoftan hayli etkilenmiştir. Ploutarkhos, Platon'un fikirlerini ve felsefesini bu kişi sayesinde benimseyip özümsemiş görünmektedir. Platon felsefesi üzerine yazdığı çalışmaları ise onun bir Platoncu olduğunu ortaya koymaktadırlar.⁸⁰ Ayrıca yapıtlarının büyük bir kısmında bu felsefenin etkisi kolayca görülebilmektedir.⁸¹ Platon'un yanı sıra Gezimcilerden, Stoacılardan ve bilhassa Yeni-Pythagorasçılardan etkilenmiştir. *“Onun esas bakış açısı ahlaksaldır ve felsefesinin temelini insanoğlunun uygun davranışı üzerine düşünme oluşturur. İnsanın yaradılışı mükemmellikten uzaktır, öz disiplin ve felsefe [insan yaradılışının] erdem içinde büyümesine olanak verir.”*⁸² Onun olaylara ve kişilere yaklaşımı daha çok ahlakçıdır. Sözelimi 66-68 tarihleri arasında Yunanistan'ı ziyaret eden Yunan hayranı imparator Nero hakkında şunları söylemiştir: *“Bu adam benim zamanımda tahta çıktı. Annesini öldürdü, çılgınlığı ve deliliğiyle az daha Roma İmparatorluğunu*

⁷⁶ Ploutarkhos, **Antonius**, LXVIII.4, **Ethika** 642 A vs.

⁷⁷ Ancak çocuklarından bir tek Autobulos ve Ploutarkhos hayatta kalmıştır. Kızının ölümü üzerine karısına yazdığı *Karıma Teselli* 608 A–612 A adlı çalışması ise günümüze kalmıştır.

⁷⁸ Ploutarkhos 66–67 yıllarında aslen Mısırlı ve Attike'nin bir köyü Lamprai'dan olan bu Platoncu filozofun öğrencisi olmuştur.

⁷⁹ Ploutarkhos, **Themistokles**, XXXII.5.

⁸⁰ Bkz. Ploutarkhos, *Platon Üzerine Araştırmalar* 999 C–1011 F, *Stoacıların Çelişkileri Üzerine* 1033 A–1057 C, *Platon'un Timaios'unda Ruhun Kökeni Üzerine* 1012 A –1030 C.

⁸¹ Sözelimi adalet kavramına bakışına ilişkin bkz. bölüm 4.3, '*Platoncu Unsurlar*'.

⁸² Stadter, Philip A. **A Commentary on Plutarch's Pericles**, Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1989, s. 4.

yerle bir edecekti, Antonius soyunun beşinci kuşağındandı.”⁸³

Ülkesine döndükten sonra genç yaşına rağmen Akhaia vilayetinin *proconsul*’u yanında elçi olmuş ve bundan başka görevler üstlenmiştir. Ortaçağ ansiklopedicisi Suda’nın aktardığına göre, yaşamının geç döneminde Traianus ona konsüllük ünvanı (*ornamenta consularia*)⁸⁴ vermiş ve Illyria’daki yöneticilerin onun fikrini almadan hiçbir şey yapmamalarını buyurmuştur.⁸⁵ Ayrıca Hadrianus onu Yunanistan vilayeti Akhaia’ya *procurator* yapmıştır. Roma’ya ve İtalya’nın çoğu bölgesine seyahat etmiş, Yunanistan, Aleksandria, Asia Minor’u görmüştür.⁸⁶ Pek çok ileri gelen Yunan ve Romalıyla tanışmıştır. Lucius Mestrius Florus⁸⁷ ve Quintus Sosius Senecio,⁸⁸ tanımış olduğu kişilerden sadece birkaçıdır ve bu kişilerin onun yaşamında önemli etkileri olmuştur. Kamu işlerinden ötürü İtalya’nın bazı kentlerinde ve Roma’da bulunmuştur. Bu kentlerde üstlendiği işlerin yoğunluğundan Latince’yi çok iyi öğrenememiş ve bunu şu sözlerle ifade etmiştir: “*Roma’da ve İtalya’nın çeşitli bölgelerinde bulduğum zamanlarda devlet işleri ve felsefe yapmak için yanıma yaklaşanlar yüzünden Roma diline yoğunlaşmaya zamanım olmadı, böylece Roma edebiyatı üzerine geç bir dönemde ve yaşımla ilerlediğinde çalışmaya başladım.*”⁸⁹ Latince’yi çok iyi bilmemesi fazlaca bir sorun yaratmadığını göstermektedir, çünkü yaşadığı çağın edebiyat ve kültür dili Yunancadır. Onun

⁸³ Ploutarkhos, **Marcus Antonius**, LXXXVII.4.

⁸⁴ Bu, atlı (eques) sınıfından olan biri için çok yüksek bir rütbedir.

⁸⁵ Suda, **Πλούταρχος** maddesi.

⁸⁶ Ploutarkhos’un yolculuklarına ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. Buckler, John, “Plutarch and Autopsy”, **Aufstieg Und Niedergang Der Römischen Welt**, 1991, II.33. 6, Berlin, s. 4788-4830.

⁸⁷ Ploutarkhos gelenek olduğu üzere dostu olan bu kişinin hamiliğine girmiş, aynı soydan adını alarak Roma vatandaşlığını kazanmıştır.

⁸⁸ Ploutarkhos İS 99-107 yılları arasında Traianus döneminde iki kez *consul* olmuş bu kişiye bazı *Yaşamlar*’ını ve diğer bazı çalışmalarını adamıştır. Bkz. **Theseus**, I.1, **Demosthenes**, I.1, **Dion** I.1 vs. Ayrıca *Aratus*’u, hakkında bir şey bilinmeyen Polykrates adlı bir dostuna adamıştır (Bkz. Ploutarkhos, **Aratos**, I).

⁸⁹ Ploutarkhos, **Demosthenes**, II.2.

okuyucuları Yunan ve Roma dünyasının seçkin zümresidir. Yaşadığı dönemde Yunanca kültür dili olduğundan tarihçiler, filozoflar, hatipler ve aristokrat çevre genellikle çalışmalarını Yunan dilinde yazmışlar ve kendilerini bu dilde ifade etmişlerdir.⁹⁰

Resmen aldığı ‘*Mestrius Plutarchus*’ adıyla hem bir Roma yurttaşı hem de doğum yerine güçlü bağları olan biri olmuştur. Kendi ülkesinde ve Roma’da dersler vermiştir. Ancak Stadter’in berlittiğine göre “*onun gençlik dönemi çalışmaları gibi görünen kimi retorik çalışmalarına sahip olsak da Ploutarkhos asla gezgin bir filozof ya da çağdaşı Dio Khrysostomos tarzında bir sofist olmamıştır.*”⁹¹ O geç dönem sofistleri gibi filozof havasına girmemiştir. Diyaloglarında öğrencileriyle konuşmalarından, Platon’un *Akademia*’sını andıran bir okul kurmuş olduğu anlaşılmaktadır. Roma’yla bağlantısı sayesinde Yunan kültürünün Romalılar nezdinde canlı kalmasına yararı dokunmuş ve Roma aristokrasi çevresinde etkinliği olduğu için Roma ile Yunan dünyası arasında deyim yerindeyse bir köprü kurmuştur. Robert Lamberton’a göre Ploutarkhos, “*Bir deneme yazarı ve Platon tarzında bir diyalog yazarı olarak kabaca Nero’nun 68’deki ölümüyle Hadrianus’un 117’de tahta çıkışı arasındaki yarım yüzyıllık süreçte, zamanının düşünsel yaşamının başlıca tanığıdır.*”⁹²

Khaironeia ve Delphoi yurttaşları onu ettiği hizmetlerinden ötürü bir anıta onurlandırmışlardır, bu anıtta şunlar yazılıdır: “*Amphiktiyonların kararına uyarak Delphoilular, Khaironeialılarla birlikte rahip Mestrius Ploutarkhos’un [bu*

⁹⁰ Bunun en iyi göstergesi Roma imparatoru Marcus Aurelius’un *Kendime (Ta eis heauton)* adlı özyaşamöyküsel yapıtını Yunanca kaleme almış olmasıdır.

⁹¹ Stadter, Philip A., **agy.** s. XXI.

⁹² Lamberton, Robert, **Plutarch**, New Haven-London, Yale University Press, 2001. s. xiii-xiv

heykelini] diktiler.” Konstantinopolis’in ünlü şair ve tarihçilerinden Agathias Skholastikos⁹³ ise yazmış olduğu *Ploutarkhos’un Portresi* (Εἰς Εἰκόνα Πλουτάρχου) adlı şiirinde onu şöyle anlatmaktadır:⁹⁴

“Görkemli bir heykelini diktiler senin,
ey Khaironeialı Ploutarkhos, güçlü evlatları Ausonia’nın.
Çünkü sen Roma’nın cengaver yurttaşlarıyla
seçkin Yunanları eşleştirdin Paralel Yaşamlar’ında.
Ama yazamadın kendine başka paralel yaşam;
çünkü yok eşin benzerin senin.”

Khaironeia’daki Delphoi’da konumlanan din Ploutarkhos’un yaşamını büyük ölçüde şekillendirmiş görünmektedir.⁹⁵ Doğduğu yere uzak olmayan bu yerde, uzun yıllar Delphoi’daki Apollo tapınağında gerek mali, gerekse dinsel, önemli sorumlulukları olan bir rahip (ἱερεύς) olarak görev yapmıştır. Tapındaki iki daimi başrahipten biri olan Ploutarkhos *Bir İhtiyar Devlet İşleriyle Uğraşmalı mı?* adlı yazısında Delphoi’daki konuma ilişkin bilgi vermektedir. Bu yazısının bir yerinde⁹⁶ devletin oyunlarının resmi düzenleyicisi (ἀγωνοθέτης), yani Pythia oyunlarının baş sorumlusu, Amphiktionlar birliğinin başkanı, Boiotialıların yargıcı olmak gibi görevler üstlenmiş olduğundan söz etmektedir. Yazısının başka bir yerinde ise sözlerini şöyle sürdürmektedir: “*Bildiğin gibi Pythia rahibesi için pek çok Pythia oyununa önderlik etmiş bulunuyorum, ama bana şunu diyemezsin: ‘Hey Ploutarkhos, yeterince alay, kurban töreni ve koro yönetmiş bulunuyorsun, ama şimdi daha*

⁹³ Asia Minor’un batı kıyısındaki Aiolia bölgesinin Myrina kasabasından olan bu kişi, doğu Roma imparatoru I. Iustianianus döneminde İS yaklaşık 532-80 yıllarında yaşamıştır.

⁹⁴ Agathias Skholastikos, **Anthologia Palatina**, XVI.331.

⁹⁵ Onun tapınağa ilgisi *Delphoi’un E’si Üzerine* 384 D–394 C), *Pythia’nın Şuan Ölçüsel olarak Kehanette Bulunmaması Üzerine* 394 D–409 D), *Kehanetlerin Çöküşü Üzerine* 409 E–438 E) adlı yapıtlarında açıkça görülür.

⁹⁶ Ploutarkhos, **Ethika**, 785 c-d.

yaşlısın ve yaşın yüzünden senin için kehaneti terketmenin ve başından çelengi atmanın zamanıdır”.⁹⁷ Ploutarkhos’un kehanet ocağındaki faaliyetinin hatırı sayılır miktarda olduğu görülmektedir. Rahipliğin yanı sıra idari görevleri de olmuştur. Apollo tapınağına en az yirmi yıl belki de daha fazla hizmet etmiş görünmektedir. İmparator Domitianus ve Hadrianus döneminde bu kutsal yerin yeniden canlanmasında büyük rolü olmuştur.

Ploutarkhos tapındaki kuttörenselle faaliyetlerin başlıca sorumlularından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Meslektaşları ile birlikte tapınağın işlerinden sorumlu biri olarak söz konusu kehanet ocağında uzun yıllar rahiplik görevini yerine getirmiştir. Peki bu görev Ploutarkhos için tam olarak ne anlama gelmekteydi? Robert Lamberton’a göre⁹⁸ Ploutarkhos yapıtlarında Delphoi’a ilişkin başka herhangi bir *araştırmacı*’dan daha fazla şeyden söz etmiş olsa da kendisini açıkça bu türden bir görev içinde betimlememiştir. Lamberton ayrıca onun onca Delphoi yazıları içinde birinci yüzyılın sonu ve ikinci yüzyılın başlarındaki kuttörenselle veyahut fal bakma mekanizmalarına ilişkin somut veri görülemediğini belirtir.⁹⁹ Yazar bu sessizliğin kasti olabileceği üzerinde durur, çünkü Yunan yazınının başlangıcından beri gizemci tapılar, gizli gelenekler yapıtlarda açıkça ifade edilmemektedir. Yani kutsal alana girmeme konusunda bir hassasiyet söz konusuydu.

2.3. Yapıtları: *Paralleloi Bioi* ve *Ethika* Üzerine

Ethika (Lat. *Moralia*) ve *Paralleloi Bioi* olarak iki ana başlık altında toplanan Ploutarkhos’un yapıtlarından çeşitli konularda yazılmış yetmiş sekiz deneme ve

⁹⁷ Bkz. Ploutarkhos, **Ethika**, 792 F.

⁹⁸ Lamberton, Robert, **Plutarch**, New Haven-London, Yale University Press, 2001, s. 53.

⁹⁹ Lamberton, Robert, **agy**. s. 54.

büyük bir kısmını ömrünün son otuz yılında yazmış olduğu düşünülen elli *bioi* (Lat. *vitae*) günümüze kalmıştır.¹⁰⁰ Bu çalışmalarının büyük bir kısmını Nerva ve Traianus döneminde doğduğu yerde yazmıştır. *Ethika* başlığı altında toplanan yapıtlarının pek çoğunu ise *Paralel Yaşamlar*'dan önce yazmıştır. Bunlar felsefe, tarih, müzik, fizik, matematik, botanik, zooloji, gramer, hitabet, astronomi, din, ahlak, siyaset, sosyal psikoloji (aile yaşamı, çocukların eğitimi) vb. pek çok konuyla ilgilidir.¹⁰¹ Görüldüğü gibi Ploutarkhos'un ilgi alanı hayli geniştir. Felsefe üzerine yaptığı araştırmaları onu yaşamının geç yetişkinlik döneminde 'tarih' araştırmalarına yönlendirmiştir. Ploutarkhos *bios*'larında klasik Yunan, Helenistik dönem ya da bundan sonraki yüzyılların Roması'nın devlet adamı, asker ve hatiplerin yanı sıra zamansal olarak en eski dönemlerin önemli kişilerini karşılaştırmalı olarak ele almıştır. Ünlü bir Yunanı ona denk düşen ünlü bir Romalıyla eşleştirip her birinin yaşamını anlattıktan sonra yaşam çiftini karşılaştırmayla bitirmektedir. Günümüze kalmış *Yaşamlar*'ın dördünde seçtiği kişilerin her birini (Pers kralı Artarkserkses, üçüncü yüzyılda yaşamış Yunan devlet adamı Aratos, Roma imparatorları Galba ve Otho)¹⁰² tek başına ele alır, bunları başka kişilerle karşılaştırmaz. Ploutarkhos'un bu dördü için neden karşılaştırma yazmadığına dair güçlü bir kanıtın olmadığı görülmektedir.¹⁰³ Yaşamlar'ından biri eşleştirme içeren dört *bios*'tan oluşmaktadır: *Gracchus Kardeşler*, Sparta kralları Agis ve Kleomenes ile karşılaştırılmıştır. Ayrıca günümüze, kayıp *Yaşamlar*'ından kırıntılar kalmış yapıtları şunlardır: *Epaminondas*

¹⁰⁰ Suda Ploutarkhos'un oğullarından Lamprias'ın, babasının Yunan ve Roma tarihi üzerine yazdığı bütün yapıtların bir listesinden (Lamprias Kataloğu) söz eder (bkz. Suda, **Λαμπρίας**). Bazı yapıtları listelenmemiş olan bu listede 227 çalışmanın adı vardır. The Loeb Classical Library *Yaşamlar*'ı 11 cilt, *Ethika* (Moralia) başlığı altında toplanan yazıları ise 15 cilt olarak yayımlamıştır.

¹⁰¹ Yazı başlıklarının tamamı için Loeb *Moralia* baskısının herhangi bir cildine bkz.

¹⁰² Karşılaştırma içermeyen bu yaşamlar *Paralel Yaşamlar*'dan farklı ve bir dizinin parçası olarak *Caesar'ların Yaşamları* (Augustus'tan Vitellius'a kadar) diye de anılırlar.

¹⁰³ Russell, D. A., "An Introduction to the Lives", **Plutarch** içinde, 2nd edition, London, 2001. s. 110.

ve Scipio, Scipio Africanus, Nero'nun Yaşamı, Herakles'in Yaşamı, Hesiodos'un Yaşamı, Pindaros'un Yaşamı, Krates'in Yaşamı, Daiphantus, Aristomenes.

D. A. Russell, Ploutarkhos'un yapıtlarını Batı uygarlığını biçimlendiren kitaplar arasında saymaktadır. Domitianus'un öldüğü tarih olan İS 96 ile Ploutarkhos'un öldüğü tarih olan yaklaşık olarak İS 120 arasında Roma egemenliğindeki Yunanistan'da yazılmış olan bu yapıtlar “*dönemin koşullarını yansıtmaktadırlar, sadece siyasal yanlarını değil daha da önemlisi klasik Yunan düşüncesinin olduğu kadar klasik dönem sonrasının da zengin mirasının taşıyıcısıdır.*”¹⁰⁴

Pek çok elyazmasına dayandırılan Ploutarkhos'un *Yaşamlar*'ı günümüzde derli toplu pek çok yayım içinden Teubner'in yayımında (ed. C. Lindskog ve K. Zigler) dört cilt, sekiz kısım; Budé'nin yayımında (ed. R. Flacelière ve E. Chambry) ise on beş cilt, Loeb'un yayımında (B. Perrin) 11 cilt olarak yayımlanmıştır.

Paralel Yaşamlar'ın Fransızca'ya ilk çevirisi ünlü Fransız yazar Jacques Amyot tarafından 1559'da, *Moralia*'nın çevirisinin ise aynı yazar tarafından 1572'de ortaya çıktığı bilinmektedir. Daha sonra Thomas North, Amyot'un bu çevirisini kullanarak 1579'da bir *Yaşamlar* seçkisi hazırlamıştır. William Shakespeare, trajedilerini yazarken Thomas North'un bu seçkisini yorumlayıp oyunlarında onun *Paralel Yaşamlar*'ından alıntılar kullanmıştır. Sonraki yüzyılda 1683'te John Dryden bir grubun desteğini alarak Yunanca'ya dayandırdığı dizi, North'un seçkisinin yerini almıştır. Dryden'in bu çevirisi 19. yüzyılın İngiliz şair ve klasik filoloğu Arthur Hugh Clough tarafından birkaç kez gözden geçirilmiştir. Ayrıca *Yaşamlar*'ın

¹⁰⁴ Russell, D. A. **agy.** s. 110.

Yunanca aslından İngilizce'ye çevirisi John ve William Langhorne kardeşler tarafından 1770'te gerçekleştirilmiştir. Bunun yanısıra başta Latince, Almanca, İtalyanca, Rusça olmak üzere diğer pekçok dile çevrilmiştir. Onun yapıtları günümüzde neredeyse tüm dünya dillerine çevrilmiş durumdadır.

Bir araştırmaya göre Montaigne denemelerinde Ploutarkhos'a ya da çalışmalarına dört yüz kereden daha fazla atıfta bulunmuştur. 19. yüzyıl düşünürü Ralph Emerson *Paralel Yaşamlar*'ı, 'kahramanların kutsal kitabı' olarak adlandırmıştır. Evliliğe ilişkin klasik olmayan ahlakçı çağrılarından ötürü Karl Marx onu şakayla 'kilisenin babası' olarak adlandırmıştır. Yaşamı ve yapıtlarıyla esas olarak Yunan ve Roma toplumunun düşünsel gelişimine önemli katkıları olmuş olan bu bilgin, modern dünyada çoğu toplumun edebiyatını şu ya da bu biçimde etkilemiş ve hala etkilemeye devam etmektedir.

2.3.1. *Paralel Yaşamlar* içinde *Theseus* ve *Romulus*'un Yeri

Şu kesindir ki Ploutarkhos *Paralel Yaşamlar* serisini yazmaya başladığında söylensel *Yaşamlar*'ı yazmaya karar vermemiştir. Araştırmaları onu bunları yazmaya teşvik etmiştir. Anlaşıldığına göre günümüze kalmamış *Herakles'in Yaşamı*'nı Theseus ve Romulus'tan çok daha önce yazmıştı.¹⁰⁵ Theseus ve Romulus'un yaşamları Lykurgos ve Numa'nın yaşamları yazıldıktan hemen sonra kaleme alınmıştır. Ploutarkhos'un kendi çalışmalarındaki açıklamalar bu duruma kanıt olarak gösterilmektedir. Numa'da Domitianus'un ölümüne ilişkin bir gönderme vardır.¹⁰⁶ Modern araştırmacılar buradan yola çıkarak *Theseus-Romulus* çiftinin 96'dan sonra

¹⁰⁵ Ploutarkhos, **Theseus**, XXIX.5

¹⁰⁶ Ploutarkhos, **Numa**, XIX.4.

yazılmış olduğuna hükmederler. Bu iki yaşam çiftinde yazarın ilgisi kurucular üzerine odaklanmıştır. Ancak daha önce yazmış olduğu yaşam çiftinde Ploutarkhos yasakoyucu Lykurgos'un ve kiral Numa'nın yaşamlarını yazmıştı. Ploutarkhos Lykurgos'u ve Romulus'u kendi ülkelerinin yasa koyucuları olarak görmektedir. Ploutarkhos'un *Lykurgos'u Romulus'tan çok Numa* ile karşılaştırması, Gabriella Vanotti'ye göre,¹⁰⁷ onu Romulus'a bir eş bulmaya teşvik etmiştir. Dolayısıyla sağlam bir karşılaştırma için Roma'yla kıyaslanacak tek şehir ise vatani Atina olacaktır. *Theseus-Romulus* ve *Lykurgos-Numa* adlı *bios*'lar birbirleriyle içiçedirler. Bunlar gerçekte *historia* ile *mythos* arasındaki ayrımın zor ortaya konduğu karakterler ve dönemlerle ilgilidirler. Ya da daha başka türlü ifade edilirse söylenin daha baskın olduğu yapıtlardır.

Özetle, Ploutarkhos'un *Theseus* ve *Romulus*'unun, *Paralel Yaşamlar* içinde özel bir yeri vardır. Bilindiği gibi bu iki kahraman kendi uluslarının tarihini başlatmıştır. Ploutarkhos “*güzel ve ünlü Atina'nın kurucusunu yenilmez ve şanlı Roma'nın babasıyla eşleştirmeyi ve karşılaştırmayı*”¹⁰⁸ uygun bulmaktadır. Anlatılan Christopher Pelling'in de belirttiği gibi iki kurucunun yanı sıra iki şehrin hikayesidir. Her iki yaşam da savaşçı ve devlet adamı iki kahramanın, güçleri ve cesaretleri sayesinde yükselişiyle birlikte hırsları ve yaşamlarındaki kimi talihsizlikleri yüzünden kazanmış oldukları saygınlığın ters yüz olması sonucu gözden düşmelerini ve ölümlerini konu almaktadır.

¹⁰⁷ Vanotti, Gabriella, “Introduzione” Plutarco, **Teseo Romolo** içinde, çev. Marco Bettali e Gabriella Vanotti, Bur Classici Greci e Latini, RCS Libri S.p.A. Milano, 2006, s. 237.

¹⁰⁸ Ploutarkhos, **Theseus**, I.2.

3. BÖLÜM: ANTİKÇAĞ YAZININDA SÖYLEN VE KAHRAMAN

TAPISI

3.1. Antikçağ Yazınında Söylen

Ploutarkhos öncesi yazarların eski zamanlara ilişkin söylediklerini, Pelling'in sözünü ettiği¹⁰⁹ metinlerarasılık kavramını göz önünde tutarak Ploutarkhos'un aynı dönemlere ilişkin söyledikleriyle karşılaştırmak onun söylensel çalışmalarını doğru bir biçimde anlamamızı sağlayacaktır. Öncelikle bazı kavramların ne ifade ettiği üzerinde durulacaktır.

Yunanca'da 'mythos'a karşılık gelen 'söylen' bilindiği gibi uzak geçmişle ilgilidir. Yani zamansal olarak en eski dönemlere ait bir şeydir. Bu kavram Yunan edebiyatında ilk olarak Homeros'ta görülmektedir ve Homeros'un tanrılarla insanların içe içe olduğu kahramanlar çağı dünyasında söz, nutuk, anlatı ve hikaye gibi anlamlar içermektedir.¹¹⁰ Paul Veyne, *mythos*'u şu şekilde tanımlamaktadır: "Adından anlaşıldığı üzere¹¹¹ yazarı belli olmayan bir öyküdür, öyle ki derlenip tekrar edilebilir, ama yazarı olunamaz."¹¹² Zamansal olarak ve konusu bakımından sınırları olmayan, kapsamı çok geniş yerel bir efsane olarak tanımlanabilir.¹¹³ Jean-Pierre Vernant söylen kavramının kökenini, tarihsel olarak doğuya özgü bir düşünce geleneğine bağlamaktadır.¹¹⁴ Söylenleri çağdaş bakış açısı ile ele alırken Vernant,

¹⁰⁹ Pelling, C. B. R., "Making Myth Look Like History": Plutarch's Theseus–Romulus", *agy*, s. 171

¹¹⁰ Homeros'un hikaye ettiği bu dünyada kurmaca ile gerçeklik bir arada ele alınmıştır.

¹¹¹ Bu kavram 'hikaye etmek' anlamına gelen *mythein* fiilinden türetilmiştir.

¹¹² Paul Veyne, *Les Grecs ont-ils cru à leurs mythes? : essai sur l'imagination constituante*, Paris: Editions du Seuil, 1983, s. 34

¹¹³ Ayrıntılı ilgi için ilgili maddelere bkz. (Mit. Bir tanım denemesi, s. 782; Neo-Platoncular ve Yunan Mitleri, s. 808; Mitlerin Yorumu Kuramı, s. 794; Felsefe ve Mitoloji, s. 274 vs.) Bonnefoy, Yves, *Mitolojiler Sözlüğü*, çev. Levent Yılmaz, Dost Yayınları, 2002.

¹¹⁴ Bkz. Vernant, Jean-Pierre, *Eski Yunanda Söylen ve Toplum*, çev. Mehmet Emin Özcan, İmge Kitabevi, Ankara, 1996, s. 193.

Eski Yunanda Söylen ve Toplum (Mythe et société en Grèce ancienne) adlı değerli çalışmasında, bu söylenlerde yer alan kişilerin insan öbeği içinde nereye konacağına ilişkin soruların yanıtını aramaya girişmektedir.¹¹⁵

Paul Veyne ise, *Les Grecs ont-ils cru à leurs mythes?* adlı yapıtında¹¹⁶ söylenlerin Yunanlar için anlamını tartışırken, Hesiodos'un *Theogonia*'sının girişindeki esin perilerinin ozana seslenişine dikkat çekmektedir. Şiirde çok işlevi olmayan bu periler kendilerine aktarılanları yani bildiklerini tekrar etmektedirler. Ozan esin perilerine seslendikten sonra onlardan şu yanıtı alır:

*“Siz ey kırlarda yatıp kalkan çobanlar,
Dünyanın yüzkarası zavallı yaratıklar!
Sizler ki hep birer karınsınız sadece,
Biz yalan söylemesini biliriz gerçeğe benzer,
ama istersek dile getiririz gerçekleri de”.*¹¹⁷

Bu dizelerde ortaya konan hem doğruların (ἀληθεία) dile getirileceği hem de gerçeğe benzer (ἐτύμοισιν ὁμοῖα) yalanların (ψεύδεα) ifade edileceğidir. İki karışık fikrin ele alındığı bu dizelerde yalanın masalsı olana karşılık geldiği söylenebilir. Özellikle dikkat çeken şey söylene (μῦθος) karışmış söylen unsurunun (μυθῶδες) varlığıdır. Söylen, içinde gerçeği barındırmaktadır ancak bu gerçek saf bir gerçek değildir. Çünkü sonraki dönemlerde içine yalanın karışmış olması ve zaman içinde değişebilme ihtimali vardır. Bu noktada Veyne'in önemli bir saptamasını belirtmekte yarar vardır: “Söylenleri eleştirmek onların yanlışını ortaya koymak demek değildi, daha çok onların özündeki gerçeği keşfetmekti. Çünkü bu gerçek yalanlarla

¹¹⁵ Bkz. Vernant, Jean-Pierre, **agy.** s. 193.

¹¹⁶ Veyne, Paul, **agy.** s. 34.

¹¹⁷ Hesiodos, **Theogonia**, 26-28 (çev. Sabahattin Eyuboğlu, Azra Erhat).

kaplanmıştı.”¹¹⁸ Ploutarkhos ise gerçekliğe dair konuştuğunda onu daha açık kılmanın peşinde olmuştur. Veyne gerçeğin arındırılmasından söz ederken, Ploutarkhos Theseus’un girişinde söyleni akılla arındırmaktan söz etmektedir.

Sonraki dönemlerde “*Söylen ve masal unsurunun önemi Yunan tarih yazımının gelişiminde ortaya çıkan başlıca sorunlardan biriydi*”.¹¹⁹ Çünkü belirtildiği gibi eski dönemlere ait sözlü ya da yazılı anlatıların büyük çoğunluğuna masal karışmıştır. Bu sebeplerden ötürü sonraki dönemlerin tarihçileri zorluğundan dolayı en eski söylenlerden uzak durup sadece daha yakın dönemin olaylarını yazmakla ilgilenmişlerdir.¹²⁰ Ancak yazarların aktardıkları birbirini tutmayan olaylar da olsa bunları anlatmayı kendilerine ödev saymışlardır. Sözelimi tarihin babası Herodotos geçmişini yazarken sözlü kaynaklardan ve kişisel gözlemlerinden yararlanarak araştırmasını yazmıştır. Bununla birlikte bir yandan malzeme bolluğu öte yandan öykülerin halk arasında iyi biliniyor olması tarihçilerin yapıtlarında masala da yer vermelerine neden olmuştur. Herodotos bu konuda şunu ifade etmiştir: “*Bir yandan bana anlatılanları ortaya koymakla yükümlü olsam da, öte yandan her şeye bütünüyle inanmaya mecbur değilim. Bu söz, araştırmamın bütünü için geçerlidir.*”¹²¹

Thoukydides ise *arkhaiologia* olarak anılan I. kitabında, ‘*historia*’ ile ‘*mythos*’ arasında bir ayırmadan söz etmektedir. Ona göre bir tarihçi kendisine aktarılan her şeyi olduğu gibi kabul etmez. *Tarihçi* araştırmaları sonucu ulaştığı bilgileri yanlıştan ayıklayarak ortaya koymalıdır. “*Şimdi eski dönemlere ilişkin*

¹¹⁸ Veyne, Paul, **agy.** s. 69.

¹¹⁹ Wardman, A. E. **a.g.y** s. 403.

¹²⁰ Diodoros Sicilus, **Bibliothèque**, IV.2.

¹²¹ Herodotos, **Historiai**, VII, 152. 3.

*araştırmalarımın sonucuna baktığımda, bir sıra izleyen her kanıta inanmak zordur. Zira insanlar eski dönemlere ilişkin duyduklarını, bunlar kendi ülkelerine ait gelenekler de olsa, birlikte değerlendirmeden olduğu gibi kabul ediyorlar.”*¹²²

Thoukydides bir yöntem ortaya koymuş olduğu bu girişinde¹²³ söylensel olanı (*μυθῶδες*) reddetmektedir. Kuşkusuz ki o Kekrops ve Theseus’un ya da Minos’un tarihsel gerçekliğinden kuşku duymayıp onu açıklama yoluna gitmiştir.¹²⁴ Pelling, bu meseleyle ilgili olarak Thoukydides’in Ploutarkhos’un yaptığı gibi söyleni daha ‘makul bir hale getirmek (*explaining away*)’ değil bağlamsal olarak söylenleri ‘açıklama (*explaining*)’ yoluna gittiğini öne sürmektedir.¹²⁵ Çünkü Thoukydides’e göre mythos, tarihin değiştirilmiş bir biçimiydi. Bu konuda sözlerini şöyle sürdürmektedir: “...zaman olayların pek çoğunu söylen unsuru (*τὸ μυθῶδες*) içinde göklere çıkararak tarihsel olandan yoksun kıldı.”¹²⁶ Benzer bir biçimde Thoukydides’e göre Agamemnon’un Troya’ya karşı seferi ettiği yeminlerden ötürü değil tamamen denizdeki gücünden ötürüydü¹²⁷. Bunun yanı sıra sadece yakın zamanın olaylarına değinmenin mantıksızlığından söz eder. Çalışmasının söylensel olandan arınık olmasından ötürü yapıtına karşı ilginin az olacağını belirtir. Ancak amacı insanı daha başta etkileyip kulağa hoş gelen öyküler anlatmak değildir. “Araştırmamda söylenin olmayışı belki de dinleyiciyi daha az cezbedecektir... Sözün kıtası bu yapıt, zamanın beğenisini kazanmak için değil daimi bir hazine olsun diye yazılmıştır.”¹²⁸

¹²² Thoukydides, **Historiai**, I.20. 1.

¹²³ Thoukydides, **agy.** I.22. 4.

¹²⁴ Bkz. Thoukydides, **agy.** II.15; VI.2.

¹²⁵ Bkz. C. Pelling, **agy.** s.179

¹²⁶ Thoukydides, **agy.** I.21. 1.

¹²⁷ Thoukydides, **agy.** I.9.

¹²⁸ Thoukydides, **agy.** I.22. 4.

Ek olarak eskiçağ tarihçileri genelde *mythos*'ları araştırma eğiliminde olmuşlardır. Buna karşın eski dönemlere ilişkin çok az kaynak olduğu için bilimsel olarak kanıtlanmalarının zor olduğu görülmüştür. Gerçekte tarihçiler için *mythos* denilen şey pek de iyi bir şey olmamalı. Ama yararlı bir yanı olduğu için iyi de bir şeydir. Lakin *mythos* ortak bir bilincin oluşmasına yardımcı olacak kadar önemlidir. Öykülerin yurttaşları iyiliğe yönlendirmeleri gibi teşvik edici bir özelliğinden bile söz etmek mümkündür. Ozanların anlattığı söylensel öyküler sayesinde dinleyici ya da okuyucu bunlardan ders çıkarabilir. Ancak Platon *Politeia*'nın ikinci kitabında¹²⁹ masal anlatıcılarını yermektedir. Ona göre Hesiodos, Homeros ve daha başka ozanlar öykülerinde tanrıları kötü özellikleriyle anlattıkları için suçludurlar, bunlar çocuklara kötü örnek oluşturmaktadırlar. Görüldüğü gibi Platon masalın gerçeğe ilişkisini sorgulamayıp insana yararı ve zararı üzerinde durmuştur.

Eski dönemlere ait anlatılar uzak bir geçmişin anlatıları olduklarından onları yazmak çok zordur. Tarihçiler bu uzak geçmişe yönelirken ister istemez konularına söylensel dönemleri de katmışlardır. Hatta çoğu zaman bu söylensel dönemler çalışmalarının ana unsurunu da oluşturmuştur. Sözelimi, İÖ birinci yüzyılda yaşamış *Bibliothēke*'nin¹³⁰ yazarı Sicilyalı Diodoros da evrensel tarihi, söylensel zamanlardan İÖ 60'a kadar yazmıştır. Araştırmacıların naklettiği söylenlere ilişkin, yapıtının dördüncü kitabına yazdığı girişte şunu vurgulamaktadır: “*Eski çağların söylensel olaylarını yapıtlarına konu edinenlerin çok sıkıntı çektikleri gerçeğini bilmiyor değilim. Çünkü bir yandan kaydettikleri olayların eski oluşu, yazmayı güçleştirdiği için, yazarlarda fazlasıyla kafa karışıklığına yol açmaktadır; öte*

¹²⁹ Bkz. Platon, **Politeia**, 377 c –383 c.

¹³⁰ Kırk kitaptan oluşan bu kapsamlı çalışmanın 1-5 ve 11-20 arası kitaplar günümüze kalmıştır. Diğer kitaplardan da kıırıntılar mevcuttur.

yandan yazarların olayların zamanına ilişkin verebileceği karar aksini çürütmeye en kesin bir biçimde imkan vermediğinden okuyucularda anlatıyla ilgili küçümseme duygusu uyandırır. Üstelik kahramanların, yarı tanrıların ve öteki insanların şecerelerinin çokluğu ve çeşitliği onların anlatılarının anlaşılmasını zorlaştırır. Fakat tümü içinde en büyük ve en şaşırtıcı olanıysa en eski zamanların olaylarını ve söylenlerini kaydedenlerin kendi içlerinde yaşadıkları tutarsızlıktır. Bu sebeplerden ötürü sonraki dönemlerin tarihçileri arasında en ünlüleri, zorluğundan dolayı en eski söylenlerden uzak durdular ve sadece daha yakın dönemlerin olaylarını yazmakla ilgilendiler.¹³¹ İsostrates'in öğrencisi Kymeli Ephoros evrensel tarihini yazmaya giriştiğinde eski öyküleri (παλαιὰς μυθολογίας) atladı, Heraklesoğullarının Dönüşü'nden sonra gerçekleşen olayları yazarak tarihine başladı. Aynı biçimde onun çağdaşları Kallisthenes ve Theopompos da, eski öykülerden uzak durdular. Buna karşın ben bu görüşlere karşıt bir görüşü benimseyerek bu türden bir yazma işini üstlendim ve eskiçağ bilgisine olan ilgimi bütünüyle genişlettim." Diodoros'tan alıntılanan bu uzun bölüm onun eski dönemlere ilgisini ortaya koyarken aslında onun bir geleneği sürdürdüğünü de ortaya koymaktadır. Ploutarkhos yaşamlarını yazarken öncelikli olarak ondan önce Yunan dilinde yazan ünlü Halikarnasoslu Dionysios'un Romaike Arkhaiologia'nın girişinde¹³² dile getirdiği ve Sicilyalı Diodoros'un yukarda aktardığımız bölümdeki tartışmalardan haberdar olduğu düşünülmektedir.¹³³ Bununla birlikte öyle görünüyor ki gerçekte Thoukydides'ten itibaren Yunan

¹³¹ Krş. Livius, **Ab Urbe Condita**, Praefatio, 4.

¹³² Dionysios, **Romaike Arkhaiologia**, I.1-8.

¹³³ Krş. Livius, **praefatio**, 4-7.

tarihçi'leri arasında eski dönemlerin hikayelerinden çok, yakın dönemin olaylarına ilişkin yazmak daha yaygındı.¹³⁴

Ab Urbe Condita (Kentin Kuruluşundan Başlayarak) adlı yapıtına yazdığı önsözde Pataviumlu Titus Livius (İÖ 59–İS 17) da Roma tarihinin (*res gestae*) eski dönemlerini bilhassa ilk iki kitabında anlatmaktadır. Bu kentin söylensel tarihi üzerine görüşlerini dile getiren yazar eskiye nazaran değişen bir imparatorluğun kötülüklerinden uzak durmak niyetiyle kendisini yapıtına adanmış olduğundan söz etmektedir. Böylelikle ne kimseye bir zarar verecektir ne de bir kimseden zarar görecektir. Bu önsözde kendisini güdüleyen şeylerin neler olduğunu açıklarken öncelikle yapıtını ne amaçla yazdığını, tasarısını açıklamaktadır. Roma'nın karanlık dönemlerini anlatırken geleneği izleyerek söylenlerden yararlanacağını belirtmiştir. Geleneği izleme konusunda eskiçağ tarihçisinin birbirinden etkilendiği görülmektedir. Titus Livius önsözüne şu sözlerle başlar:¹³⁵ *Roma halkının başarılarını kentin kuruluşundan itibaren yazarsam, çekeceğim zahmetin karşılığını alıp alamayacağımı pek bilmiyorum, bilsem bile bunu dile getirmeye cüret edemezdim. Çünkü ben, üstlendiğim işin hem eski hem de dile düşmüş olduğunu biliyorum. Yeni tarih yazarları bu olaylar söz konusu olduğunda ya kendilerinin her zaman daha güvenilir şeyler ortaya koyduklarına ya da yazma becerisiyle o kaba saba eski çağ tarihini alt edeceklerine inanıyorlar. Sonuç her nasıl olacaksa, yine de yeryüzünün önde gelen ulusunun yaptığı işlerin (*rerum gestarum*) hatırasıyla mümkün olduğu kadar bizzat meşgul olmak beni hoşnut edecektir. Ola ki bunca yazar kalabalığı içinde¹³⁶ ünüm gölgede kalırsa, ismimi bu alanda silecek olan*

¹³⁴ Thoukydides, **agy.** I.1, 3 vs.

¹³⁵ Titus Livius, **agy.** Praefatio, 1 vd.

¹³⁶ Cato, Sulla, Caesar vs.

*kişilerin kazanacağı asalet ve büyüklük ile teselli bulacağım.*¹³⁷ Alçakgönüllü bir davranış sergilediği anlaşılan yazar zamanın tarihçileri arasında kendini iddialı görmemektedir. Konunun çağları aştığını söyleyerek ikinci duraksamasını açıklar. Yapıtı yazmanın zorluğundan söz eder, çünkü bilinmeyen dönemleri yazmak büyük çaba gerektirmektedir. Sözlerini şöyle sürdürmektedir: *“Bundan başka bu konu, yedi yüz yılın daha da ötesine gidebildiği için, çok büyük bir çaba gerektirmektedir ve bu mesele ilk zamandaki küçük halinden bu yana öyle büyüdü öyle büyüdü ki artık kendi ağırlığı altında ezilmektedir.”*¹³⁸ Yazarın üçüncü duraksaması ise okuyucu için doğru bir malzemeyi sunabilme kaygısıyla ilgilidir. Ona göre eski zamanları anlatmak büyük çoğunluğun ilgilenmeyeceği bir iştir. *“Aynı zamanda öyle sanıyorum ki okuyucuların büyük çoğunluğu başlangıç çağın ve onu izleyen çağın olaylarından pek zevk almayacaklardır. Çünkü onlar, hali hazırda dünya egemeni bir devletin gücünün bizzat kendini yiyip bitiren bu yakın dönemin olaylarını okumak için sabırsızlanacaklardır.”*¹³⁹ Ancak henüz bitmiş bir iç savaşın yürek karartan sonuçları düşünüldüğünde Livius’un okuyucusunun uzak geçmişi bilmenin değil, iç savaş yaşamış yakın dönemi bilme arzusu içinde olacağı tespitinde bulunmuştur. Sözlerini eski dönem tarihi üzerine konuşarak sürdürür. Uzak geçmişi yazarken deliller yoktur, ancak söylenleri kullanmaktan geri durmaz. Çünkü Livius başka tarihçiler gibi bir geleneğin devamcısıdır.¹⁴⁰ Söylensel dönemler için söylenden ister istemez yararlanacağını yineler. Yani o, Roma soyunun Aphrodite’den geldiği biçimindeki

¹³⁷ Livius, **agy.** Praefatio, 1-3.

¹³⁸ Livius, **agy.** Praefatio, 4.

¹³⁹ Livius, **agy.** Praefatio, 4 vd.

¹⁴⁰ Bu konuda Paul Veyne’nin eski çağ tarihçilerine dair belirlemesi şöyledir: *Eskiçağ tarihçileri kendilerine öncelleri tarafından aktarılan yorumu bir gelenek olarak değerlendirirken, bizim için onların metinleri sadece birer kaynaktır. Onlar yapabilecekleri halde, bu geleneği yeniden gözden geçirmeye çalışmamış, yalnızca daha iyi kılmak için uğraşmışlardır. Üstelik belgelerden yararlanabilecekleri dönemler için bunları kullanmamışlar, ya da kullandırsa bile bunu bizim yapacağımızdan daha az ve tümüyle başka bir biçimde yapmışlardır.”* Paul Veyne, **agy.** s. 19.

öyküleri el üstünde tutmasa da bunları anlatmaktan geri durmayacaktır. “*Ancak ben tersine en azından tüm benliğimle eski olayların izini sürdüğüm taktirde –yazarın zihnini gerçekten saptıramasa da– yine de endişeye neden olabilecek her türlü sıkıntıdan arınık, kendimi çağımın bunca yıldır tanık olduğu kötülüklerin¹⁴¹ görünüm alanından uzak tutabileceğim çabama değecek bir ödül arayışı içinde olacağım.*”¹⁴²

Onun eski dönem tarih karşısındaki tutumu aşağıdaki sözlerinde daha açıktır. Görüşleri Ploutarkhos’un Theseus’un girişinde söyledikleriyle benzerlikler taşımaktadır. Uzak geçmiş bir ‘araştırmacı’nın değil ozanların ilgileneceği konulardır. *Anlatıldığına göre kentin kuruluşundan önceki ya da kaderce kurulması gereken zamandan önceki döneme ait şeyler tarihin güvenilir kayıtlarından (incorruptis monumentis) ziyade ozanların söylenlerine daha çok yakışır,¹⁴³ nitekim bunları ben ne onaylamak ne de reddetmek niyetindeyim¹⁴⁴.* Benzer bir yaklaşımı İsostrates övgü konuşmasında Demeter öyküsünü anlatırken de ortaya koymaktadır: *Her şeyden önce bu anlattıklarım eski oldukları için küçümsenebilir ve bu aynı nedenlerden hareketle bu olayların yaşandığına pekala inanılabilir. Çünkü Demeter ile ilgili öyküleri birçok kişi anlattığı için ve de herkes duymuş olduğu için bunları yeni değil ama güvenilir saymak doğru olur.*”¹⁴⁵

Bunun yanı sıra eski zamanlarla ilgili belgelerin güvenilir olmadığı açıklanmıştır. Bu olaylara söylen karışmıştır. Bundan ötürü konular bir tarihçiden çok ozanların kullanacağı malzeme halini almıştır. “*Kentlerin insanı ilgilendiren kuruluş öykülerini tanrıları ilgilendiren kuruluş öyküleriyle ilişkilendirmek eski çağ*

¹⁴¹ Kast edilen son neslin iç savaşlarıdır.

¹⁴² Livius, **agy**. Praefatio, 5.

¹⁴³ Krş. Ploutarkhos, **Theseus**, I.1.

¹⁴⁴ Livius, **agy**. Praefatio, 6.

¹⁴⁵ İsostrates, **Panegyrikos**, XXVIII.

*için hoş görülebilir... Fakat bu ve buna benzer öyküler her ne kadar dikkate alınıp değerlendirilecekse de bunları doğrusu çok ayrıcalı bir konumda tutmayacağım...*¹⁴⁶

Özetle, Livius ve başka yazarlar bir geleneğin sürdürücüsü oldukları için karanlık dönemleri de yazmaya yeltenmişlerdir. Aktardıkları anlatılar içinde yanlış olduğunu düşündükleri şeyler elbette olacaktır. *Dediklerine göre, bazılarının ileri sürdüğü gibi, birçok yazarın anlattığı gibi, x der ki*, gibi ifadeler yazarların sıklıkla kullandıkları söz öbekleridir. Antikçağ yazarının dipnot düşmediği hesaba katılırsa günümüzde yazılı kaynaklara denk düşen bu türden ifadeler onların meseleye yaklaşımını da ortaya koymaktadır. Kuşkusuz Ploutarkhos da bu geleneği sürdürmektedir. Ancak o kendine aktarılan uzak geçmişi, sorgulama yoluyla ve aklın süzgecinden geçirerek ele almaktadır. Bilhassa Theseus'un girişinde söyleni akılla arındırmaktan söz etmektedir. Eldeki söylensel malzemeyi *logos*'la düzeltme çabası içindedir ve bu malzemenin tarih görünümü kazanmasını dilemektedir. Bu noktada dinleyicisinin hoşgörülü olmasını rica etmektedir. O, kendi ifadesiyle söylersek '*söyleni tarih görünümlü kılmayı*' amaçlamaktadır. Amacı '*söylen*'i '*tarihsel olan*'dan ayırmak değil, özellikle de doğaüstü unsurlardan yoksun kılmaktır.

3.2. Ploutarkhos'ta Söylen

Kral ve önderlerin yaşamları eski çağlardan bu yana hem yazarlar hem de okuyucular için fazlasıyla ilgi konusu olmuştur. Eskiçağ insanı kahramanların, şairlerin, kırılların ve tiranların yaşamını tanımak, onları kendi yaşamının bir parçası kılmak ve onlardan ders almak niyetinde olmuştur. Geçmiş dönemlerin sıra dışı

¹⁴⁶ Livius, *agy*. Praefatio, 7-8.

kahramanları diğer toplumlarda olduğu gibi Yunanlarda da merak uyandırmıştır. Çocuklar annelerinin dizlerinde bu öykülerle büyümüşlerdir. Toplumun, bu kahramanların öyküleriyle ne denli haşır neşir oldukları özellikle tragedyalardan daha iyi anlaşılmaktadır.¹⁴⁷ Çünkü tragedyalara konu olan çoğunlukla bu kahramanların hikayeleriydi ve hiç kuşku yok ki bu hikayeler insanlar arasında iyi biliniyordu.

Yunanlar öteki halklardan farklı olmayarak tasarılarına, içinde yaşadıkları zamanın değerlerine ve ihtiyaçlarına, güç ve doğruluk katmak için geçmişten bir araç olarak yararlanma alışkanlığında olmuşlardır.¹⁴⁸ Marco Bettali'nin belirttiği gibi onlar için masalsı öyküler Pers savaşları kadar önemli olmuştur. Geçmişten yararlanma örnekleri pek çoktur. Sözgelimi hatip İskrates 380'de yazmış olduğu ünlü övgü konuşması *Panegyrikos*'unda Atina'ya övgü düzerken bu kentin geçmişine ilişkin bir öykü anlatır. Bu öykü “*bizi hayvanlık düzeyinden çıkarıp yaşamamıza imkan veren ürünleri ve gizem ayinlerini veren*”¹⁴⁹ Demeter ile Persephone'nin öyküsüdür. Burada önemli olan öyküyü bir söylen olarak değerlendirmesidir. Ona inandığı için değil fikrini desteklemek ve dinleyicisinin ruhunu okşamak için anlatma gereği duymuştur. “*Her şeyden önce insan doğasının ilk başta gereksinimi olan şey (tahıl) şehrimiz sayesinde verilmiştir. Zira öyküsü bir söylen unsuru (μυθώδης) olsa bile gene de bunu anlatmaya değerdir.*”¹⁵⁰

Şunu söylemek gerekir ki Herakles ya da Theseus gibi sıra dışı kahramanların yapıp ettiklerine ilişkin anlatılar ya da söylenler bir ölçüde insanı var olan dünyanın

¹⁴⁷ Aiskylos'un *Agamemnon* övgüsü veya Sophokles'in *Kıral Oidipus*'u bu duruma örnek gösterilebilir.

¹⁴⁸ Bettali, Marco, “Introduzione” Plutarco, **agy.** içinde, s. 87.

¹⁴⁹ İskrates, **agy.** XXVIII.

¹⁵⁰ İskrates, **agy.** ibid.

ötesine taşımaktaydı, insanı gerçeklikten uzaklaştırmaktaydı. Ancak eski dönemlere ait bu anlatılar bir yandan da insanlara keyif veriyor olmalıydı. Bu bağlamda nazım ve nesir yazarları toplumların söylensel anlatılara olan ilgisini fark etmiş olmalı ki çalışmalarında bu tür konular üzerine yazma eğiliminde olmuşlardır. Söylensel kahramanların tarihe ve diğer türlere konu olması bu eğilimin giderek yaygınlaştığını göstermektedir. Bu yaygınlaşmanın diğer bir sebebi yazarların hem kendi hem de dinleyicinin yaşamını geçmişin süzgecinden geçirerek ahlaken daha da geliştirme çabasından ileri gelmektedir. Diğer yandan dinleyici de yapıta yönelerek bu sürece etkin bir biçimde katılmış oluyordu.

Çalışmalarında eski dönemleri ele alan pek çok yazardan söz etmek mümkündür. İçlerinden Ploutarkhos, hangi dönemi anlatırsa anlatsın antik yazarlar arasında geçmişe bakışındaki büyük kavrayışıyla öne çıkanlardandır. Uzak ve söylensel geçmiş ele alırken söylenlere bir bilimci titizliğiyle yaklaşmıştır. Kahramanların yaşadığı çağların, içinde bulunulan zamanın ötesindeki dönemleri kapsadığı göz önüne alındığında işin ne denli zor olduğu kendiliğinden ortaya çıkacaktır. Bu zamanın olayları genellikle kahramanların, kralların yaşamlarına ilişkindir, onların nesebine dair bilgiler içermekte, insanüstü özelliklerinden söz etmektedir. Ploutarkhos da söylensel *Yaşamlar*'ında, Atina ve Roma'nın en eski söylensel dönemlerine ilişkin önemli bilgiler vermektedir. Zamansal olarak en eski iki *yaşam*'ı, Atina'nın ulusal kahramanı *Theseus* ve Roma'nın söylensel kurucusu *Romulus* üzerinedir. Ploutarkhos'un bu kategoride ele alınabilecek başka yapıtları da vardır. Bunlar yarı söylensel kabul edilen *Numa* ve *Lykurgos*'un yaşamlarının yanı

sıra, bir kırıntısının¹⁵¹ günümüze kaldığı Dorların ulusal kahramanı *Herakles'in Yaşamı*'dır. Adı geçen bu söylensel kahramanların (*heros*) yaşamları dışında günümüze kalan diğer Yaşamlar'ın tümü, ünlü tarihi kişileri ele almaktadır. Sözü edilen söylensel Yaşamlar'ın yanı sıra (*Theseus-Romulus*, *Lykurgos-Numa*), Delphoi'da geçen, *logos* ve *mythos* üzerine görüşlerin açıklandığı dikkate değer felsefi çalışması *De Sera Numinis Vindicta* ya da Mısır söylenini incelediği *De Iside et Osiride* gibi Yaşamlar'ına benzer diğer yapıtlarında da Ploutarkhos *mythos* fikrini konu almaktadır. Ancak konunun kapsamlı oluşundan ötürü bu tezde sadece *Theseus-Romulus* çifti üzerine bir araştırma yapılmaktadır.

3.3. Kahraman Tapısı

Ploutarkhos'un Yaşamlar'ına konu ettiği söylensel kişilerden Herakles, Theseus ya da Romulus gibi isimler, kahramandır. Diğerleriye ünlü kişiler ya da insan olmalarına karşın kahramansı özellikler taşımaktadır. Sözelimi daha önce de belirtildiği gibi bir Themistokles yaradılışındaki gücü, kavrayışı ya da ani durumlarda verdiği kararlarla ya da bir Marius yaşamının son anlarında yaşadığı ölümle kahramansı özellikler taşımaktadır. Ploutarkhos bir söylen yazarı olmasa da '*haritasının kenarlarına*'¹⁵² söylensel kişileri yerleştirip onların yaşamını yazmıştır. Onun söylensel *bios*'larını irdilemeden önce antik Yunan toplumunda kahramanlık tapısının öneminden söz etmek gerekecektir. Çünkü kahraman tapısı, tanrılarla insanlar arasında bir yerde oldukları kabul edilen "*kahramanların ya da yarı tanrıların varoluşu, aralarında çok az benzerlik bulunan Yunan söylencebilimine ve*

¹⁵¹ Bu çalışmadan bir kırıntı, yapıtlarında alıntıya sıklıkla yer veren Ploutarkhos'un *Theseus*'u sayesinde günümüze kalmıştır: "*Düşmanlarına ölümlerin bedenlerini teslim eden ilk kişinin Herakles olduğu, Herakles adlı yapıtımda yazılıdır*" (Ploutarkhos, **Theseus**. XXIX.5).

¹⁵² Ploutarkhos, **Theseus**, I.1.

dinine özgü” bir tapıdır.¹⁵³ Yunanlar ortak bir kimlik duygusunun desteğini alarak toplumda öne çıkmış kişi ya da kişilere hürmet etmiş ve başlangıçta bir ata tapısıyken daha sonra *polis*’lerinin varlığını yarattıkları bu kahramanlarla yasalaştırma arayışına girmişlerdir.

Fransızca’dan dilimize geçmiş tapı anlamına gelen *kült* (*cultus*) sözcüğü Latin dilinde ‘*bakmak, özen göstermek, hizmet etmek*’ ve ‘*tapmak*’ gibi anlamlar içeren *colère* filinden türetilmiştir. Bu kavram yüce ve kutsal kabul edilen varlıklara dua, kurban ve çeşitli kuttörenler yoluyla hürmet etme ve tapınmayı ifade etmektedir; tapınma nesnesi tapınaklar, dağlar, tepeler, nehirler gibi kutsal olarak görülen alanlar ya da varlıklar olabilir. “... *kült için bayram ve tören gibi belli zamanlar seçilir; kült araçları bulundurulur; en önemlisi de bu amaçla toplanmış bir cemaat ile cemaati yöneten bir lider gereklidir*”¹⁵⁴.

Yunan toplumunda bir kahramana (*heros*) hürmet etme geleneği zaman içinde kahramanlık tapılarının oluşup gelişmesine sebep olmuştur. Walter Burkert, eski dönemlere ait olan ve kökeni tam olarak bilinmeyen *heros* kavramının iki anlamından söz etmektedir.¹⁵⁵ Birincisi, eski dönem destan geleneğinde ozanların bu kavrama yüklediği anlamdır. Gerçekte bütün Homeros kişileri birer kahramandır. Bu kavram Homeros’ta¹⁵⁶ genellikle Troya’da savaşan kahramanlar için kullanılmıştır, çoğu tanrısal soydan gelen bu kahramanların her biri birer eylem adamıdır. “*Söylenlerde karakterize edilen kahramanlar, kurucu ya da ata olarak yerel tapının*

¹⁵³ Burkert, Walter, **Greek Religion**, çev. John Raffan, Blackwell Publishing, Cambridge: Harvard University Press, MA. 2008. s. 203.

¹⁵⁴ Örnek, Sedat Veyis, **Etnoloji Sözlüğü**, Dtcf Yay., Ankara, 1971, s. 147-148.

¹⁵⁵ Walter Burkert, **agy**. s. 203.

¹⁵⁶ Homeros, **Ilias**, I.

nesneleridir.”¹⁵⁷ Anlaşıldığı üzere kahraman tapısı destan geleneğinden büyük oranda etkilenmiş görünmektedir. Bir *heros* insandan üstün, tanrıdan aşağı bir kişidir. Yani bir tür yarı tanrıdır ya da az da olsa tanrısallığı olan bir sınıfa mensup kişidir. Normal insandan yani *anthropos*’tan özellikle de gücü ve tanrısal özellikleriyle ayrılmaktadırlar. Bunun yanı sıra “*daha sonraki kullanımı ise, heros’un mezarından iyilik ya da kötülük için uğraşan ve kendine yakışır bir onur talep eden ölmüş bir kişi olmasıdır*”.¹⁵⁸ Burkert’in belirttiğine göre, kahramana özel olarak ayrılmış *heroon* olarak adlandırılan mezarı, diğer gömütlerden farklı olarak sınırları çizilmiş belirli bir bölgenin içinde yer almaktadır.¹⁵⁹ Ayrıca kendisine kurbanlar getirilir, adaklar sunulur ve bir de onun için inşa edilmiş özel bir anıtı vardır. Furnell’e göre tapımı, mezarına ya da belirlenmiş tapınağına “*gündüz değil gece vakti, kurbanlarla değil kansasız sunularla, yüksek bir sunakta değil düşük bir ocakta (hearth)*”¹⁶⁰ gerçekleştirilmektedir. Tapının nesnesi yani *heros* genellikle Olympos’a değil toprağa ya da yeraltı dünyasına aittir.

Yunan kahramanları ve yaşadığı çağ üzerine söz söylemeye çalışıldığında onları Mykenai dönemine yani İÖ ikinci bin yılın son yüzyıllarına (1150) yerleştirmek gerekecektir. Bu dönemin kahramanlar çağının kendine özgü özellikleri vardır. Bu döneme ait anlatılar Thebai ve Troia destanlarının yanı sıra önemli tarihsel bilgiler de içermektedir. Bu dönemde *mytos*’la *historia* arasındaki ayrım kuşkusuz ki açık değildir. Zaten o dönem için böyle bir ayırmadan da söz etmek mümkün değildir. Çünkü gerçek tarihsel olaylar *mythos*’a dönüşmüştür ya da söylensel özellikler

¹⁵⁷ Russell, Donald, Plutarch and the Antique Hero, **The Yearbook of English Studies**, 1982, S. 12, s. 25.

¹⁵⁸ Walter Burkert, **agy.** s. 203.

¹⁵⁹ Walter Burkert, **agy.** s. 203.

¹⁶⁰ L.R. Furnell, **Greek Hero Cults**, Oxford, 1921 adlı çalışmadan aktaran Russell, D., **agy.** s. 25.

kazanmıştır, tıpkı Lydia kralı Kroisos'un (ölümü 546) ölümü sonrası söylensel bir figüre dönüşmesi gibi.

Hesiodos, kahramanları insanların dördüncü soyu olarak görmüş onların yaşadığı çağı haklı olarak bronz çağından sonraki ya da demir çağından önceki çağa yerleştirmiştir. Bu sınıf, Yunanların tapındığı insanlarla tanrılar arasında aracı rolü oynayan olağanüstü özellikte bir sınıftır. Hesiodos, *Erga kai Hemera* adlı yapıtında onları şöyle tarif etmektedir:¹⁶¹

*Bir kuşak daha yarattı Zeus, Kronos'un oğlu.
Daha bereketli, daha doğru, daha yürekli olan bu soy
yarı kahramanlar getirdi dünyaya.
İşte onlardır bu sınırsız topraklarda
bizlerden önce gelen koca yiğitler.
Çetin savaşlarda, yürekler acısı kargaşalıklarda
yitti gitti bu kahramanların hepsi,
kimi yedi kapılı Thebai'nin duvarları önünde,
Oidipus sürüleri uğruna Kadmos'un toprağında,
kimi gemilerde, denizler ötesindeki Troya'da,
güzel saçlı Helena uğruna.*

...

*O mutlu yiğitlere yılda üç kez ürün verir
çiçekler, tatlı meyvalar saçan Toprak Ana.*

Heros'lar şehirlerinin korucuları ve destekçileridirler. Bir hastalık durumu ya da bir tehlike söz konusu olduğunda yararlıkları olan insandan öte kişilerdir. Oidipus Thebai kentinin kapılarında halka bilmeceleriyle işkence eden canavarı alt etmiş,

¹⁶¹ Hesiodos, 157-173, (çev. Sabahattin Eyuboğlu, Azra Erhat).

kendisini felakete götürmüş olsa da var olan sorunun üzerine giderek kentini vebadan kurtarmıştır.

Doğduğu bölgede Theseus’a ilk defa bir tapı gerçekleştirilmiştir. Ploutarkhos Theseus’un bir *heros* olarak görülme nedenini şu sözlerle ifade etmektedir. “... *daha sonraki zamanlarda, özellikle de Marathon’da Medlere karşı savaşan azımsanmayacak sayıda kişinin, barbarlara karşı ön safta savaşan silahlı Theseus’un hayaletini gördüklerini düşünmüş olmaları, Atinalıların Theseus’u bir yarı-tanrı (heroes) olarak onurlandırmalarına dayanak oluşturdu.*”¹⁶²

Ploutarkhos’un bu sözleri Theseus’un kendi bölgesinde bir tapısının varlığına işaret etmektedir. Böylelikle Theseus bu bölgenin en ünlü kahramanlarından biri ve Attike’nin kuzey doğu bölgesinde yerel tapının nesnesi konumuna erişmiştir. Atina merkezinde *gymnasium*’un yanında bulunan en önemli anıtlardan biri *Theseion*’du.¹⁶³ Bu anıtın Peisistratos döneminde İÖ 475’de kurulduğu sanılmaktadır. Theseus’un onuruna kutlanan *Theseia* şenliği, Pyanepsion ayının sekizinci günü burada yapılmaktaydı.

3.4. Kahraman Theseus Üzerine

Theseus, Atina’nın bütün eskiçağ kahramanları arasında kendisine en çok hürmet edilen kahramanlardandı ve hepsi içinde en ünlüsüydü. Ruth B. Edwards’ın belirttiğine göre,¹⁶⁴ onun başarıları sayısız sanat yapıtında betimlendi ve anlatıldı, ya da sayısız yazar tarafından ona göndermede bulunuldu. Homeros Atina kentinin bu ünlü kurucu kahramanından *Ilias* ve *Odyseia* adlı yapıtlarında söz etmektedir.

¹⁶² Ploutarkhos, **Theseus**, XXXV.5.

¹⁶³ Aristophanes, **Athlar**, 1311.

¹⁶⁴ G. Ward, Anne; W. R., Connor; B. Edwards, Ruth; Tidworth, Simon; **The Quest for Theseus**, Praeger Publishers, New York, 1970. s. 7.

Theseus'u kahramanlarının ağızından onu ölümsüzlere benzetmekte ve ona bir eş bulunamayacağını belirtmektedir. Homeros onu Peirithoos'la birlikte tanrıların ünlü, yiğit oğulları arasında saymaktadır.¹⁶⁵

Antik gelenek onun adını Yunanistan'ın söylensel kırılları içine yerleştirmektedir. Zamandizinsel olarak beşinci sırada yer alan Theseus kırıllığını babası Aigeus'tan devralmış ve babasından önce geriye doğru Aigeus, Pandion, Kekrops ve Erekhtheus hüküm sürmüştür. Ancak onun tapısının yaygınlaşması klasik çağa yani beşinci yüzyılın ikinci yarısına tarihlenmektedir. Çocukluğu Troizen'de geçmiştir. Ploutarkhos'un belirttiğine göre “soyu baba tarafından Erekhtheus'a Atina'nın ilk yerlilerine dayanmaktadır, ana tarafından ise Pelopsoğludur”.¹⁶⁶ Hiç kuşku yok ki Atinalıdır. Theseus, Pelopsoğlu Pittheus'un kızı, Aetra'nın çocuğudur. Yine Ploutarkhos'un aktardığına göre babası Aegeus'un bıraktığı tanıtıcı işaretlerin konmasından ötürü adına *Theseus* denmiş. Dorlar için Herakles ne ise Atina için de Theseus odur. Dağınık ve küçük kasabaları aynı çatı altında birleştirmiş (*synoikismos*) olduğundan siyasal bir yanı da vardır. Theseus sadece synoikismos'u gerçekleştirdiği için değil aynı zamanda kentte demokrasiyi inşa ettiği için haklı olarak değer görmüştür. Sonraki dönemlerde adına törenler düzenlenecek kadar ün salmıştır. İsokrates *Helene* adlı övgüsünde Theseus'u demokrasinin kurucusu gibi göstermektedir.¹⁶⁷

Ploutarkhos'un Theseus'un Troizenli olmasına ilişkin verdiği bilgiler beşinci yüzyıla aittir. Bu yüzyıl Attike'nin Pers saldırısına uğradığı dönemdir. Ancak

¹⁶⁵ Bkz. Homeros, *Ilias*, I.265; *Odysseia*, XI. 321; *agy*, XI.630.

¹⁶⁶ Ploutarkhos, *Theseus*, III. 1. Anlaşıldığı üzere Pelops Peloponnesos'a adını vermiş. Burada toprakla birlikte varoluş fikrinin olduğu görülmektedir. O günlerin yaygın kanısı Yunanların kendilerini *authokhton* olarak görmeleri idi.

¹⁶⁷ Bkz. İsokrates, *Helene*, X.20.

Theseus'un Teselyalı olma ihtimali de vardır. Peirithoos'la olan dostluğu ve Lapitlerle olan ilişkisi onu bu bölgeyle ilişkilendirir. Peleponnesos savaşından kısa bir zaman sonra Atinalılar Spartalıların gücü karşısında eşitlik kazanmak için Attike bölgesinin en güçlü kahramanlarından birini yani Theseus'u ulusal kahraman olarak benimsemişlerdir. Yani üstünlük kurmak için epey geç bir dönemde açıkça Dorların kahramanı Herakles'in karşısına çıkarılmıştır. Theseus, Helene'nin kaçırılması, Marathon boğasıyla mücadele gibi bazı söylenlerin merkezine yerleşir ve zaman içinde ulusal bir kahramana dönüşür. Aphidnai yakınındaki Attike'nin kuzey doğu bölgesinden, yerel bir tapının nesnesi konumuna yükselir.

Beşinci yüzyılda Peisistratos'un ölümüyle devam eden süreçte her şey büyük oranda değişir. Atina kenti için bu yüzyıl bilindiği gibi hemen her alanda şaşalı bir dönemdir. Bu dönemde Perslere karşı yapılan savaşın kazanılmasıyla Atina Akdeniz dünyasına önderlik etmeye başlamıştır. Kleisthenes'le birlikte demokrasi deneyimi yaşanır. Böylelikle Yunan dünyasının hükümrânlığı kendini gösterir. Bu süreçte Theseus'un görüntüsü sayısız dönüşüm geçirmiştir. Öncelikle kahraman Atina'da daha çok ünlenir. Theseus'un tapısının yayılmasında Ploutarkhos'un anlatısının tamamında sadece bir kere değindiği *Theseis* adlı epik şiirin büyük bir etkisinin olma ihtimali vardır.¹⁶⁸ Ozanın adı dahi bilinmeyen şiirden günümüze hiçbir şey kalmamıştır. Theseus'un kutsallaştırılıp ulusal kahraman olarak anılması altıncı yüzyılın ikinci yarısına (510) tarihlenmektedir.

Kahramanın kemikleri ise Kimon tarafından Skiros'tan 476/5 yılında getirilir.

¹⁶⁸ Ploutarkhos, **agy.** XXVIII.1: *"Amazonlar hakkında anılmaya değer şeyler bunlardır. Ancak "Theseis" in ozanı tarafından "Amazonların Ayaklanması" adlı bir şiir yazılmıştır: Theseus Phaedra ile evlendiği gün, Antioppe'nin saldırıya uğraması sonucu, onun öcünü almak için savaşan Amazonların Herakles tarafından nasıl öldürüldüklerini konu alan bu şiir, düpedüz masal ve uydurmadan ibarettir."*

*“Med savaşlarından sonra, Phaidon’un arkhonluğu döneminde Atinalılar Delphoi kehanet ocağına başvurunca, Pythia onlara Theseus’un kemiklerini toplamalarını ve onları kendi yurtlarında onurlu bir biçimde gömüp gözcülük etmelerini buyurmuş.”*¹⁶⁹ Beşinci yüzyılın bu 70 ve 60 yılları yani Kimon’un siyasette ağırlığının olduğunu dönem Atina’da Theseus tapısının oluşmasında büyük rolünün olduğu yıllardır. Hemen her alanda sanatçıların ilgisinin onun üzerinde toplanması bu duruma tanıklık etmiştir. Ozanlar, heykeltıraşlar, ressamlar, mimarlar onun üzerinde düşünmüş ve çalışmalarında ona yer vermişlerdir. Bu ilginin artması sonucu Miltiades’in oğlu Kimon, onun kemiklerini Skiros adasından getirir ve halk onu şefkatle bağrına basar. Ploutarkhos bunu şöyle ifade etmektedir: *“Kimon bu kalıntıları üç kürekli gemisiyle eve getirdiğinde, Atinalılar görkemli alaylar ve kurbanlar eşliğinde, sanki Theseus’un kendi kente geri gelmiş gibi, bunları sevinç içinde kabul ettiler.”*¹⁷⁰ Atina’da ünlenmesi Atinalıların üstünlük kurmak için Dorların kahramanı Herakles’in karşısına birini çıkarma ihtiyacından doğmuştur. Ününün artması üzerine, Theseus’un yaptığı işler yeniden yorumlanıp şekillendirilerek Atina siyasetinin yeni taleplerine uydurulmuştur.

¹⁶⁹ Ploutarkhos, **agy.** XXXVI.

¹⁷⁰ Ploutarkhos, **agy.** XXXVI.2.

4. BÖLÜM: *THESEUS* VE *ROMULUS*'UN BİÇİM VE İÇERİK YÖNÜNDEN ÇÖZÜMLENMESİ

4.1. *Theseus*'un Özeti

Troizen'in kurucusu Pittheus Aigeus'u, kızı Aithra ile olmaya ikna eder. Bu birleşmeden Theseus doğar. Ancak baba Pittheus onun Poseidon'dan olduğu yolunda bir söylenti yayar. Doğumu Pallasoğullarından saklanır. Dedesi tarafından büyütülür. Yetişkinlik çağına geldiğinde annesi onun soyuna ilişkin doğruları anlatmayı tercih eder ve Atina'ya gemiyle gitmesini salık verir. Theseus yolculuklarını karadan yapmayı tercih eder. Herakles'in yaptığı gibi tehlikelerle karşılaşmaya can atar. Yolculuğu boyunca Epidauria'da 'topuzlu' olarak adlandırılan Periphetes'i öldürür ve tıpkı Herakles'in aslan postunu kullanması gibi onun silahını kendinin kılar. Vahşi ve adalet bilmez bir adam olan Sinis'i öldürür ve kızı Perigune ile birlikte olur. Perigune'den Melanippos doğar. Cesaretini Krommyia domuzunu ve sonrasında yaşayanlara eziyet eden Skyron'u öldürerek göstermiş olur. Herakles'i örnek alarak Prokroustes lakaplı Damastes'i Erineus'ta tıpkı onun yabancılara yaptığı gibi onun bedenini yatağa eşitleyerek öldürür. Sonra Arkadialı Kerkyron'u güreşte yenerek öldürür.

Nihayetinde Atina'ya varır ve devlet işlerini karışıklık içinde bulur. Mirastan yoksun Aigeus büyülü sanatıyla ona yardım sözü veren Medeia ile birlikte kalmaktadır. Aigeus'u yabancı Theseus'u konuk gibi ağırlayıp zehirlemek amacıyla bir davete kabul etmeye ikna eder. Yemek esnasında etleri kesmek amacıyla kılıcını çıkarınca Aigeus onun tanıtıcı işareti silahını tanır ve zehirli kadehi yere döküp

oğlunu bağına basar. Sonrasında Aegeus'un ölümünü bekleyip krallığı bizzat ele geçirmeyi uman Pallasoğullarını ortadan kaldırır.

Giritliler vergi talebiyle anlaşma gereği Minos'a yedi delikanlı ve genç kızı götürmek için Atina'ya üçüncü kez geldiklerinde yurttaşlar arasında Aegeus'a karşı yeniden suçlamalar baş gösterir. Bu duruma canı sıkılan Theseus kurayla seçilecek gençlerin kaderine ortak olup kuraya katılmadan onlarla birlikte Girit'e gitmek için kendini öne atar.

Theseus'un gemisi bir felakete gidiyor diye Girit'e doğru kara bir yelkenle hareket etmektedir. Ama Aegeus oğlu yolculuktan sağ salim döner umuduyla dümenciye beyaz bir yelken vermiş ve dönüşte kurtuluşlarının göstergesi olarak bu yelkeni çekmesini tembihlemiştir. Theseus, Minotauros'u öldürmesi ve Labyrinthos'tan çıkması için, Girit'te Ariadne tarafından karşılanır. Üstlendiği işi bitirdikten sonra Theseus Ariadne ve gençlerle birlikte Atina'ya gitmek üzere ayrılır. Dönüş yolunda Theseus yolculuğuna tanrıya kurbanlar kestiği ve oyunlar oynadığı Delos'ta ara verir. Attike kıyılarına yaklaştığında ise babasına söz vermiş olduğu beyaz yelkeni açmayı unuttur. Bunun üzerine umutsuzluğa kapılan Aegeus kendini bir uçurumdan aşağı atar. Böylece Theseus babasının ölümüne sebep olur. Babasını gömüp zaferini kutladıktan sonra Theseus tüm Attike yurttaşlarını, *Atina* olarak andığı şehirde tek bir çatı altında birleştirir. Panathenai şenliklerini düzenler, bir yasa koyar. Yurttaşları işlevlerine göre *Eupadridler*, *Geomorlar*, *Demiourgolar* olmak üzere üç sınıfa ayırır, para bastırır, Megara bölgesini Attike'yla birleştirir. Herakles'e imrenerek Olympia oyunları gibi İstmia oyunlarını düzenler. Sonra Eukseinos denizine bir yolculuk eder. Pythopolis kentini kurduktan sonra, Amazonlarla savaşır

onlarla bir barış antlaşması yapar. Amazon Antiope'den Hippolytos adında bir çocuğu olmuştur, daha sonra ise Phaedra ile evlenmiştir. Başka pek çok ve büyük işler gerçekleştirdikten sonra '*işte başka bir Herakles*' diye anılır. Peirithoos'un dostu olur ve Kentaurlara karşı savaşta Lapitlerin yanında yer alır. Peirithoos'la birlikte Sparta'ya gidip Helene'yi kaçıır. Bir anlaşma sonucu kura çekmeye karar verirler, kurayı kazanan Heleneyi kendine eş olarak alacaktı, ötekine ise bir başka eş bulmada yardım edecekti. Theseus kazanır ve henüz evlilik çağına gelmemiş genç kızı alarak Aphidnai'a götürür ve onu dostu Aphidnos'a teslim eder. Sonra Peirithoos'a hizmetinin karşılığını ödemek için onunla birlikte Molososluların kralı, Aidoneus'un kızını kaçırmak için Epeiros'a gider. Ama kral Peirithoos'u Kerberos adını koyduğu köpeğine parçalatır, Theseus'u ise hapseder. Atina'da ise Menestheus halkı Theseus'a karşı kışkırtmaktadır. Tyndareusoğulları da kız kardeşleri Helena'nın geri verilmesini istemek için gelirler. Akademos kızın Aphidnai'da saklı tutulduğunu açıklar. Bunun üzerine Tyndareusoğulları gidip kenti ele geçirirler. Theseus Atina'ya döndükten sonra kentte yeniden düzeni sağlamaya çalışır. Ama şöhreti azalıp hiçbir şey elde edemeyince Skyros adasına kral Lykomedes'in yanına yelken açar. Ancak Lykomedes ya ünü olan böyle bir adamdan korktuğu için veyahut Menestheus'a yaranmak amacıyla, onu kentin yüksek bir yerine götürüp oradan topraklarını göstermek bahanesiyle kayalardan aşağı atıp öldürür. Böylece Menestheus Atina'da kiralılığını sürer. O, öldükten sonra ise Theseus'un çocukları sürecektir. Derler ki Marathon savaşında askerler barbarlara karşı silahlar içinde savaşan Theseus'un hayaletini görmüşler. Pers savaşlarından sonra Atinalılar Pythia'ya başvurunca, o da onlara Theseus'un kemiklerini toplamalarını ve Atina'da onu bir anıtlarla onurlandırmalarını emretmiş. Bir varsayıma göre bu işi Kimon gerçekleştirmiştir.

4.2. Romulus'un Özeti

Öyküye göre bir Vesta rahibesi olmaya zorlanan Numitor'un kızı ikiz çocuk doğurur. Bir günah işlemiş olan Silvia adındaki bu kadın babasına yakarıları sonucu ölüm cezasından kurtulur, ama Amulius bir hizmetçisine kızından olma yeni doğmuş bebekleri ortadan kaldırma emrini verir ve böylece bebekler uzak bir alana terk edilir. Bebekler Mars'ın oğulları olarak da bilinmektedirler. Sonrasında bir kurt ve bir ağaçkakan bebekleri bulundukları alanda besler. Zira bu hayvanlar Mars'ın da kutsal hayvanlarıdır. İkizler Gabi'ye götürülür ve okuma yazma öğrenirler. 'Meme ucu' anlamına gelen *ruma*'dan hareketle Romulus ve Remus adını alırlar. Cesur, güçlü olarak büyütülürler. Romulus yönetim konusunda öngörülü ve uygun görünür. Yetişkinlik çağına geldiklerinde Amulius ile Numitor'un çobanları arasında bir anlaşmazlık baş gösterir. O vakit Remus Numitor'un huzuruna çıkarılır, kısa bir konuşmanın ardından büyükbabasını tanır. Bu olayı bir ayaklanma esnasında Amulius'un yakalanıp öldürülmesi izler. İkizler böylelikle yüksek bir alana yerleştirilmiş bir kent kurmaya karar verirler fakat yer konusunda anlaşmazlığa düşerler, ve kuşların uçuşuna başvururlar. Bir hile sonucu Romulus'un bu falda Remus'a üstün gelmiş olduğu görünür. İşleri engellemeye çalışan Remus nihayetinde bir hendeğin üstüne çıktığı esnada kent civarında sınırları belirleyen Romulusça öldürülür. Kentin kuruluşundan üç ay sonra Sabinlerin kaçırılış olayı meydana gelir. Dini bir törenden ve kehanetten yola çıkarak bir şenlik esnasında Romalılar Sabin kızlarını kaçırlar. Hersilia dışında kaçırılmış hiçbir kadın evlenmez. Bazılarına göre bu kadını Romulus kendine eş olarak almıştır. Sabinler boş yere kızların geri verilmesini talep ederler. Kısa bir süre sonra Romulus'un cüretkarlığına dayanamayan Caeninensilerin kiralı Acron, ona karşı büyük bir orduyla hareket eder,

ama teke tek dövüşte onun askeri güçlerini korkutup kaçıran Romulusça yenilir. Sonra Crustumerium, Antemnae ve Fidenae'ın yerlileri, Romalılara karşı hareket eder. Hepsi yenilir ve Caeninsiler gibi Roma vatandaşlığı çatısı altında birleşir. Buna karşın Sabinler Tatius'u komutan seçip Roma'ya karşı sefere çıkarlar ve Tarpea adlı bir genç kadın sayesinde kente girmeyi başarırlar. Kayanın işgali üzerine Romalılarla karşılaşır. Ama nihayetinde Romulus adamlarıyla onların hakkından gelip zaferini ilan eder. İki ordu bir alanda yeniden savaşıma başladığında kaçırılmış olan Sabin kızları savaşı bitirmeleri ricasında bulunarak babalarına ve kocalarına doğru koşmaya başlarlar. Nihayetinde görüşmeler sonucu barış yapılır. Romulus ve Tatius kiral ve ordunun lideri olarak seçilir. İki halk da tek bir ortak düzlemde birleşir. *Matronalia*, *Carmentalia*, *Lupercalia* şenlikleri yapılır. Romulus yeni şehrin *auguru* ve yasakoyucusu olur. Tatius yönetiminin beşinci yılında onun birkaç akrabası Laurentum'un elçilerini yağmalamak amacıyla öldürmüştü. Romulus suçluları cezalandırmayı istemişti ancak Tatius yargılanmaktan kaçmak niyetindeydi. Bu, onlar arasındaki anlaşmazlığın tek nedeni olarak görünmektedir. Sonra Tatius öldürülen elçilerin akrabalarınca öldürülür. Romulus borçlu olduğu onurları onu gömerek yerine getirdi ama bir ölümün başka bir ölüme sebep olacağını düşünerek onun öcünü almaz. Ancak bu durum bir hoşnutsuzluk meydana getirir. Bununla birlikte herkes ona hayran olmaya devam eder. Latinler onunla ittifakta birleşirler. Romulus Fidenleri bozguna uğratar ve onlardan bir Roma kolonisi yapar. Cameria yerlilerine ve Veilere karşı muzafferce çarpışır. Bunlar Romulus'un son askeri başarıları olmuştur. Sonrasında başarılarını tek bir adam yetkisi gibi yönetmek için alır. Dedesi Numitor'un ölümü sonrası halkın güler yüz göstermesi için Alba'daki yönetimi devralmaz. Şehrin idare düzenlemesini her yıl Alba'ya bir yönetici tayin

ederek yapar. Bir süre sonra Romulus, esrarengiz bir şekilde ortadan kaybolur. Bu olay hakkında birçok anlatı vardır. Ama hiçbiri birbirini tutmamaktadır.

Derler ki Romulus patricilerden biri olan dostu Iulius Proculus'a sırrını yani neden onları yüzüstü bıraktığını anlatmış. Bir görüşe göre o gökyüzüne yerleşmiş. Edindiği tanrısal belirti yoluyla bir Quirinus olarak şehrin koruyucusu olmuş. Dediklerine göre insanlar arasında kaybolduğunda yönetiminin otuz sekizinci yılında, elli dört yaşındaymış.

4.3. Ploutarkhos'un Kurucu Kahramanları

Theseus'un Yaşamı'nın ilk sayfalarında¹⁷¹ Ploutarkhos Theseus ve Romulus çiftini neden seçtiğini ortaya koymaktadır. Ancak bundan önce Atina ve Roma'nın kökenine ilişkin “sağlam bir zemin oluşturan çağları geçip” tarihin sınırlarının ötesine uzanan bir çağla ilgilenme kararını doğrulamaya girişmektedir. Ploutarkhos, bu yöndeki davranışını daha anlatının başında coğrafyacıların bilmedikleri yerleri haritalarının kenarlarına sıkıştırmasına benzeterek etkili bir karşılaştırma yapmaktadır: “*Hani coğrafyacılar, yapıtlarında [tam olarak] bilmedikleri yerleri haritalarının kenarlarına sıkıştırırlar ya Sossius Senecio, bazılarında da ‘bundan ötesi vahşi hayvanlarla dolu kuru çöller, puslu bataklık, İskit ayazı ya da donmuş deniz’ diye notlar düşerler ya, işte ben de aynı biçimde paralel yaşamları yazarken mantık yürütmeye ulaşılabilir ve gerçek olgulara dayalı tarih için sağlam bir zemin oluşturan çağları geçtikten sonra, daha uzak çağlar için şöyle demeyi uygun buldum: ‘Bundan ötesi ozanların ve söylen yazarlarının beslendiği mucizeler ve trajik*

¹⁷¹ Ploutarkhos, **Theseus**, I.1-2.

*öyküler diyarıdır, burada ne güvenilir ne de kesin bir şey vardır.”*¹⁷²

Bu bölümde Ploutarkhos’un amacını diğer *Yaşamlar*’da olduğundan daha açık bir şekilde dile getirdiği görülmektedir.¹⁷³ Tarihin alanını ozanların ve söylen yazarların alanından farklı görmekte, tarihsel bilginin açık ve seçikliğine dikkat çekmektedir. Theseus ve Romulus’un öyküleri¹⁷⁴ gerçekte haritaların keşfedilmemiş donmuş denizlerle çevrili kısımlarıdır. Robert Lamberton’ın da belirttiği gibi onun “*eski dönemleri anlattığı bu yaşamları tarihsel olarak bilmenin sınırlarında biterler*”.¹⁷⁵ Ploutarkhos, yasa koyucu Lykurgos ile kral Numa’nın yaşam öykülerini yazdıktan sonra araştırmaları sırasında onun çağına yaklaştığı için Romulus’a kadar uzanmayı göze almaktadır.¹⁷⁶ Gerçekte daha ötesini “*ozanların ve söylen yazarlarının beslendiği mucizeler ve trajik öyküler diyarı*” olarak görmekte, “*burada güvenilir ve kesin bir şeyin olamayacağını*” ifade etmektedir.

Özetle, Ploutarkhos’a göre bu kısımlar güvenilir ve kesin bir bilginin olmadığı yerlerdir. Gerçeklere dayalı bir araştırma yapmak isteyen kişiler için olmaktan çok burası ozanlar ve söylen yazarları için uygun bir konu olabilir. Bu *Yaşamlar*’da Ploutarkhos, söylensel olanı (τὸ μυθῶδες) tarihsel olandan ayırmak niyetindedir ve söyleni tarih görünümüne sokmayı amaçlamaktadır. Bundan ötürü daha önce de belirtildiği gibi onun söylensel yaşamları tarih görünümüdür (λαβεῖν ἱστορίας ὄψιν). Ploutarkhos, bu ve buna benzer birkaç yaşamda çözülmesi

¹⁷² Ploutarkhos, *agy.* I.1.

¹⁷³ Pelling onun *Yaşamlar*’ına ilişkin şunu saptamıştır: *Ploutarkhos, uygun olduğu yerde ve dönem elverirse, yazdığı Yaşam’ın türüne göre, malzemesine yüksek düzeyde irdeleyici bir eleştiri uyguluyordu; fakat öyle dönemler, ‘Yaşamlar’ vardı ki içinde bu türden eleştirel bir yaklaşım yoktu. Theseus-Romulus başlı başına bir bölüm gerektiriyordu ve böyle bir bölümde yapılacak olan Ploutarkhos’un her zaman yazdığı normal Yaşamlar’dan farklı olarak kabul ettiği malzemeye tekniğini nasıl uyguladığını keşfetmek yararlıdır*” (Pelling, *agy.* s. 171).

¹⁷⁴ Öykülerin özetleri için bkz. 4.1 ve 4.2.

¹⁷⁵ Lamberton, Robert, *agy.* s. 75.

¹⁷⁶ Ploutarkhos, *agy.* I.2.

zor söylence malzemesini kullanarak çalışmaktadır ve açıklanamaz dönemlerin olduğunu kabul ederek söylensel olan bu malzemenin tarih görünümü kazanıp ona boyun eğmesini ummaktadır.

İki kahramanın da “*gayrimeşru ve karanlık bir ilişkiden, tanrı çocukları sayılmış olduklarını*” ortaya koymaktadır; ancak ikisini karşılaştırmasındaki asıl neden kendinin de belirttiği gibi, “*dünyanın en ünlü kentleri arasında birinin Roma’yı kurmuş olması, diğerinin ise Atina’yı birleştirmiş olmasıdır*”.¹⁷⁷ Romulus’un Theseus’le birlikte ele alınması ve onların karşılaştırılmasının ardındaki başka bir neden ise her şeyden önce ikisinin de tanrı soyundan gelmiş olmalarıdır.

Bios’unun girişinde¹⁷⁸ Theseus ve Romulus arasında bir takım benzerlikler ortaya koyarak görüşlerini sürdürmektedir: 1. İkisi de gayrimeşru ve karanlık bir ilişkiden, tanrı çocukları sayılmışlardır. 2. İkisi de savaşçıdır. 3. Zekalarıyla güçlerini birleştirmişlerdir. 4. Dünyanın en ünlü kentleri arasında biri Roma’yı kurmuş, diğeri Atina’yı birleştirmiştir. 5. Her ikisi de kadın kaçırma olayına bulaşmıştır. 6. İkisi de aile yaşamındaki talihsizlikten ve akrabalar arasındaki kıskançlıktan kaçamamıştır. 7. İkisi de son günlerinde kendi yurttaşlarıyla çatışmaya girmiştir.

Kuşkusuz ki diğer *Yaşamlar*’ıyla kıyaslandığında bunlarda çok daha farklı bir bakışım ortaya koyduğu apaçıktır. Kurucuların hikayeleri ve kentlerin fiziksel özellikleri birarada ele alınmıştır. Bu yaşam çiftlerinin bütününde Atina ve Roma’nın eski dönemlerine ilişkin önemli bilgiler verilmektedir.

¹⁷⁷ Ploutarkhos, *agy.* I.

¹⁷⁸ Ploutarkhos, *agy.* II.

4.4.1. *Theseus*'un Yapısı ve Özellikleri

Yaşam'ın ilk iki kısmını oluşturan ve yukarda değerlendirmiş olduğumuz girişten sonra Ploutarkhos '*yaşam*'ına konu ettiği kahramana ilişkin olayları anlatmaya başlamaktadır. Bu olaylara değinmeden önce söz konusu yapıt biçimsel olarak incelenecektir. Zira Russell'ın belirttiği gibi Plutarkhos'un *Yaşamları*'nın herhangi biri üzerine yapılan bir çalışmada içeriğin detaylı olarak çözümlenmesi esas evredir¹⁷⁹. *Theseus'un Yaşam*'ı *Romulus'un Yaşamı*'ndan yedi bölüm daha fazladır ve toplam 36 bölümden oluşmaktadır. Bu bölümleri şu başlıklar altında sıralamak mümkündür.¹⁸⁰

1. Giriş 2. Theseus ve Romulus arasındaki benzerlikler. 3-4. Theseus'un soyu, doğumu ve çocukluğu. 5. Theseus'un gençliği. Delphoi'a yolculuk. 6-7. İlk keşifler. Herakles'e hayranlık. 8. Karadan Atina'ya yolculuk. Periphetes. Sinis. Perigoune. 9. Krommyonia domuzu. 10. Skeiron. 11. Kerkyron. Prokroustes. 12. Theseus Atina'da. 13. Pallasoğullarıyla mücadele. 14. Marathon boğasıyla mücadeleye gidiş. Hekale. 15. Vergi toplayıcıların Atina'ya gelişi. 16. Dili ve edebiyatı olan bir kentin düşmanlığını kazanmak. 17. Aigeus'a karşı suçlamaların baş göstermesi. 18. Girit'e yolculuk. 19. Theseus Girit'te. Minotauros'la mücadele. Atinalıları vergiden kurtarışı. 20. Ariadne'nin ölümü. 21. Girit'ten Delos'a geçiş. Turna dansının kökeni. 22. Aigeus'un ölümü. Apollon'a adakların sunulması. 23. Phaleronlu Demetrios'un zamanına kadar korunan yedi kürekli gemi. 24. *Synoikismos* ve yasaların kuruluşu. Panathenai şenliğinin kurulması. 25. Halkın sınıflara ayrılması. Madeni paranın bastırılması. İsthmia Oyunları. 26. Amazonlar savaşının bahanesi. Pythopolis'in

¹⁷⁹ Russell, *agy.* s.116.

¹⁸⁰ Bu bölümlere için Loeb yayımındaki sıralama temel alınmış, başlıklar tarafımızca konulmuştur.

kurulması. 27. Amazonlar savaşı. 28. Amazon Antiope. Phaedra ve Hippolytos. 29. Theseus'un öteki aşkları ve keşifleri. '*İşte başka bir Herakles*' olarak anılması. 30. Peirithoos'la olan dostluğu. Kentaur ve Lapitlerin savaşı. Herakles'le karşılaşma. 31. Helene'nin kaçırılışı. Peirithoos'un ölümü. 32. İsyan ve ayaklanmalar. *Akademia*'nın kökeni. 33. Şiddetin sorumlusu olarak gösterilmesi. 34. Annesi Aithra'nın durumu. 35. Skyros adasına çekilmesi. Ölümü. Tapısı. 36. Küllerinin Kimon'ca Atina'ya getirilmesi. Onuruna yapılan kurbanlar.

36 bölüm de kendi içinde kabaca şu ana bölümlere ayrılabilir: 1. Kahramanın söylensel doğumu ve çocukluğu. 2. Troizen'den Atina'ya varış. 3. Girit maceraları. 4. Atina'nın tek çatı altında birleştirilmesi: *synoikismos*. 5. Olgunluk dönemi işleri. 6. Gözden düşmesi ve sonu. Bu bölümler içinden bizce önemli ve iyi tanımlanmış olduğu düşünülen bazı kısımlara değinmek ve Theseus'ta ortaya konan çok zengin malzeme içinden en çok tartışılan bazı bölümleri incelemek yararlı olacaktır. Ancak öncelikle kullandığı kaynaklara ilişkin kısaca bilgi verilecektir.

Ploutarkhos Theseus anlatısında doğrudan şu yazarların isimlerini anmaktadır:¹⁸¹ Aiskyhlos (1.2, 29.5), Euripides (3.2, 15.2, 29.4, 29.5), Arkhilokhos (5.2), Simonides (10.2, 17.5), Demon (19.2, 23.3), Kleidemos (19.4, 27.3, 27.4), Khioslu Ion (20.2), Dikaiarkhos (21.2, 32.4), Halikarnasoslu Andron (25.4), Menekrates (26.2), Pindaros (28.2), Bion (26.2) ve Diodoros (36.3). Ayrıca yedi kere Philokhoros (14.3, 16.1, 17.6, 19.2, 26.1, 29.4, 35.2), altı kere Homeros (2.1, 5.1, 16.3, 20.2, 25.2 ve 34.1), üç kere Hesiodos (3.2, 16.3 ve 20.2) beş kere Hellanikos (17.3, 25.5, 26.1, 27.2, 31.1), üç kere Aristoteles'ten (3.2, 16.2, 25.2) söz eder. Zaman

¹⁸¹ Ploutarkhos, anlatısında bu gibi isimleri anmakla bir tarihçi gibi davranıp kaynak göstermektedir.

zaman antikçağ yazarları Pherekydes (19.1, 26.1) ve Herakles’le ilgili anlatılarda sözyazarı Herodoros’a (26.1, 29.3, 30.4) başvurur. Aithra ile ilgili anlattığı öykünün mantıkdışılığına dikkat çekerken bir kez Attike tarihçisi İstros’tan (34.2) ve onun *Attike Tarihi*’nin on üçüncü kitabından söz eder.¹⁸² Megaralı tarihçilerden (10.2-3) Megaralı Hereas’a değinir (20.2, 32.5).

Theseus’un söylensel doğumu. Kahramanın doğumu tamamen dede Pittheus’un *phantasia*’sının bir ürünüdür ve doğaüstü unsurlar içermekte yani söylensel bir özellik taşımaktadır. Ploutarkhos, “*bilge Pittheus da çocuğun Poseidon’dan olduğu yolunda bir söylenti yaydı*” demekle Poseidon’un gerçekte Theseus’un babası olmadığını bu durumun propaganda amacı taşıdığını ortaya koymaktadır. Bu öykü yaşlı bilge Pittheus tarafından propaganda amaçlı olarak kullanılan yalandan başka bir şey değildir.¹⁸³

Beşinci yüzyılda yaşamış ve Pindaros’tan yaşça daha genç, çağdaşı lirik şair Bakkhylides’in Theseus’un öyküsünü işlediği dithyrambosları vardır: *Gençler ve Theseus* başlıklı 17. Dithyrambos, kiral Minos’un komutasında Theseus’un 14 Atinalı gençle birlikte gemiyle Girit’e yolculuğunu konu almakta ve buna ilişkin güzel bir öykü anlatmaktadır.¹⁸⁴ Theseus tanrısallığı konusunda Minos’a böbürlene böbürlene söylenir: Ama ben deniz tanrısı Poseidon’la birlikte olan varlıklı

¹⁸² “Ancak ‘Attike Tarihi’nin onüçüncü kitabında İstros, Aithra hakkında özel ve diğerlerinden bütünüyle ayrılan bir öykü anlatır. Bazılarının dediğine göre, diye yazar, Aleksandros yani Paris Thessalia’da, Sperkheios kıyıları civarında Akhilles ve Patroklos tarafından savaşta yenilmiş, ancak Hektor Troizen kentini alıp yağmalamış ve burada bırakılmış olan Aithra’yı alıp götürmüş. Fakat bu mantıkdışı (πολλήν ἀλογίαν) bir öyküdür.” Ploutarkhos, **Theseus**, 34.2.

¹⁸³ Ploutarkhos, **agy**. VI. Benzer bir durum *Romulus*’ta da mevcuttur. Amulius’un babasının savaş tanrısı Mars olmaması gibi. Zira Amulius’un Mars’ın kılığına girip Romulus’un annesini iğfal etmesi bir yalandır. Bkz. **Romulus**, IV. 3. Burada söz konusu olan söylenin siyasal bir ideolojinin aracı olarak kullanılmasıdır. Bu konuda bkz. Paul Veyne, “Le mythe employé comme ‘langue de bois’”, **agy**. içinde, Paris: Editions du Seuil, 1983, s. 89.

¹⁸⁴ Bakkhylides, **Ode 17**.

Pittheus'un kızından doğdum. Minos ise altın yüzüğünü denize atıp madem öyle çıkar da şu yüzüğü görelim bakalım kimin çocuğusun diyerek, onu yüzüğü bulmaya zorlar. Bunun üzerine kahraman deniz atlar. Ancak Yunuslar onu alıp atların kiralı olan babasının huzura çıkarırlar. Nereus kızlarını görüp korkarken, Amphitrite onun üstüne mor bir pelerin geçirir ve kıvrıkcık saçına görkemli bir taç takar. Sonra Theseus geminin pupasından üzerindeki hediyelerle birlikte altın yüzükle görünerek ihtişamıyla gemidekileri şaşırtır. Öteki dityrambos¹⁸⁵ ise babası Atina kiralı Aigeus'un ağzından onun büyük işlerini konu almaktadır.

Mythos'un dönüşümüne örnekler. Eski ve yeni öykülerin birbirine karışıp masallara dair bir yığın çelişkili şeyle yüz yüze gelmesi bir araştırmacıyı güçlüklerle karşı karşıya getirir. Ploutarkhos da özellikle Theseus'a ilişkin erken dönem destan ozanlarının şiirlerinde, Attike tragedyasının büyük ozanlarının oyunlarında ve daha sonraki dönemlerde ortaya çıkan türlerdeki farklı anlatılarla karşı karşıyadır. *Kahramanın söylensel doğumu, Theseus'un işleri, Girit'e yolculuk ve dönüş maceraları; Ariadne'yle ilgili öyküler, Attike'nin birleştirilmesi, Amazon macerası, Helene ve Persephone'nin kaçırılması, Kentaurlara karşı verilen mücadele, Peirithoos'la yeraltına iniş, kahramanın ölümü ve Atina'da kutsallaştırılması* gibi konular çeşitli türlerde altıncı yüzyılda fazlasıyla ele alınmıştır. Ploutarkhos eldeki bu malzemeyi kullanarak anlatısını oluşturmuştur. Apollodoros, Diodoros, ya da Pausanias da yapıtlarında bu konuyu ele almışlardır. Bu anlatılar karşılaştırmalı olarak incelendiğinde kimi farklılıkların olduğu göze çarpmaktadır. Ploutarkhos bu yazarların anlatıları içinde hepsine değinmek yerine bilgisinden kuşku duyduğu bölümleri ele almaktadır.

¹⁸⁵ Bakkhylides, **Ode 18.**

Sözelimi Girit maceralarına ilişkin pek çok sınıflandırmadan söz etmek mümkündür. Minotauros söyleninde Ploutarkhos bir söylenin nasıl başka bir şeye dönüştüğü üzerinde durmaktadır.¹⁸⁶ Yani bir boğa fikrinin nasıl meydana geldiği ve bir masalın nasıl yanlış anlama sonucu başka bir şeye dönüştüğünü açıklamaktadır. Ploutarkhos burada bir söyleni açıklamaktan ziyade nedenler ileri sürerek onu daha makul kılmak peşindedir. Bu konuda Ploutarkhos'un söyleni tarihle uzlaştırma girişimine tanık oluyoruz. Philokhoros'a başvurur: aslında gençler Minotauros'a kurban edilmeyip sadece Labyrinthos'ta hapsediliyorlardı ve burası hiçbir kötü yanı olmayan sıradan bir zindandı sadece. *“Minos ise Androgeos onuruna jimnastik yarışmaları düzenliyordu ve o ana kadar Labyrinthos'ta hapsedilen bu gençleri kazananlara ödül olarak veriyordu.”*¹⁸⁷ Bunun yanı sıra Minotauros adlı canavar gerçekte kötü alışkanlıkları olan komutan Tauros'tan başkası değildi. Ploutarkhos bu konuyla ilgili olarak Stageirali filozof Aristoteles'in günümüze kalmamış *Bottialıların Anayasası* adlı yapıtından alıntıları tanık gösterir. Ploutarkhos hangi öykünün doğruluğuna inanmaktadır? Minos'un, dili ve edebiyatı olan bir kentin nefretini kazanmanın onun için zor bir durum olduğundan söz eder. Çünkü Minos kötü ün sahibi olmuş olduğundan Atina tiyatrosunda hep kötülenip aşağılanmıştı. Ploutarkhos'un ifadesiyle, Hesiodos'un ona *'kırallar kralı'* demesi ya da Homeros'un onu *'Zeus'un dostu'* olarak anması onun bir işine yaramamıştır. Ploutarkhos sonrasında Hellenikos'a başvurur: ona göre Minos Atina'ya gelip onları kendi seçmiş. Ancak yazar onların kurayla seçilip gönderildiği yolundaki öyküyü kabul eder görünmektedir. Bununla birlikte Ploutarkhos'a göre öykü doğaüstü özellikler taşımaktadır.

¹⁸⁶ Ploutarkhos, **Theseus**, 15 vd.

¹⁸⁷ Ploutarkhos, **agy.** XVI.

Theseus ile Ariadne'nin aşklarına ilişkinse birbirini tutmayan öykülerden ötürü bu denli kapsamlı bir mesele konusunda Ploutarkhos sözünü söylemekten sakınmamaktadır: “*Deyim yerindeyse bu söylenlerin en başarılısı, herkesin de dilindedir. Ama bununla ilgili*¹⁸⁸ *Amathouslu Paion çok özel bir anlatı getirmiştir...*”¹⁸⁹

Bir Amazon hikayesini anlatırken (**Thes.** 28.1), Antiope ve onun öcünü almak için savaşan Amazonların Theseus’e nasıl saldırdıklarını ve Herakles tarafından nasıl öldürüldüklerini anlatan *Theseis*’in ozanının yazdığı *Amazonların İsyanı* adlı şiirin tamamen masal ve uydurmadan ibaret olduğunu belirtir. Antiope ve Amazonların Theseus’un Phaidra ile olan düğününü basıp gürültü koparması ve Herakles’in onları öldürmesi mantıkdışı olarak değerlendirilmektedir. Aynı şekilde Pompeius’un kimi Amazonları öldürmüş olduğu söylenir. Ancak Ploutarkhos *Pompeius’un Yaşamı*’nda kadınlara ait cesetler görülmemiş olduğunu aktarır. Anlatısı şöyledir: “*Dediklerine göre bu çarpışmada Amazonlar da barbarların tarafında savaşmış, ve de onlar Thermodon ırmağı çevresindeki tepelerden aşağı inmişler. Ama Romalılar çarpışma sonrası barbarlar’ı yağmalarken Amazonlara ait kalkan ve çizmelere rastlamış, ancak kadınlara ait hiçbir ceset görülmemiş* (σῶμα δὲ οὐδὲν ὤφθη γυναικεῖον).”¹⁹⁰

Buna ek olarak, ozanlarla tarihçilerin uzlaşmadığı noktalarda Ploutarkhos tarihçilerin anlatısını kabul etmektedir. Lapidlerle Kentaurların savaşında Theseus ve Herakles’in karşılaşması için kuşkuları olduğunu ancak bir şeye inanılacaksa onların

¹⁸⁸ Theseus ve Ariadne öyküsü.

¹⁸⁹ Ploutarkhos, **Theseus**, XX.2.

¹⁹⁰ Ploutarkhos, **Pompeius**, XXXV.3.

birbiriyle sık görüştüğünü söyleyen tarihçilerin yanında yer almanın daha akıl karı olduğu ifade etmektedir.

Öyle görünmektedir ki, Helene'nin kaçırılması öyküsü de Ploutarkhos'u büyük güçlüklerle karşılaştırmıştır. Ancak Hellanikos'un anlatısına dayanarak Theseus'un bu işi gerçekleştirmek için çok yaşlı olduğunu ifade etmiştir.

Krommyonia domuzu, Skeiron, Sinis, Prokrustes gibi masalsı canavarlarla ilgili öyküler açıklanması zor öykülerdir. Ploutarkhos bazılarını örnek göstererek, Krommyonia domuzu olarak anılan “*Phaia'nın, aslında ipini koparmış kan dökücü bir kadın soyguncu olduğunu Krommyon'da oturmuş olduğunu, ahlaki ve yaşayışından ötürü domuz olarak anıldığına*” dikkat çeker. Bu konuda Ploutarkhos öyküye mantıksal bir yorum getirmektedir. Söylen anlatıcısı Apollodoros ise onun domuz yetiştiricisi yaşlı bir kadın olduğundan söz etmektedir.¹⁹¹ James George Frazer'in belirttiğine göre¹⁹² Phaia'ya ilişkin bu türden bir yorumu antikçağ yazarları içinde sadece Ploutarkhos ve Apollodoros yapmıştır.

Gelip geçenleri soyan ama bazılarının söylediğine göre küstahça ve kibirlenerek ayaklarını yabancılara uzatıp yıkamalarını emrettikten sonra, ayaklarını yıkayanları tekmelediği gibi denize iten Skeiron'u, Ploutarkhos, Theseus'un onu Megara önlerinde kayalardan aşağı atarak öldürmüş olduğu yazarken¹⁹³ Sicilyalı Diodoros Theseus'un onu ayaklarından tutup denize fırlattığını aktarmaktadır.¹⁹⁴ Apollodoros kahramanın onu kayalıklardan tekmeleyerek *Khelone* olarak

¹⁹¹ Apollodoros, **Bibliotheca Epitoma**, I

¹⁹² Apollodoros, **Bibliotheke** içinde, C.2, s.129.

¹⁹³ Ploutarkhos, **Theseus**, X.

¹⁹⁴ Sicilyalı Diodoros, **Bibliotheke Historike**, IV. 59.4.

adlandırılan denizin içine attığını yazmaktadır.¹⁹⁵ Ploutarkhos Skeiron’a ilişkin anlatının çelişkiler barındırdığını söylemektedir. Skeiron gerçekte “*ne küstah ne de bir hayduttur, tersine haydutları cezalandıran iyi ve dürüst insanların yakını ve dostudur.*”

Atina’nın tek çatı altında birleştirilmesi: synoikismos. Theseus’ta uzak geçmişin yanı sıra inanılabilir olan daha yakın zamanın olaylarına da değinilmiştir. Attike’nin tek çatı altında birleştirilmesi buna örnektir. Atinalılar Theseus’un adını Atina halkını tek bir çatı altında topladığı için onu haklı olarak demokrasinin kurucusu saymışlardır. Çünkü Theseus’un yaptığı en önemli işlerden biri de Atina siyasal özerkliğini yitirince synokismos’u gerçekleştirmiş olmasıdır. Antik kaynaklar synoikismos’u Theseus’un gerçekleştirmiş olduğu konusunda hemfikirdirler. Bu konuda başlıca kaynaklar Thoukydides ve Ploutarkhos’tur. Pelling’in belirttiğine göre synoikismos’u yapıtına konu etmiş olan Ploutarkhos, Thoukydides’ten¹⁹⁶ malzemeyi ve hatta dili borç almıştır.¹⁹⁷ Atina’nın kuruluşuna ilişkin önemli bilgiler veren Thoukydides, zekası ve gücünü övdüğü Theseus’un kiral olduktan sonra bütün meclis binalarını ve yerel yöneticileri ortadan kaldırıp tek bir meclis binası ve tek bir kamu binası kurduktan sonra bütün herkesi tek bir çatı altında toplayarak onun Atina kentine yeni bir düzen verdiğini aktarmaktadır.¹⁹⁸ Ploutarkhos ise bu konuda şunu ifade etmektedir: “*Theseus, Aigeus’un ölümünden sonra büyük ve hayranlık uyandıran bir işi aklına koyarak Attike’de yaşayanları tek bir kente yerleştirdi, böylece o zamana kadar dağılmış olanları ve herkesin ortak çıkarı için kolayca bir*

¹⁹⁵ Apollodoros, **agy.** I.3.

¹⁹⁶ Thoukydides, **Historiai**, 2.15.

¹⁹⁷ Pelling, **agy.** s.180.

¹⁹⁸ Thoukydides, **agy.** II.15. 2: “ἐπειδὴ δὲ Θησεὺς ἐβασίλευσε, γενόμενος μετὰ τοῦ ξυνητοῦ καὶ δυνατὸς τὰ τε ἄλλα διεκόσμησε τὴν χώραν καὶ καταλύσας τῶν ἄλλων πόλεων τὰ τε βουλευτήρια καὶ τὰς ἀρχὰς ἐς τὴν νῦν πόλιν οὔσαν, ἐν βουλευτήριον ἀποδείξας καὶ πρυτανεῖον, ξυνώκισε πάντας...”.

araya getirilemeyenleri (geri çağırılması zor olanları), hatta zaman zaman birbirleriyle anlaşmazlığa düşmüş ve kavgalı olanları tek bir şehrin tek bir halkı kıldı. O zamanlar köy köy kasaba kasaba dolaşarak onların desteğini almaya çalıştı, avam tabaka ve yoksul kesim onun bu çağrısını hemen kabul etti; güçlülere başka herkesin her bakımdan eşit olacağı kendisininse yalnızca savaş komutanı ve yasaların koruyucusu olacağı kırılsız bir yönetim ve bir demokrasi sözü verdi. Bazılarını bu konuda ikna etti, ama ötekiler onun çoktandır büyüyen gücünden ve cüretinden korktukları için bu anlaşmayı kabul etmeye zorlanmak yerine ikna olmayı seçtiler. Dolayısıyla her bir yandaki kamu ve meclis binalarını, yerel yöneticileri (*πρυτανεία καὶ βουλευτήρια καὶ ἀρχάς*) dağıtıp bugün yüksek kalenin dikildiği yerde tek bir kamu ve meclis binası kurduktan sonra, şehre Atina adını verdi, Panathenaia'yı ortak şenlik olarak kurdu.¹⁹⁹ Ancak Strabon'a göre Theseus Kekrops'un kurduğu on iki toplumsal birliği (polis) tek bir çatı altında birleştirmiştir²⁰⁰.

Eski zamanlarda Atinalılar kırıllarla yönetilmiş sonrasında demokrasiye geçilmiştir. Sorulması gereken soru, synoikismos'un zamansal olarak hangi döneme yerleştirileceğidir. Marco Bettalli'ye göre Theseus'un yönetimi süresince yaklaşık olarak İÖ 13. yüzyılda gerçekleştirmiş olduğu bu işi, Atina'nın gelecekteki gücüne ilişkin esas girişimidir.²⁰¹ Theseus, synoikismos'u gerçekleştirmekle bölgenin birliği ve gücünü garantileyen ulusal bir kahraman olarak ün salmıştır. Böylelikle Yunan dünyası içinde kendi şehrine bir varlık kazandırmıştır.

¹⁹⁹ Ploutarkhos, *agy.* XXIV.1-3; ayrıca bkz. II. 1.

²⁰⁰ Strabon, *Geographica*, IX.1. 20 (...πάλιν δ' ὕστερον εἰς μίαν πόλιν συναγαγεῖν λέγεται τὴν νῦν τὰς δώδεκα Θησεύς).

²⁰¹ Bettalli, Marco, "Introduzione " Plutarco, *agy.* içinde, s. 97.

Bilindiği gibi üçüncü yüzyılın son yılları (320) demokrasi deneyiminin iyiden iyiye bittiği yıllardır. Teophrastos eserinde, oligarşi yanlısı birinin Theseus’a karşı biri olarak ve onu monarşik rejimin ortadan kaldırılmasının sorumlusu olarak sunmaktadır. Teophrastos *Karakterler*’de, Theseus’un demokratik eğilimine ilişkin şu ifadelere yer vermektedir: “*Demagog takımı iğrençmiş, devlete kötülük eden ilk kişi Theseus’muş, çünkü on iki kentin halkını bir kent içinde birleştirerek kiralık kurumunu ortadan kaldırmış; halkın gazabına uğrayan ilk kişi olarak da hak ettiği cezayı bulmuş.*”²⁰² Theseus demokratik bir yönetim biçimi getirmiş olsa da söylenceye göre halk ona nankörlük edip onu sürgün etmiştir. *Yaşam*’ın son bölümlerinde Menestheus’un soyluları nasıl bir araya getirip ona karşı kışkırttığını okuruz: “*Atina’da nüfuzlu kişileri (önderlik edenleri) bir araya getiriyor ve onları kışkırtıyordu. Bu kişiler, uzun zamandır Theseus’u sıkıştırıyor ve kentteki soyluların her birinden hem yönetimi hem de kiralığı kendi için aldığını, ve bütün her şeyi tek bir kente hapsederek kendilerine sıradan ve köle gibi muamele ettiğini düşündüler.*”²⁰³

Belirtilmesi gereken bir nokta şudur ki, hem Theseus’un hem de Romulus’un gözden düşüp etkinliklerini yitirmeleri yavaş yavaş değil birdenbire gerçekleşmiştir. Açıkça zirvede olan iki kahraman aniden tanrıları ve insanları karşısında bulmuştur. Buna bağlı olarak yukarıdaki alıntıdan da görüldüğü gibi demokrasi son derece isyankar bir karşı çıkışla devrilmiştir. Theseus’un Atina için gerçekleştirdiği *synoikismos* ve *demokratia* sonraki yıllarda onun mahvına sebep olmuştur.²⁰⁴

Anıt ve şenlikler. Bu *Yaşam*’da anıt ve şenliklere de sıklıkla değinildiği görülmektedir. Ploutarkhos’un bir yurttaş ve Atina’nın daimi yerlisi olarak bütünüyle

²⁰² Theophrastos, *Karakterler*, XXVI. 6, çev. Candan Şentuna, Dost Kitabevi, Ankara, 1998. s. 91.

²⁰³ Ploutarkhos, *Theseus*, XXXII. 1.

²⁰⁴ Theseus’u kovan halkın kendidir, Romulus’a düşman olanlar ise aristokratlardır.

anıtlarla çevrelenmiş olduğu anlaşılmaktadır. Theseus'un Phaleron'da yaptırdığı Skiros tapınağı yanında onu Girit'e götürüp geri getiren Salamisli dümenciler Nausithoos ile Phaiaks'ın anıtlarını tanık gösterir (27.6). *Kybernesia* (Dümenci Şenliği) şenliğinin de onlar için yapıldığını aktarır (ibid.). Amazonların *Amazonion* diye anılan yerin yakınında gömüldüklerini açıklar (27.5). Amazonlarla Atinalılar arasında yapılan savaşın resmi bir antlaşma ile sonuçlanmış olduğuna kanıt olarak ise *Horkomotion* diye adlandırılan *Theseion* tapınağına bitişik yerin adı ve bir zamanlar *Theseia* şenliğinden önce Amazonlara yapılan kurbanlar gösterilmektedir. Ploutarkhos Theseus'un üzerinde bölgenin sınırlarının yazılı olduğu Isthmos'taki ünlü sütunu diktirdiği bilgisi verir. Bu sütunun Doğu ve Batı'ya bakan kısmında yazılı ifadeleri de aktarır (25.3).

Ploutarkhos, Yunanlıların Herakles sayesinde Zeus'un onuruna *Olympia* oyunlarını kutlamaları gibi Theseus sayesinde ise onların Poseidon onuruna *Isthmia* oyunlarını düzenlemesine ön ayak olduğu bilgisi vermiştir (25.4). Ayrıca Atinalılar *Oskhophoria* şenliğini, Theseus'un düzenlemesi üzerine, kutlamaya başlamışlardır.

Atina takvimine ilişkin bilgiler. Kahraman Theseus'un yaşamına ilişkin yapılan bazı açıklamalar Atina takvimine hakkında hatırı sayılır miktarda bilgi vermektedir. Theseus'te sözü geçen dinsel kuttörenler ve tarihler şu şekilde sıralanabilir: (12.1) *Hekatombaion* denen Kronios ayının sekizinci günü (Theseus'un Atina'ya varışı); (28.1) *Mounikhion* ayının altıncı günü (Girit'ten denize açılması); (20.4) *Gorpaion* ayının ikinci günü (Ariadne'nin çocuğunu doğurma girişimi ve ölümü sonrası kurban töreni); (22.4) *Pyanepsion* ayının yedinci günü (babasını gömdükten sonra, Theseus'un Apollon'a adaklarını sunması); (36.3) *Pyanepsion* ayının sekizinci günü (gençlerle birlikte Girit'ten dönüş, *Oskhophoria* bayramı); (24.4) *Hekatombaion* ayının on altıncı günü (*Metokia* şenliğini kutlaması); (27.3) *Boedromion* ayında (Amazonlarla yapılan savaş ve Boedromia şenliği); (36.3) *Pyanepsion* ayının sekizinci günü (*Theseia* Şenliği); (36.3) *Hekatombaion* ayının

sekizinci günü (Theseus'un Troizen'den ayrılışı). Bunun yanı sıra *Delia* oyunları ve Med savaşlarından sonraki Phaidon'un arkhonluk döneminden de söz edilmektedir (36.1).

Platoncu unsurlar. Ploutarkhos'un Theseus'un çağında Yunanistan'ın bölgelerine ilişkin dile getirdiği bazı görüşleri onun sadece eski zamanlara bir bilimci titizliğiyle yaklaştığını değil aynı zamanda Platon'un da fikirlerinden etkilenmiş olduğunu da ortaya koymaktadır. *“Bu çağ el becerisi, hızlı ayak ve beden gücüyle, anlaşılan olağanüstü ve yorulmak bilmez insanlar ortaya çıkartmıştır. Ama bu doğal yeteneklerini de doğru ve yararlı hiçbir bir iş için kullanmamışlar, tersine küstahça bir şiddetten büyük keyif alıp önüne geleni haklamak ve yok etmek için acımasızca ve kıyasıya güçlerinden yararlanmışlardır. Onlara göre birçok insan haksızlık etmeye cesareti olmadığı için ve haksızlığa uğramaktan korktuğu için utancı, adaleti, eşitliği ve insanlık gibi erdemleri över. Gene onlara göre bu erdemler daha fazlasını kazanmayı bilene yakışmaz”*²⁰⁵. Ploutarkhos'un bu satırlarda kötü insanın nasıl ortaya çıkabileceğine ilişkin dile getirdiği görüşünü, Platon'un birkaç metnindeki konuşmacıları da tartışmıştır. Bu görüşe göre utanç, adalet, eşitlik ve insanlık (αἰδῶ δὲ καὶ δικαιοσύνην καὶ τὸ ἴσον καὶ τὸ φιλόανθρωπον) gibi kavramlara ihtiyacın olmadığıdır. Kendini korumak için yani savunma durumunda, hak güçlüdür ya da güçlü olan haklıdır. Platon, *Gorgias* adlı diyalogunda konuşmacıların ağzından toplumun doğasına ilişkin benzer fikirler öne sürmektedir. Bu konuşmada²⁰⁶ yasaları yapanların güçsüz kimseler olduğu aktarılmaktadır.

²⁰⁵ Ploutarkhos, **agy.** VI. 4.

²⁰⁶ Bkz. Platon, **Gorgias**, 483 a, 488 b-c.

Haksızlık yapmak isteyen insanları durdurabilecek tek şey yukarıdaki paragrafta da belirtildiği gibi cesaret eksikliğidir.²⁰⁷

Bu bölümün daha sonraki satırlarında Theseus'un zamanının uzak geçmişine ilişkin bölgenin haydut ve canilerin tehlikesi altında olduğu belirtilmektedir. Theseus'un kuzini Herakles daha önce yolculukları esnasında bu haydut ve canileri ortadan kaldırmış ancak başına gelen felaket yüzünden Omphale'nin yanına Lydia'ya gittikten sonra kimse bastıramayıp engel olamadığı için kötülükler yeniden baş göstermiş ve bunların üstesinden gelme görevini Theseus'un üstlendiği belirtilmiştir.²⁰⁸ Ploutarkhos, Theseus'un kötülükleri cezalandırmış olduğunu ifade etmektedir: “*Theseus da başkalarına ne şiddet uyguladıysa aynısını yaparak ve adaleti onların adaletsizlikleriyle yerine getirerek kötülükleri cezalandırarak cezalandırarak ılerliyordu.*”²⁰⁹ Yazar, Remus ve Romulus için de benzer ifadeler kullanmıştır: haydutları kovmak, soyguncuları yakalamak, haksızlığa uğrayanları zorbalıktan kurtarmak vs.²¹⁰ Bu gibi yararlıklarından ötürü de kahramanlar her yerde ünlenmişlerdir.

Bunun yanı sıra metinde dikkat çeken bir başka unsur, Theseus'un işlevlerine göre, etkinliklerini azaltmış olduğu *Eupadridler* (soylular), kente yerleşmelerini istediği *Geomorlar* (toprak sahipleri), ve sonradan ona düşman olacak olan *Demiourgolar* (zanaatkarlar) olmak üzere halkı üç sınıfa ayırmasıdır.²¹¹ Onun bu

²⁰⁷ Ayrıca utanç ve adalet hakkında bkz. Platon, **Protagoras**, 322 b-d. Haksızlık yapmama ve haksızlığa uğramama konusundaki tartışma için bkz. Platon, **Politeia**, I.

²⁰⁸ Christopher Pelling, “*Herakles'in Omphale ile birlikteken Yunanistan'da kötülüklerin başgöstermesi, buna karşılık Lydia'nın durumunun iyiden iyiye düzelmesi*” olgusunun tarihsel gerçek olarak ele alınmaması gerektiğini belirtmektedir. Bkz. Pelling, C. B. R., ““Making Myth Look Like History”: Plutarch's Theseus–Romulus”, **agy**. içinde, s. 179.

²⁰⁹ Ploutarkhos, **Theseus**, XI. 3.

²¹⁰ Ploutarkhos, **Romulus**, VI. 3.

²¹¹ Ploutarkhos, **Theseus**, XXV.2.

sınıf ayırımının Platon'nun *polis*'indeki sınıf fikrinden farklıdır. Çünkü Platon, toplumu ruhun bölümlerine göre *yöneticiler* (bilge kişiler), *koruyucular* (yiğitlik erdemi olanlar), *üreticiler* (ölçülük erdemi olanlar) olmak üzere üçe ayırmıştı. Ayrıca Platon'un bu sıralaması hiyerarşiktir ve alttan üste geçiş pek mümkün değildir.

Madeni paranın bastırılması. Ploutarkhos Theseus'un para bastırıp Marathon boğası ya da Minos'un komutanı anısına ya da yurttaşlarını tarıma yönlendirmek için, üzerine bir öküz resmi işleterek ilk Atina parasını bastırdığını açıklamaktadır. Bu türden bir şeyin söylensel bir kişiye atfı çok ender görülen bir durumdur. Zira Lamberton, içinde öküz figürünü taşıyan paraların da olduğu en eski Atina paralarının bronz çağına değil Peisistratos dönemine (6. yy.) tarihlendiği bilgisini vermektedir.²¹²

4.4.2. *Romulus*'un Yapısı ve Özellikleri

Romulus'un Yaşamı toplam 29 bölümden oluşmaktadır ve *Theseus'un Yaşamı*'ndan 9 bölüm daha azdır. Bu bölümlere şu başlıklar konabilir:

1. Roma adının kökenine ilişkin yorumlar.
2. Romulus'un doğumuna ilişkin yorumlar.
3. Numitor ile Amulius arasındaki çekişme. Remus ve Romulus'un bebekliği.
4. Dişi bir kurt ve ağaçkakanca beslenmeleri. Acca Larentia.
5. Bir başka Larentia söylencesi.
6. Remus ve Romulus'un eğitimi.
7. Büyükbaba Numitor'un Remus'u tanınması.
8. Tahtı için savaşan Amulius'un öldürülmesi.
9. Yönetimin Numitor'a geçmesi. Roma'nın kuruluşunun başlangıcı.
10. Remus'un öldürülmesi.
11. Kent kurma girişimleri.
12. Kuruluş tarihi.
13. Romulus'ça kurulan ilk kurumlar.

²¹² Lamberton, *agy.* s. 77

14. Sabinlerin kaçırılışı. 15. Geleneksel evlilik törenleri. 16. Sabinlere karşı yapılan savaş. Caeninalıların (Caeninensiler) kralı Acron'a karşı kazanılan zafer. 17. Sabinlerin Roma'ya yürüyüşü. Tarpeia'nın ihaneti. Curtius'un cesareti. 18. Sabinlerin başarısı. Romulus'un başından yaralanması. 19. Romalıların Sabinleri alt etmesi. 20. İki halkın kaynaşması. Romulus ve Tatius'n kiral seçilmesi. Roma'nın kurumları, yasaları. 21. Dini şenlikler. 22. Vesta kurumu ve kutsal ateş. Diğer kurumlar. 23. Tatius'un öldürülmesi. Romulus'un savaşları. 24. Diğer çarpışmalar. 25. Veilere karşı kazanılan yengi. 26. Romulus'un siyasetteki değişimi. Ölümü. 27. Romulus'un ortadan kaybolması. 28. Tanrısallaştırılması. 29. Quirinus olarak adlandırılması. Onuruna düzenlenen şenlikler. *Theseus ve Romulus'un Karşılaştırılması*: 1-3. Theseus'un Romulus'a göre üstünlükleri. 4-6. Romulus'un Theseus'a göre üstünlükleri.

Öncelikle yukarıdaki şemada da görüleceği gibi *Romulus'un Yaşamı* bizi Roma'nın kuruluşuna ilişkin yüzyıllar boyunca sürecektir olan tartışmalı bir meseleye sürüklemektedir. Bu konuyu Yunan ve Romalı yazarlar uzun bir süre tartıştıkları için, Livius'un da belirttiği gibi, mesele ilk zamandaki küçük halinden bu yana kendi ağırlığı altında ezilecek kadar büyümüştür.²¹³ Ploutarkhos da yapıtının girişinde bu bilgiyi doğrulamaktadır: “*Bütün insanlar arasında o denli ünlü Roma'nın şanlı adı, bu kente kim tarafından ve ne sebeple verilmiştir, bu konuda yazarlar arasında görüş ayrılıkları vardır*”. Dolayısıyla modern araştırmacı için hatırı sayılır miktarda bir malzemenin varlığından söz etmek mümkündür. Gabriella Vanotti, Yunan tüccarlarla Latium'un yerlileri arasındaki ilişkilerin, Tiberina adasının bitişiğindeki S. Omobono limanında bulunan Yunan keramiklerinden hareketle İÖ altıncı hatta yedinci yüzyıla

²¹³ Livius, **agy.** Praefatio, 4

tarıhlendiği bilgisini vermektedir.²¹⁴ Öyle görünüyör ki, eski çağlardan itibaren bu iki halk arasında belki başlangıçta ticaretten kaynaklı ama zamanla iki kültürün etkileşimi sonucu oluşan bir kaynaşma söz konudur. Böyle bir ortamda gelenek ve söylencelerin birbirine karışıp yayılması kaçınılmaz görünmektedir.

Romulus'un Yaşamı'nı yazmaya giriştiğinde Ploutarkhos Roma'nın kökenine ilişkin halihazırda söylenti yoluyla çok şey biliniyordu. Roma'da Naevius, Ennius, Vergilius, Livius gibi tarih yazarları, annalistler, şairler üçüncü yüzyılın sonundan bu yana, Fabius Pictor'dan itibaren şehrin kökeniyle ilgili çok şey yazmışlardır. Ploutarkhos'tan bir yüzyıl öncesinde Halikarnassoslu olan ama daha sonra Roma'ya yerleşmiş Dionysios eski Roma tarihini, 20 kitapta ayrıntılı olarak yazmıştı. Yunanca kaleme almış olduğu bu yapıtında yazar Roma kentinin kuruluş dönemini işlemiştir. Ancak Dionysios öncesi, Roma'nın kökenine ilişkin Yunan dilinde yazılmış hikayeler pek yaygın değildir.

Göndermelerinden anlaşıldığına göre, Ploutarkhos Romulus'un yaşamını yazmaya başladığında daha önce Roma tarihini ele alan yazarları göz önüne almıştır. Zira *Romulus'un Yaşam*'ında doğrudan Yunan yazınından yaklaşık 16 yazarın, Latin yazınından ise dört yazarın adını anmaktadır.²¹⁵ Ploutarkhos'un sözkonusu yapıtında değindiğı ve yararlandığı Yunanca yazan yazarlar şunlardır: İÖ üçüncü yy. sonunda yaşamış ve yapıtlarını Yunan dilinde yazmış ilk Romalı tarihçi Quintus Fabius Pictor'u toplam üç kez (3.1, 8.7, 14.1) tartışmasına dahil etmiştir: ilk ikisi, Remus ve Romulus'un çocukluğuna ilişkin, üçüncüsü ise Sabinlerin kaçırılmasına ilişkindir.

²¹⁴ Vanotti, Gabriella, "Introduzione" Plutarco, **Teseo e Romolo** içinde, Bur Classici Greci e Latini, RCS Libri S.p.A. Milano, 2006, s. 223

²¹⁵ Daha önce de belirtildiğı gibi Ploutarkhos'un üstlendiğı işlerin yoğunluğundan ötürü Latince'ye ve edebiyatına yaşamının geç yıllarında yönelmiş olması (Ploutarkhos, **Demosthenes**, II.2) verdiği bu bilgiyi kanıtlar görünmektedir.

Bu yazarla birlikte ‘*Roma’nın Kuruluşu*’ adlı bir yapıt yazmış en eski tarihçilerden biri olarak söz ettiği Peparethoslu Diokles’i ise (3.1, 8.7) iki kez anmaktadır. *İtalya Tarihi*’nin yazarı Promathion (2.6), Herodoros Pontikos (9.6) ve Aiskylos (9.6), destan şairi Teoslu Antimakhos (12.2), Troizenli Zenodotos (14.7), Ploutarkhos’un *yaşam*’da sözlü kaynak olarak sunduğu arkadaşları Kartacalı Sekstios Sylla (15.2) ve Tarutius (12.3); ikinci yüzyılda yaşamış Mauretialı Iobas (14.6, 15.3, 17.5), Antigonos (17.5), şairler Simylos (17.5) ve Butas (21.6), Halikarnasoslu Dionysios (16.8), şair Pindaros (28.6) ve filozof Herakleitos da (28.7) kaynak gösterilen isimlerdir. Latin yazarları ise şunlardır: Roman’ın kuruluşu ve zafer töreni kutlamaları hakkında Marcus Terentius Varro’yu (12.3,4; 16.7), Tarpeia söyleni hakkında görüşlerini ortaya koyarken İS ikinci yüzyılın ikinci yarısında yaşamış tarihçi Gaius Sulpicius Galba’yı (17.5), yine Sabinlerin kaçırılışı öyküsü ile ilgili olarak ise Valerius Antias’ı (14.6) ve Lupercalia şenliği ile ilgili olarak da Gaius Acilius’u da (21.7) bu *yaşam*’ında kaynak olarak göstermektedir.²¹⁶

Latin şehrinin kuruluşunda üç kişinin rolü olduğu düşünülür: kimilerine göre Roma’yı Aeneas, kimilerine göre Evander, kimilerine göre ise Romulus kurmuştur. En yaygın kanıya göre, Latin şehrinin kurucusu olarak yoldaşlarıyla birlikte Ilium’dan kaçarak Latium’a gelen Aeneas gösterilmektedir. Roma’nın kökenine ilişkin açıklamalar içeren bu öyküyü beşinci yüzyılın sonlarında yaşamış söylen yazarı Lesboslu Hellenikos ve Troya öncesi Yunan liderlerinin soyağacı üzerine yazmış olan Sigeumlu Damastes’in (400) aktarmış olduğu bilinmektedir. Bu iki yazara göre şehre adını Tiber ırmağı civarında demir atan grup içinden Roma

²¹⁶ Görüldüğü gibi Ploutarkhos’un Romulus’ta yararlandığı yazarlar sayıca *Theseus*’teki yazarlardan dikkat çekecek derecede daha azdır. Krş. bölüm 4.2.

adındaki kadın sayesinde o bölgeye yerleşildiği için kurulacak şehre onun adı verilmiştir.²¹⁷

Romulus'un Yaşam'nın ilk iki kısmı (1-2) pek çok tarihsel varsayımdan söz etmektedir. Roma adının kökenini ve kurucusunu işlemektedir. Ploutarkhos'un sayfalarında betimlenen bu aktarımların ana kaynaklarının bilinmediğini söylemekte yarar vardır, ancak içlerinden bazılarının referanslara dayandığı da açıkça görülmektedir. Ploutarkhos anlatısını, ikinci bölümün sonunda *İtalya Tarihi*'ni yazmış olan Promathion adında bir yazarın söylediklerine dayandırmaktadır. Gabriella Vanotti, Ploutarkhos'un *Yaşamı*'nda kentin adı ve kuruluşuna ilişkin bölümünde anlatılan öykünün yapısal olarak özellikle de *Romaike Arkaiologia* olarak adlandırılan yapıtın yazarı Halikarnassoslu Dionysios'un anlatısıyla benzerlikler taşıdığını tespit etmiştir.²¹⁸ Dionysios'un anlatısı şu şekildedir: "*Argos'taki rahibelerin tarihine ve onların zamanındaki olaylara ilişkin yazmış olan yazarın*²¹⁹ *dediğine göre, Aineas Odysseus ile birlikte Molossialıların ülkesinden İtalya'ya gelmiş, ve daha sonra Troyalı kadınlardan birinin adını vermiş olduğu kentin kurucusu olmuş. Söylediğine göre bu kadın amaçsızca dolaşmaktan bıktığı için öteki Troyalı kadınları kışkırtmış ve onlarla birlikte gemileri yakmıştır. Sigeumlu Damastes ve başka bazı yazarlar bu anlatıyı kabul ederler.*"²²⁰

²¹⁷ Krş. Ploutarkhos, **Romulus**, I

²¹⁸ Vanotti, Gabriella, "Introduzione" Plutarco, **agy.** içinde, Bur Classici Greci e Latini, RCS Libri S.p.A. Milano, 2006, s. 247.

²¹⁹ Bu yapıtın yazarı yukarda sözü edilen Lesboslu Hellenikos'tur.

²²⁰ Dionysios Halikarnasos, **Romaike Arkhaiologia**, I. 72. Ploutarkhos'un anlatısı ise şöyledir: *Bazıları da der ki Troia ele geçirilince kaçan bazı kişiler buldukları teknelerle rüzgarın de etkisiyle sürüklenerek Tyrrhenia kıyısına çarptılar ve Tiber ırmağı civarında demir attılar; onların kadınları, [burada] artık umutları kırılmış ve denizden bıkip usanmış bir haldeyken, içlerinden soyca üstün ve en kavrayışlı görünen Roma adındaki bir kadın, onlara (kadınlara) gemileri yakmalarını öğütledi; [3] böyle yapılırca erkekler başta öfkeleniler, sonra zorunlu olarak Palatium tepesini mesken tuttular. Fakat sonra kısa zaman içinde kendilerini umduklarından daha iyi bir konumda bulunca hem ülkeyi*

Üçüncü bölümle sekizinci bölüm arasındaki altı kısım (3-8) kabaca Romulus ve Remus'un soyu, doğumları ve çocukluğuyla ilgilidir. Ploutarkhos'un kendisinin de ifade ettiği gibi, kahramanların çocukluğunu işlediği bu anlatı, tarihçiler Peparethos'lu Diokles ile Fabios Piktör'un geleneksel versiyonuna dayandırılmıştır.

Ploutarkhos ikizlerin doğumuna ilişkin anlatacağı bir öyküyü yazmaya başlamadan önce üçüncü bölümü şöyle bir girişle başlatmaktadır: “*Ancak Yunanlar arasında en çok güvenilirliği olan öyküyü ilk olarak Peparethoslu Diokles yazdı. Fabios Piktör da pek çok noktada onu izledi.*”²²¹ Bu anlatıya göre yönetim, Alba'yı yöneten Aeneas'ın torunları Numitor ve Amulius kardeşlere kalmıştır. Bunlardan Amulius gücü sayesinde kiralığı ele geçirir ve kardeşinin kızını, kendisini tahttan edecek bir çocuk doğurmaması için onu zorla Vesta rahibesi yapar. Ancak Ilia, Rea ya da Silvia adındaki bu kız çok geçmeden Mars'tan gebe kalır. Amulius'un kızı Antho onun öldürülmemesi için babasına yalvarır ve kız hapsedilir. Her şeye karşın bu genç kadın büyüklük ve güzellikleri bakımından dikkate değer iki çocuk doğurur. Bunun üzerine Amulius, Faustulus adındaki kahyasına çocukları öldürme emri verir. Ancak kahya onları ölecekleri sanısıyla nehir kıyısında bir yerde teknede bırakır. Bu sayede çocuklar adı daha evvel Germanus olan, Kermalus adındaki bir alana sürüklenmişler. Kardeşlere *germani* (ikizler) adı da bu yüzden verilmiş. Daha sonra (4) İsmi Ruminalis olan yabani bir incir ağacının adının nereden geldiğini okuruz. Bu konuyla ilgili üç görüş vardır: birincisi Romulus'un adından türediğidir. İkincisi geviş getiren (Lat. *ruminare*) hayvanların öğle vaktini onun gölgesinde geçirmelerinden, üçüncüsü de bebeklerin orada emzirilmesinden ötürüdür, zira

iyi buldukları hem de komşuları onları kabul ettiği için Roma'ya büyük onurlar sundular ve kurmalarına olanak verdiği için kente onun adını verdiler (Romulus, I.2-3).

²²¹ Ploutarkhos, **Romulus**, III.1

Romalılar meme ucuna *ruma* dermiş. Çocukları koruyan tanrıça Rumilia'dan da geldiği söylenmiştir. Dişi bir kurt ve ağaçkanın bebekleri beslemesinden ötürü, bu hayvanlar Mars için kutsal sayılmışlardır.²²² Ploutarkhos, bebeklerin sütinesinin adının belirsiz olmasından dolayı, öyküyü masalsı olanın alanına sokmaktadır. Ploutarkhos'un aktardığına göre Latinler dişi kurtları ve gevşek karakterli kadınları *lupae* olarak anarlarmış.²²³ Bebeklerin sütbabası Faustulus'un karısı Acca Larentia'nın da bu türden bir kadın olduğu aktarılır. Bu kadının onuruna kutlanan *Larentalia* şenliğinin ortaya çıkışına da değinilir. Ardından (5) Herakles tapınağının koruyucusunun zar oyununu kaybettiği için, tanrısına sunduğu Larentia adındaki başka bir kadınla ilgili güzel bir öykü anlatılmaktadır. Sonra (6) ikizlerin avcılık, koşma, haydutları kovma ve hırsızları yakalama, haksızlığa ve zulme uğrayanları kurtarma gibi işler üstlendikleri anlatılır. Romulus, komşularıyla ilişkilerinde boyun eğen biri olarak değil egemen bir kişi olarak karşımıza çıkmaktadır. (7) İki kardeşin yoksul ve kaçak kölelerle birlikte Amulius'un hayvanlarını çalanları yakalama girişimleri onların ilk başarıları arasında yer alır. Buna ek olarak Numitor'un Remus'la tanışması ve onu beğenmesi işlenmektedir. (8) Numitor'un desteklediği Remus saray içindeki halkı ayaklandırırken Romulus da dışarıdan saldırdıktan ve Amulius'u öldürdükten sonra, yönetim ele geçirilir. Romulus önderlik ettiği büyük kuvvetleri her biri yüz adamdan oluşan piyade birliklerine bölüp başına bir komutan atar. Her komutan *manipulus*²²⁴ olarak adlandırılan çevresine ot ve ve çalının sarıldığı bir çubuk taşımaktadır. Bu bölümün sonunda Ploutarkhos, içinde pek çok

²²² Krş. bölüm 4.2. Theseus'un söylensel doğumu.

²²³ Bu Larentia ile ilgili Livius'un da benzer bir anlatı ortaya koyduğu görülmektedir (Livius, **agy.** IV.7-8): “Kimileri der ki Larentia, bedeniyle hizmet ettiği için çobanlar arasında dişi kurt diye anılmış. Böylece bu olağanüstü öyküye bir menşe kazandırılmıştır” (Sunt qui Larentiam vulgato corpore lupam inter pastores vocatam putent: inde locum fabulae ac miraculo datum).

²²⁴ Bu geleneğin İÖ 390'dan sonra benimsendiği bilinmektedir.

dramatik unsur barındırdığını düşündüğü, tahtı ele geçirmek için uğraşan Amulius'un öldürülmesini anlatırken de Roma'nın kuruluşunun en eski tarihçileri olarak gördüğü, yukarıda adlarını andığımız iki kişiyi, yani Peparethos'lu Diokles ile Fabios Piktör'u kaynak olarak gösterecektir.²²⁵

Daha sonraki dört bölüm (9-12) kentin kuruluşuna ayrılmıştır.²²⁶ İkizleri, büyük babaları Numitor'un babadan kalma kiralığı konusunda anlaşmazlığa götüren siyasal nedenler anlatılmıştır. Sonrasında kentle ilgili *asylum* (*sığınak, mabet*) olarak anılan kurumun ilk temelleri atılmaktadır. (9) İkizler büyütüldükleri yerde bir kent kurmuşlardır. Çünkü Albalılar, kaçakları ve Sabinleri yurttaş olarak kabul etmemişlerdir. Bundan ötürü ikizler Alba'da kalamaz. Kent kurulunca tüm kaçaklar için adına *asylum* tanrısının tapınağı dedikleri bir sığınma evi kurarlar. Sığınak arayan üm insanlar için kurulan bu tapınakta herkes kalabiliyordu. Sonra yer konusunda iki kardeş arasında anlaşmazlık baş gösterir. Kuş falına başvurulur. Kuşların uçuş yönleri ve sayısı dikkate alınarak Romulus hile sonucu kuşları daha önce gören kardeşi Remus'a üstün gelmiştir. Akbabayı neden seçtikleri konusunda Ploutarkhos Herodoros Pontikos'a başvurur. Sonra Aiskhylos'tan bir alıntı kullanarak akbaba ile diğer kuş türleri arasında bir karşılaştırmaya girişip bu bölümü sonlandırır. 10. Bölümde, Remus'un Romulus ya da Celer tarafından öldürülmesi konu edilmiştir.²²⁷ Onun ölümü anlatıda kısaca işlenmiştir. Romulus onu

²²⁵ Ploutarkhos Sabin kızlarının kaçırılış öyküsünü anlattığı 14. bölümde de Fabios Piktör'un adını üçüncü kez tartışmasına katmış olur.

²²⁶ Gerçekte pek çok araştırmacı Romulus ve Remus'a ilişkin söylenlerin tarihsel bir temeli olmayan bazı söylenlerin yaratısı olarak görmektedir. Ancak antik gelenek Roma'nın sekizinci yüzyılda Romulus adında bir adam tarafından kurulduğunu yazmaktadır.

²²⁷ Remus'un ölümüne ilişkin Livius, ünlü yapıtında iki anlatıya yer vermektedir, onun bir kargaşada ya da Romulus'un kendi tarafından öldürüldüğünü aktarır: "Altı tane yırtıcı kuşun ötüşünden öncelikli olarak Remus'a mesajın gelmiş olduğu söylenir. İki misli sayıda (12) kuş Romulus'a kendini gösterince kehanet bildirilmiş oldu, her birinin kendi kalabalığı onları kral olarak selamladı. Bir grup öncelikli olarak zamanı, buna karşılık ikinci grup kuşların sayısını temel alarak yönetimi kendi

Remonium'da gömmekle yetinir ve ardından kentini kurmaya girişir. Daha sonra (11) kentin dinsel bir tören hazırlanarak kurulma girişimlerine tanık oluruz. Tyrrhenia'dan bazı kutsal gelenek ve yazılı kurallar uyarınca tüm ayrıntıları ortaya koyan ve bunları dinsel bir törendeki gibi kendisine öğreten birtakım bilge kişiler çağırarak kenti kurar. *Comitium* denen yerin çevresinde bir hendek kazılır. Tüm bitkilerin ilk meyvaları oraya atılır. Her erkek geldiği ülkenin toprağından küçük bir parça getirip meyvelerin içine atar. Bu hendek merkez alınarak kent kurulur. Ardından aktarıldığına göre (12), kent Nisan ayının 21'inde yani çobanların daha önce de varolan *Parilia* olarak bilinen şenliği kutladıkları gün kurulur²²⁸. Buna ek olarak kentin kuruluş tarihine ilişkin çeşitli yorumlar sunulmuştur. Destan ozanı Teoslu Antimakhos'a göre kent, güneşle ayın birleştiği gün ayın 30'unda, altıncı olimpiyatın üçüncü yılında (754) kurulmuştur. Varro'nun zamanında yaşayan ve Ploutarkhos'un iyi tanıdığı bir felsefeci ve matematikçi olan Tarutius adında birinin hesaplamasına göre ise ikinci Olimpiyatın ilk yılında (İÖ 772) kurulmuştur.

Metinde dikkat çeken unsurlardan biri, kentin esas olarak Etrüsk kuttörenine göre ortaya çıkışıdır. Roma'nın kuruluşuna ilişkin bu kısım yukarıda adı geçen, kendi memleketlisi ve de kendiyile aynı dili konuşan Halikarnassoslu Dionysios'un anlatısından çok farklıdır. Zira Dionysios, Roma'nın kuruluşunu Yunan kökenli bir yerleşmeye dayandırmıştı. Ancak Roma'da ve Roma imparatorluğunda bir yüzyılda

tarafına çekti. Bunun üzerine çekişmelerle bir araya gelip öfke yarışıyla kıyıya yöneldiler; Remus varolan kargaşada bir darbe alıp düştü. Halk arasında daha yaygın bir rivayet vardır, Remus alay için kardeşinin yeni duvarları üzerinden atlamış; Bunun üzerine Romulus kızıp, "her kim surlarım üzerinde atlayacak olursa, yok olsun" diye sözleri yüzüne vurduktan sonra onu öldürmüştür. Böylece Romulus yönetimi tek başına ele geçirmiş ve kurulan kent kurucusunun adıyla anılmış" (Livius, **Ab Urbe Condita**, VII.1-3).

²²⁸ Ploutarkhos, Roma'nın kuruluşuna ilişkin birkaç tarihten söz eder, kentin altıncı Olympia oyunlarında kurulmuş olduğunu (yaklaşık 754-3, **Romulus**, 12) açıklar, bu bilgi Romalılarca zaten biliniyordu. Buna karşılık Theseus synoikismos'u yarım yüzyıl önce (1250) gerçekleştirmiştir. İki olay arasında yarım yüzyıllık bir farkın olduğu belirtmekte yarar vardır.

batıda ve doğuda değişen şeyler olmuştur. İmparatorluk gücünü gittikçe daha da sağlamlaştırıyor görünüyordu. Bu durumda kentin kurucularının Yunan kökenli olabileceğini belirtmek anlamsız olurdu. Çünkü imparatorluğun içinde bulunduğu ortam böyle birşeye ihtiyaç duymuyordu. Dolayısıyla Ploutarkhos'un Roma'nın Etrüsk kökenli olabileceğini belirtmesi gerekecekti.²²⁹

Sonraki 13. bölüm, gruplar arası uyumu güvencelemek için nüfusun gruplara ayrılması²³⁰ ve kentin kurumlarıyla ilgilidir. Yaşlılar konseyi olarak adlandırılan 'senatus'un kurulması ve nüfusun patrici ve plebler arasında ayrılmasının yanı sıra, seçkin üç bin piyade ve üç yüz süvariden oluşturulan lejyonun (*legio*) ortaya çıkışına değinilmiştir. Seçilmişlerin dışında kalanlara *populus* denmiş, en seçkinlerden yüzü konsülleri meydana getirmiştir. Ayrıca Patricilerin kökenine ilişkin çeşitli varsayımlardan söz edilmektedir.

14. ve 15. bölümde yazar, Fabius Pictor'a başvurarak Sabin kadınlarının kaçırlışı öyküsüne odaklanmıştır. Romulus'un, Roma'nın gelecekte büyümesinin ancak savaşlarla olabileceği yönündeki düşüncesine yer verilir. Bu düşünceyle ilk kez Sabinlere karşı şiddet uygulanır. Bir görüşe göre Romulus, Sabinleri kadın yoksunluğundan ötürü değil, savaş yapma bahanesiyle kaçırmış. Sonrasında Romulus'un kendini kalabalık içinde morlar giymiş olarak sunmasına, Sabinlerin kaçırlışına ilişkin farklı anlatılara ve kaçırılan Sabin kadınlarının sayısı hakkında bir takım yorumlara yer verilmiştir. Ploutarkhos Sabinlerin öyküsünü anlatırken

²²⁹ Romalılar da Etrüsk etkisini benimsemiştir. Bu durum Livius'ta daha açıktır. Ploutarkhos Roma'ya bir Yunan olarak dışarıdan değil imparatorluğun bir yurttaşı gibi bakmak durumundaydı.

²³⁰ Sabin savaşları sonrası nüfus daha da artınca lejyonların sayısının artırılması, *populus*'un üç kabileye ayrılması gibi yeni düzenlemeler yapılır. Theseus ise halkı işlevlerine göre üçe ayırmıştı: "O, gerçekten de demokrasinin bozulmasına ya da gelişigüzel akan bir çoğunluk tarafından karıştırılmasına müsaade etmedi, halkı soylular, toprak sahipleri ve zanaatkarlar olarak sınıflara ayıran ilk kişiydi..." (**Theseus**, 25.1).

eskiçağdaki kimi bölgelerin ve nesnelerin nedenlerine ilişkin de sık sık bilgiler vermektedir. Zaman zaman konudan saparak eskiçağla ilgili bilgece yorumlar yapmaktadır. Ardından (15) Sabinlerin kaçırılışı sonrası evliliğin ve evlilik törenlerinin nasıl ortaya çıktığına ilişkin yorumlar yapılır.

16. ve daha sonraki birkaç bölümde Sabinlerin kaçırılışının meydana getirdiği savaflara değinilmiştir. Kaçırılan kızlarının geri verilmesini isteyen Sabinler Romulus'tan olumsuz bir yanıt alınca savaşımaya karar verip ona karşı ilerlemişlerdir. Daha sonra iki savaşçı arasında teke tek düello da Caeninalıların kiralı Akron öldürülür. Sabin kenti yağmalandıktan sonra, Romulus Akron'a karşı kazandığı zaferi bir geçit alayı düzenleyerek sergilemiş olur. Caeninalıları yenip onları kendine boyun eğdirir. Roma'nın büyümesi boyun eğdirileni kendi safına zorla katmaya çalışmakla gerçekleşmektedir. Zafer törenlerinin kökenine ilişkin açıklamalar yapan Ploutarkhos, Romulus'un gerçekleştirdiği alayın sonrakilere model oluşturduğunu belirtmektedir. Ayrıca yazar, yenik düşen düşman komutanından alınan silah, mızrak gibi kişisel eşyaların adanması geleneği ve savaşta düşmanın generalini kendi eliyle yenenlerin *opima spolia* sunusunda bulunması üzerinde durmuştur. 17. bölüm yaşanan düello ve savaştan sonra Sabinlerin geri kalanı ve diğer birkaç (Fidenler, Crustumeriler, Antemniler) halkın Roma'ya karşı güçlerini birleştirip Tatius önderliğinde başka bir savaşa girişmeleriyle devam eder. Ploutarkhos Tarpeia'nın kim olduğuna ilişkin şair Smylos'un tanıklığına başvurmuştur. Bu olayların ardından (18) Tarpeia'nın ihaneti öyküsü anlatılmaktadır. Capitolium tepesine gömülmesi ve ondan ötürü tepeye onun adının verilmesinden söz edilir. Curtius'un yiğitlikleri ve Curtius gölünün adını bu savaşçıdan almasının yanı sıra, Romulus'un bir taşla başından yaralanması

anlatılmaktadır. 19. bölüm Roma-Sabin savaşlarına ayrılmıştır; Romalılar Sabinler karşısında zafer kazanmışlardır. Sabin kadınlarının çektikleri onca sıkıntıdan sonra taleplerini dile getirmeleri ve sonrasında *Comitium*'un oluşması anlatılmaktadır.

20-22. bölümlerde kurumsal ve göreneksel işlere yer verilir. Savaş sonrası, kent nüfusu ikiye katlanmıştır. Sabinlerden 100 senator oluşturulur, lejyonların sayısı artırılır. Roma halkının bundan böyle üç kabileye ayrılması (*Ramnensler*, *Tatiensler*, *Lucerensler*) ve on kurulun ortaya çıkışı söz konusudur. Çocukların boyunlarına taktıkları bir süs olan *Bulla* gibi kimi yerel töreler, Romulus'un kızılılık ağacından değneğini atma tapısı anlatılmıştır. Daha sonra (21) Sabinlerin Roma aylarını kabul etmeleri, kadınlar onuruna kutlanan *Carmentalia* ve *Matronalia* şenliklerinin ortaya çıkışı, kadınların alışkanlıklarına ilişkin ve Ploutarkhos'un çok ayrıntılı anlattığı *Lupercalia* şenliğine ilişkin kimi bilgilere yer verilmiştir.²³¹ Ayrıca (22) kutsal ateşin adanması ve evliliğe ilişkin yasalar da anlatılan konular arasındadır.

23. bölüm Romulus'un yönetimdeki ortağı Tatius'un öldürülmesini konu almaktadır. Romulus'un onun öcünü almaması kendisine yönelecek kıskançlıkların doğmasına neden olmuştur. Sonraki birkaç kısım da (24-25) Romulus'un Fiden ve Veilere karşı sürdürdüğü savaşlara, (24) kentin felekate uğramasına, Tatius ve elçilerinin öcünün alınmasına, Camerimluların salgından yararlanarak kenti işgal etmelerine karşın yenilmelerine ve nihayetinde (25) Romulusun katıldığı son savaşa yer verilmiştir.

26'da, Romulus'un kiralılığının monarşi yönünde değişim göstermeye başladığını okuruz. Romulus artık kıpkırmızı bir tunik, üzerine ise mordan toga

²³¹ Lupercalia şenliği hakkında ayrıca bkz. Ploutarkhos, **Marcus Antonius**, XII.

giymiş bir halde, taht içinde görünmekte, kendini *celeres* olarak adlandırılan korumaları ve *lictorlar*'ın (sopa taşıyanlar) eşliğinde *bacula* (sopalara verilen isim) ile sunmaktadır. İnsanları kendi tahtında kabul etmeye başlamıştır. Dolayısıyla katı bir yönetim kurmaya giriştiği görülmektedir.

Son üç bölüm (27-29) genel olarak Romulus'un ölümüne ilişkin çeşitli söylentiler ve tanrısallaştırılmasına ilişkin anlatılardan oluşmaktadır. (27) Romulus kendini halka beğendirmek için yönetimi onların eline bırakarak Patricilerin işlevini ortadan kaldırmıştır. Savaşta kazanılan toprakları askerleri arasında dağıtıp Vei rehinelere patricilerin onayını almadan geri verince, *senatus*'a hakaret etmiş olduğu düşünülür. Kısa bir süre sonra ise ortadan kaybolur. Anlaşılan, Romulus da Theseus gibi²³² esrarengiz bir biçimde ortadan kaybolmuştur. Plutarkhos'un aktardığına göre Romulus insanlar arasında kaybolduğunda yönetiminin otuz sekizinci yılında, elli dört yaşındaymış (29.7). Livius Romulus'un 37 yıl yönetimde kaldığını belirtmektedir.²³³

(28) Alba'dan gelen Iulius Proclus forumda kendini tanıtip tüm halkın önünde, kutsal simgeler üzerine ant içtikten sonra, Romulus'u gördüğünü söyleyerek onunla aralarında geçen bir konuşmayı aktarır. Halk bundan böyle Quirinus olarak adlandırdığı Romulus'a dua etmiş ve onu bir tanrı gibi selamlamıştır. Bu son bölümler ruhun ölümsüzlüğüne ilişkin anlatılar içermektedir. Plutarkhos'un, ruhun ölümsüzlüğünü konu alan Pindaros'un şiirini anlatısının bu kısmında seçmesi bir

²³² Apollodoros'a göre Theseus'u Lykomedes'in kendi bir uçurumdan aşağı atmıştır. (Apollodoros, **Bibliotheca Epitoma**, I.24) Plutarkhos'un Theseus hakkındaki yorumu ise şu şekildedir: "Lykomedes ya ünü olan böyle bir adamdan korktuğu için ya da Menestheus'a yaranmak amacıyla, onu kentin yüksek bir yerine götürüp oradan topraklarını göstermek bahanesiyle kayalardan aşağı itip öldürmüştür" (**Theseus**, XXXV.4). Menestheus bu olaydan sonra ise kiral olmuştur.

²³³ Romulus septem et triginta regnavit annos, Numa tres et quadraginta (Livius, **agy**. I.21. 6).

tesadüf olmamalıdır. Zira insan ruhunun ölümsüzlüğü Platon'un da ele aldığı bir konudur.

Ploutarkhos'un *Theseus-Romulus* Karşılaştırması Üzerine. Ploutarkhos, bu iki yaşamöyküsü üzerine yazdığı karşılaştırma kısımda iki kahraman arasında önemli denebilecek farklılıklara değinmektedir. Bu karşılaştırmada iki ana karakter daha çok ahlaki yanlarıyla ele alınmıştır. İlk üç bölüm Yunan kahramanı Theseus'un Romulus'a göre üstünlükleri üzerinedir.

Karşılaştırma'nın birinci bölümünde Ploutarkhos, Theseus'un ortaya koyduğu ruh yüceliği ve cesaretine odaklanmıştır. Theseus kendi isteğiyle kimse zorlamazken maceralar peşinde koşmayı tercih etmiş, yani '*soyluluğunun belirgin göstergesini sunmak için*'²³⁴ yola çıkmıştır. Herakles'in aynı işlerini yapma düşüncesiyle, Atina'ya deniz yoluyla değil karadan gitmeyi isteyerek kendi yaşamını tehlikeye atmıştır. Atina'ya vardığında boş durmamak ve halka yaranmak için Marathon boğasının üzerine yürümüştür (14.1). Buna karşılık Romulus, zorunluktan ötürü ve korkuyla büyük işlere girişmiştir. Zira Romulus'un, Numitor'un çobanları, Amulius, Sabinler, Cameriler ve Veilerle yaptığı savaş, Acron'u öldürmesi gibi işlerine karşılık, Theseus herşeyden önce Kentaurlar ve Amazonlarla savaşarak büyük işler gerçekleştirmiş olduğunu göstermiştir. Theseus'un serüvenleri (Periphetes, Sinis, Perigoune, Krommyonia domuzu, Skeiron, Kerkyron, Prokroustes gibi canavarlar, Pallasoğulları, Marathon boğası, Minotauros, Amazonlar ve Kentaurlar'ın hakkından gelmesi) Herakles'inkilerle karşılaştırılacak kadar çoktur. Buna ek olarak Theseus başkaları uğruna kötülerin üzerine yürümüştür. Onun gençler için kendini ortaya

²³⁴ Ploutarkhos, **Theseus**, 7.1.

atması insancıl bir yanının olduğunu ortaya koymaktadır ve Ploutarkhos’a göre bu türden bir ruh yüceliğini ve cesareti, sözcükler ifade edemeyecektir. Buna karşılık Romulus ve kardeşi bencilce davranmış, kendileri bir zarar görmedikçe kiral Amulius’un başkalarına zarar vermesine aldırmamışlardır.

İkinci bölümde yaradılışları gereği kent işleriyle ilgilenmiş olan iki kahramandan birinin demokrasiye, ötekinin ise tiranlığa yöneldiği üzerinde durulmaktadır. Theseus’un, demagog Menestheus’un kışkırtmaları sonucu halkın nefretini ve küçümsemesini kazanmasına karşılık, Romulus da sonradan kendisine karşı yönelecek düşmanlıklar kazanmıştır. Dolayısıyla, Theseus için asıl tehlike Pelling’in de tespit ettiği gibi²³⁵ bir kiral olmaktan çok halkçı olmak için çabalaması, Romulus’un da halkçı olmaktan çok kiral olma yolunda ilerlemesidir. Romulus’tan farklı olarak Theseus’un tiransı hırsları olmadığı gibi Atina’ya demokrasiyi getirmiş olduğu vurgulanmaktadır. Yazar birinin çok yumuşak bir yönetim şeklini tercih ettiği için bir demagog, ötekinin ise çok katı bir yönetim şekli gerçekleştirdiği için bir despot olduğunu belirtmektedir. Ploutarkhos, Theseus’un hatasının insanseverlik (φιλανθρωπία) ve merhametten (ἐπιεικεία), Romulus’un hatasının ise bencillik (φιλαυτία) ve sertlikten (χαλεπότης) doğduğuna dikkat çekmektedir.²³⁶ Christopher Pelling, Romulus’un karakteriyle devletin gelişimi arasında haklı olarak bir bağ kurmaktadır. Hatta Romulus-Caesar karşılaştırmasının zaten bilinen bir şey olduğunu, Gaius Iulius Caesar’ın suikastçıların, ölümü kesin olarak bilinmese de Romulus’u yok edenlere benzetilebileceğini ortaya koymaktadır²³⁷. Caesar bedenine

²³⁵ Krş. Pelling, C. B. R., “‘Making Myth Look Like History’: Plutarch’s Theseus–Romulus”, **agy.** içinde, s. 184.

²³⁶ Ploutarkhos, **Theseos Kai Romylou Synkrisis** (Theseus-Romulus Karşılaştırması), II. 2.

²³⁷ Pelling, C. B. R., “‘Making Myth Look Like History’: Plutarch’s Theseus–Romulus”, **agy.** içinde, s. 185.

23 yara alarak ölmüştür. Tiberius Gracchus, sokaktaki kargaşada (*in turba*) öldürülmüştür. Bu durumda öyle görünüyor ki daha başta bir iktidar mücadelesinden söz etmek gerekmektedir. Bir kent nasıl ortamlarda kurulmuşsa bu anlayış öylece devam etmiştir. Zira bu türden bir düşüncenin Roma edebiyatında da görüldüğü bilinmektedir. Romalı yazarlar bile kendi zamanlarındaki bazı kötülüklerin kaynağını Romulus'ta bulmuşlardır.

Ploutarkhos üçüncü bölümde kahramanların aile yaşamıyla ilgili talihsizliklere değinmektedir. Her ikisinin başına gelen felaketler öfkelerinin bir sonucudur. Theseus aşk, kıskançlık ve bir kadının yalanları (ἔρως καὶ ζηλοτυπία καὶ διαβολαὶ γυναικὸς) gibi baskın duygu ve eylemlerden etkilenip öfkeye kapılarak, Antiope'den doğma oğlu Hippolytos'un ölümünden sorumludur.²³⁸ Ploutarkhos Phaidra ve Theseus'un oğlu ile ilgili kısaca değindiği anlatısında da²³⁹ 'tarihçi'lerle tragedya yazarlarının yazdıklarına ekleneyecek bir sözü olmadığını belirtmektedir. Bununla birlikte Romulus kardeşini katletmişken Theseus ailesine doğrudan herhangi bir kötü eylemde bulunmamıştır. Ancak her ikisinin davranışları kontrol edemedikleri öfkelerinden kaynaklanmıştır.

Sonraki üç bölüm ise Romulus'un Theseus'tan daha üstün olan yanlarını konu almaktadır. Bunlardan dördüncü bölümde, Romulus'un kardeşiyle birlikte ün kazanmış olduklarına değinilmiştir. Romulus tamamen sıfırdan başlayarak başarılar elde etmiştir. İki kardeş de başlangıçta çoban çocuklarıydı ve köle kabul

²³⁸ Öyküye göre Theseus'un ikinci karısı Phaidra, hor görülüşünün öcünü alma hevesiyle üvey oğlu Hippolytos'a aşık olmuş ve bu genç adama kendini sunmuş. Karşılık alamayınca kendisini Theseus'a ihbar eder korkusuyla Hippolytos'un tecavüzüne uğradığını ileri sürmüştü. Bunun üzerine Theseus öfkeye kapılıp oğlunu kendi öldürmek istemediğinden Poseidon'dan bunu yapmasını dilemiş. Bkz. Grimal, Pierre, 'Theseus', **Mitoloji Sözlüğü**, s. 297.

²³⁹ Ploutarkhos, **Thesus**, XXVIII. 2.

edilmekteydiler. Sonrasında özgürlüklerini elde edip tüm Latinlere karşı tıpkı Robin Hood'un yaptığı gibi bir sorumluluk üstlenmişlerdir. Romulus düşmanlarını aldedip onları kendi gücüne katılmaları için zorlamıştır. Haydut ve kötülerini öldürmemiş ama savaşta diğer halklara boyun eğdirmiştir. Avam tabakadan güç almış ve bu yolla Roma'yı inşa etmiştir. Buna karşın Theseus varolan kamu yapılarını yıkıp halkı tek bir çatı altında birleştirmiştir. Üzerinde durulması gereken bir nokta, Atina'nın birleştirilmesi ve Roma'nın kuruluşu, her iki kahramanın da bir yakınlarının ölümü sonrası (Theseus'un babasının ölümüne sebep olması; Romulus'un, kardeşi Remus'u öldürmesi) gerçekleşmiştir. Ancak iki olay arasındaki fark şudur: Theseus *synoikismos*'u gerçekleştirdiği sırada herhangi bir şiddet uygulamadan etkin olmuştur. Bir tek Pallas'ın 50 oğluyla savaşmak zorunda kalmıştır. Zira Pallasoğulları, Aigeus varis bırakmadan öldükten sonra, kırallığı bizzat ele geçireceklerini ummuşlar, ancak Theseus halef gösterilince, duruma katlanamayıp savaş çıkarmışlardır.

Beşinci bölümde Theseus'un anne ve babasına, Romulus'un ise annesine ve büyükbabasına karşı davranışları tartışılmıştır. Theseus babasının öğüdünü unutup yelkeni değiştirmeyerek onun ölümüne sebep olmuştur. Ploutarkhos'a göre onun bu davranışı Romulus'un kardeşi Remus'a yaptıklarından hiç de aşağı kalır bir yanı yoktur. Theseus bir takım amaçları uğruna annesini terk etmiştir. Romulus annesini ölümden kurtarmış, büyükbabasına yardım etmiştir.

Altıncı bölümde Theseus'un pek çok kadınla birlikte olup onlarla kurduğu ilişkiler üzerinde durulmuştur. Ariadne, Antiope ve Troizenli Anakso'yu, kendi

yaşamının geç döneminde henüz çocuk yaştaki Helene'yi kaçırmıştır.²⁴⁰ Theseus'un bu davranışları kadın kaçırmanın Yunanda sürüp giden bir olgunun ilk belirtileri olarak görülebilir. Zira Theseus'un ilişkilerinin Atinalılara hiçbir getirisi olmadığı gibi onları sıkıntıya da sokmuştur. Buna karşılık Ploutarkhos'a göre Romulus, Sabin kadınlarını kaçırdıktan sonra yalnızca Hersilia'yı kendine eş seçmiş. Bu eylem, yazara göre ölçüsüzlükten ötürü değil zorunluktan (οὐχ ὕβρει τολμηθὲν ἀλλὰ δι' ἀνάγκην)²⁴¹ ya da iki halkı birbiriyle güçlü bağlarla birleştirme niyetinden²⁴² ötürü gerçekleştirilmiştir. Anlaşılan Romulus'un bu davranışı Roma için hayırlı olmuştur. Dolayısıyla *Yaşam*'da anlatıldığına göre Sabin kadınlarının kaçırılışı bir kent kurmak gibi siyasi nedenlerden ötürü gerçekleştirilmiş görünmektedir.²⁴³

²⁴⁰ Ploutarkhos Theseus'un bu gibi onursuz davranışlarını kınamaktadır: “*Theseus'un evlilikleri hakkında başlangıçları onursuz ve sonları mutluluk içermeyen, tiyatro sahnelerinde oynanmamış başka hikayeler de vardır. Sözgelimi derler ki Anakso adında Troizenli bir kadını kaçırmış, Sinis'i ve Kerkyon'u öldürdükten sonra ise kızlarına zorla sahip olmuş; ayrıca Aias'ın annesi Periboia ile, ardından da Phereboia ve Iphikles'in kızı Iope ile evlenmiş; Panopeus'un kızı Aigle'ye olan tutkusundan ötürü, söylemiş olduğum gibi (XX.1), Ariadne'yi terk etmekle suçlanmıştır, bu davranışının hiçbir güzel yanı yoktu ve yakışık değildi. Helene'yi kaçırmayı denildiğine göre Attike'yi bütünüyle savaşla doldurmuş, ve nihayetinde ona sürgün ve ölüm getirmiştir*” (Ploutarkhos, **Theseus**, XXIX.1-2).

²⁴¹ Ploutarkhos, **Romulus**, IX.2.

²⁴² Ploutarkhos, **agy**, XIV.7.

²⁴³ Livius söz konusu olayın kadın yokluğu yüzünden (penuria mulierum) ortaya çıktığını öne sürmektedir (Livius, **agy**, I. 9.1).

SONUÇ

Bu çalışmada, söylensel özellikler taşıması nedeniyle zamandizinsel olarak en eski dönemleri konu alan *Theseus-Romulus* adlı yaşam çifti özelinde Ploutarkhos'un söylene bakışına odaklanılmıştır. Seçtiğimiz bu iki yaşamöyküsü Ploutarkhos'un, tarihi kişilerden ziyade her biri kendi tarzında söylensel kişiler hakkında yazma çabasının birer ürünüdür. Ploutarkhos bu yaşamöykülerinde klasik Yunan, Helenistik dönem ya da bundan sonraki yüzyılların Roması'nın tarihi kişilerinden farklı olanları ele almıştır. Dolayısıyla Ploutarkhos'un daha sonraki dönemlere yaklaşımının bir nevi izleri de sürülmüştür.

Bu araştırmanın ilk bölümünde öncelikle bir yaşamöyküsü yazarı olarak Ploutarkos'un *Paralel Yaşamlar*'ının eski dönem tarih yazarlarından fazlasıyla etkilenmiş olduğunu ve bu yazarlardan çok şey ödünç aldığını görmüş olduk. Yapıtlarında onlarca alıntıya yer veren Ploutarkhos'un öteki pek çok yazarı tanıdığını ve onları kaynak olarak kullandığını anladık. Bunun yanısıra Ploutarkhos'un *Paralel Yaşamlar*'ını bir tasarı sonucu oluşturmadığını bunları zaman içinde geliştirip meydana getirdiğini ve sonrasında ona bilinçli olarak yöneldiğini kavradık.

İkinci bölümde yazarın yaşadığı dönemin siyasal ve kültürel ortamı incelendi. Roma'nın Yunanistan üzerinde, Caesarların da Roma üzerinde güç sağladığı bir dönemde yaşamış olan Ploutarkhos'un, imparatorluk sınırları içinde Yunanlaşmayı canlandırmak gibi bir amacı vardır ve bu amacı yapıtlarını büyük oranda şekillendirmiş görünmektedir. Ayrıca yapıtlarında özel yaşamından kesitlere yer vererek onun yaşamının sanatıyla sıkı bir bağı olduğunu ve rahipliğin onun yaşamında ne derece önemli olduğunu kısaca göstermeye çalıştık.

Sonraki üçüncü bölümde Antikçağ yazınında söylene yoğunlaşmıştır. Herodotos ve Thoukydides'ten itibaren söylen tamamen reddedilmemekle birlikte onu sorgulama ve akılla açıklama yoluna gidilmiştir. Ploutarkhos da “*ozanların ve efsane yazarlarının beslendiği mucizeler ve trajik öyküler*” diyarı olarak gördüğü Theseus ya da Romulus'un çağını tarihsel gerçeklik temelinde bir tarihçi gibi ele aldığına, söyleni başka yazarların görüşlerini de hesaba katarak ortaya koyduğuna ve onu akılla düzeltme çabasına tanık olduk. Özellikle *Theseus* adlı yaşamının girişinde tarih ile söylen arasında bir ayırım yaparak görüşlerini ortaya koymaktadır. Bu girişte Ploutarkhos'un tarih ile söylenin alanını birbirinden ayırdığına tanık olduk. Ploutarkhos *Theseus* ve *Romulus*'ta diğerlerinde olduğundan daha farklıdır. Çünkü o belirtildiği gibi bu yaşamlarında söylensel olaylardan söz etmekle masalsı olanın alanına girmiştir. Yaşamını yazdığı bu karakterler çok ünlü ve istisnai olduklarından, Ploutarkhos onları *Yaşamlar*'ının dışında bırakmamıştır.

Son bölümde ise ele alınan *Theseus* ve *Romulus'un Yaşam*'ı, Ploutarkhos'un eskiçağ söylenlerini ele alması konusunda bazı önemli sonuçlar ortaya koymaktadır. Ploutarkhos doğaüstü varlıkların ve güçlerin etkisinde olduğu düşünülen söylensel çağdan kuşku duyma kaygısı gütmüştür. Masal ya da olağanüstü doğal güçlerden (tanrısal doğumlar, masalsı canavarlar vs.) sakınılması ya da mantıksal bir yolla açıklanması gerektiği üzerinde durulmuştur. Ayrıca bu çözümlemede iki anlatı arasındaki benzer ve farklı noktalar ortaya konarak kurucu kahramanların karakterleriyle sonraki dönemlerde devletleşen kentlerinin gelişimi arasında bir bağın varlığına dikkat çekilmiştir. Bunun yanısıra araştırma süresince, bu iki yaşamın sadece iki kahramanın, *Theseus* ve *Romulus*'un yaşamıyla sınırlı olmadığı, bunun

yanı sıra Roma ve Yunanistan'nın eski zamanlarına ilişkin de kapsamlı bilgiler içerdiği örnekleriyle gösterilmiştir.

Bununla birlikte iki kahramana ve iki kente ilişkin eski ve yeni öyküler antikçağın sonuna doğru birbirine karıştığından, Ploutarkhos birçok kaynaktan yararlanarak bu öykülerin çelişkilerini ortaya koymakta ve akla aykırı olanları ayıkladıktan sonra bunlar arasında bir seçim yapmaktadır. Sonrasında ise söylenin her bir kısmının en mantıklı olan yorumlarını okuyucusuna sunduğu görülmektedir. Bunu söylen içindeki gerçekçi unsurları ayırt ederek yapmaktadır. Yani doğru yorumları ve nedenleri masalsı olandan ayırmaya çalışmaktadır. Açıkçası Ploutarkhos söylen unsurunu akılla arındırıp öyküleri tarihsel özüne indirgeme ve onlarda bir gerçeklik arama çabası içindedir.

Özetle, Ploutarkhos söyleni ve eski dönemleri anlatırken söylenlere çok titiz ve temkinli yaklaşmıştır. Onu bir söylen anlatıcısı olarak görmemek gerekir, çünkü o gerçekte yaşam yazmak niyetindedir.²⁴⁴ Tarihin sınırlarının ötesindeki zamana değinerek, doğumdan ölüme tam anlamıyla bir yaşam oluşturmak için çabalamıştır. Onun söylensel çalışmalarına tanrısal olanla insansal olan arasındaki ilişkiye olan derin ilgisi sinmiştir.

²⁴⁴ Ploutarkhos, **Aleksandros**, I. 2.

ÖZET

Bu çalışmada, temel olarak Ploutarkhos'un *Paralel Yaşamlar*'ı içindeki, Atina ve Roma'nın eski dönemlerine ilişkin önemli bilgiler verdiği *Theseus-Romulus* adlı söylensel yaşamlarından hareketle, yazarın söylene bakışı araştırılmış ve değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Söz konusu yaşam çiftinin yapısal ve anlamsal içerikleri çözümlenmiştir. Ayrıca Ploutarkhos öncesi, bir yazın türü olarak Yunan yaşamöyküsünün ana çizgileriyle tarihsel gelişimi, *Paralel Yaşamlar*'ın ardalanı ve yapısının genel özellikleri incelenmiştir. Ploutarkhos'un *Yaşamlar*'ı yazma amacı ve kişilik çözümlemelerinin önemi üzerinde durulmuştur. Bu çalışma, Ploutarkhos'un yazarlığını daha iyi anlamaya yardımcı olacağı düşüncesiyle yazarın içinde yaşadığı dönemin sosyal, siyasi ve kültürel koşullarını ele almakla birlikte, yaşamının önemli dönemleri ve yapıtları üzerine derli toplu bilgiler de içermektedir. Ayrıca antikçağ yazınında ve Ploutarkhos'ta söylenin nasıl ele alındığı üzerinde durulmuştur. Ploutarkhos'u etkilediği düşünülen kimi antikçağ araştırmacılarının söylene yaklaşımlarıyla Ploutarkhos'un ki belli ölçüde karşılaştırılmıştır.

ABSTRACT

This study primarily investigates and seeks to analyze Plutarch's approach to myth with reference to the mythical *Lives Theseus-Romulus*, which is found in *Parallel Lives* and contains information about the ancient times of Athens and Rome. These two biographies are interpreted structurally and in terms of meaning. Furthermore, the genre of Greek biography before Plutarch and the background of *Parallel Lives*, along with its general structural features, are examined. Plutarch's purpose in writing *Lives* and the significance of his character analyses is scrutinized. This study also provides a systematic overview of Plutarch's life, his works, and the social, political and cultural conditions of his era in order to better comprehend his authorship. The treatment of myth by ancient authorial tradition and by Plutarch is also scrutinized. This study therefore also looks into the approaches to myth by some of the ancient authors thought to have influenced Plutarch and the study discusses their comparison, to some degree, with Plutarch's idea of myth.

KAYNAKÇA

- Аверинцев, С. С. “К пониманию мировоззренческого стиля Плутарха (Ploutarkhos’un Dünya Görüş Tarzını Anlama Üzerine)”, Вестник древней истории, 1968, С. 104, s. 78-9.
- Barrow, R. H., **Plutarch and his Times**, Bloomington: Indiana University, 1967.
- Blois, Le De, “The Perception of Politics in Plutarch’s Roman ‘Lives’”, **Aufstieg Und Niedergang Der Römischen Welt**, 1992, II.33.6, s.4569-4616.
- Boer, W. Den, “Theseus: The growth of a myth in history,” **Greece & Rome**, 1969, S.16, s.1-13.
- Bonnefoy, Yves, **Mitolojiler Sözlüğü**, çev. Levent Yılmaz, Dost Yay, Ankara, 2002.
- Brenk, Frederick E., “An Imperial Heritage: The Religious Spirit of Plutarch of Chaironeia”, **Aufstieg Und Niedergang Der Römischen Welt**, 1987, II.36.1, Berlin, s.348-349.
- Buckler, John, “Plutarch and Autopsy”, **Aufstieg Und Niedergang Der Römischen Welt**, 1991, II.33.6, Berlin, s. 4788-4830.
- Carpenter, Thomas H., **Antik Yunan’da Sanat ve Mitoloji**, çev. Bensen B..M. Ünlüoğlu, Homer Kitabevi, İstanbul, 2002.
- Diogenes Laertios, **Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri**, çev. Candan Şentuna, 4. Basım, Yky, İstanbul, 2010.
- Dowden, Ken, **The Uses of Greek Mythology**, Routledge, London and New York, 1992.
- Duff, T., **Plutarch’s Lives: Exploring Virtue and Vice**, Oxford, Clarendon Pr, 1999.

Easterling, P. E. ; Kenney, E. J (gen. eds.) **The Cambridge History of Classical Literature**, The Hellenistic Period and The Empire, I.4, Cambridge University Press, 1993.

G. Ward, Anne; W. R., Connor; B. Edwards, Ruth; Tidworth, Simon; **The Quest for Theseus**, Praeger Publishers, New York, 1970.

Frost, F. "Plutarch and Theseus," **The Classical Bulletin**, 60 (1984) 65-73.

Gaius Suetonius Tranquillus, **On İki Caesar'ın Yaşamı**, çev. Fafo Telatar, Gül Özaktürk, Ttk, Ankara, 2008.

Georgiadou, Aristoula, "Idealistic and Realistic Portraiture in the Lives of Plutarch," **Aufstieg Und Niedergang Der Römischen Welt**, 1992, II. 33.6, s.4616-4623.

Grimal, Pierre, **Mitoloji Sözlüğü (Yunan ve Roma)**, çev. Sevgi Tamgüç, Sosyal Yay. İstanbul, 1997.

Hardie, P.R. "Plutarch and the Interpretation of Myth", **Aufstieg Und Niedergang Der Römischen Welt**, II.33.6. Berlin 1992, 4743-4787.

Heehs, Peter, " Myth, History, and Theory", **History and Theory**, 1994, C.33, S.1, s. 1-19.

Hesiodos, **Eseri ve Kaynakları**, çev. Sabahattin Eyuboğlu, Azra Erhat, Ttk, 1991.

Johnson, V.L. "The Humanism of Plutarch," **The Classical Journal** 66 (1970) 26-37.

Jones, C. P., **Plutarch and Rome**, Oxford, 1971.

Ksenophon, **Yunan Tarihi**, çev. Prof. Dr. Suat Sinanoğlu, Ttk, Ankara, 1999.

Ksenophon, **Sokrates'ten Anılar**, Çev. Candan Şentuna, Ttk, Ankara, 1997.

Lamberton, Robert, **Plutarch**, New Haven-London, Yale University Press, 2001.

Larmour, D.H.J., “Plutarch’s Compositional Methods in the Theseus and Romulus”, **Transactions of the American Philological Association**, 1988, S.118, s.361-375.

Lexicon Iconographicum Mythologiae Classicae (LIMC) içinde, C. 7/1, Zurich, Artemis Verlag, 1994, s. 922-955, bkz. ‘Theseus’.

Lévi-Strauss, Claude, Mitlerin Yapısı, çev. Fatma Akerson, **Felsefe Arkivi**, 1975, s.153-180.

Marincola, John (ed.), **A Companion to Greek and Roman Historiography**, C. I-II, Blackwell Publishing, Oxford and Malden, Mass., 2007.

Momigliano, Arnaldo, **The Development of Greek Biography**, Harvard University, 1993.

Mossman, Judith (ed.), **Plutarch and His Intellectual World**, London, Duckworth, 1997.

Nikolaides, Anastasios G. (ed.), **The Unity of Plutarch’s Work**, Walter de Gruyter-Berlin-New York, 2008.

Osley, A. S. “Greek Biography Before Plutarch”, **Greece and Rome**, 1946, S. 15, s.7-20, Cambridge University Press.

Örnek, Sedat Veyis, **Etnoloji Sözlüğü**, Dtcf Yay., Ankara, 1971.

Plutarkhos, Mestrius, **Marcus Antonius**, çev. Mehmet Özaktürk, Ttk, Ankara, 1992.

Pelling, C. B. R., **Plutarch and History: Eighteen Studies**. London: The Classical Press of Wales and Duckworth, 2002.

Plutarch, **Lives Theseus and Romulus, Lycurgus and Numa, Solon and Publicola**, tr. Bernadotte Perrin, Loeb Classical Library, Harvard University Press, 1998.

- Plutarco, **Le vite di Teseo e di Romolo** (a cura di C. Ampolo e M. Manfredini), Fondazione Lorenzo Valla/ Arnoldo Mondadori Editore, Milano, IV edizione 2006 (M. Manfredini ha curato il testo, gli scolii e la nota al testo).
- Plutarque, **Vies**, Thésée-Romulus–Lycurgue-Numa, texte établi et traduit per Robert Flacelière, Belles-Lettres, Paris, C.1, 1957.
- Plutarco, **Teseo e Romolo**, çev. Marco Bettali, Gabriella Vanotti, Bur Classici Greci e Latini, RCS Libri S.p.A. Milano, 2006.
- Podlecki, A. J. ve Duane, Sandra, “A Survey of Work on Plutarch's Greek Lives, 1951-1988, **Aufstieg Und Niedergang Der Römischen Welt**, 1992, II.33.6, s.4053-4127.
- Russell, D. A., “On Reading Plutarch’s *Lives*”, **Greece & Rome**, 1966, C.13, S.2, s. 139-154.
- Russell, D. A., **Plutarch**, 2nd edition, foreword and bibliography by Judith Mossman, Bristol Classical Press, 2001.
- S. Hornblower and A. Spawforth (eds.), **The Oxford Classical Dictionary**, Oxford, 1996.
- Scardigli, Barbara (ed.), **Essays on Plutarch's Lives**, Oxford: Clarendon Press, 1995.
- Segal, Robert A., **Myth – A Very Short Introduction**, Oxford-New York, 2004.
- Stadter, P.A. (ed.) **Plutarch and the Historical Tradition.**, Routledge, London and New York, 1992.
- Stadter, P.A. “The Proems of Plutarch's Lives,” **Illinois Classical Studies**, 1989, S.13, s.275-295.
- Theophrastos, **Karakterler**, çev. Candan Şentuna, Dost Kitabevi, Ankara, 1998.

Titchener, F.B. "Critical Trends in Plutarch's Roman Lives, 1975-1990," **Aufstieg Und Niedergang Der Römischen Welt**, 1992, II.33.6, s.4128-4153.

Tracy, H.L., "Notes on Plutarch's Biographical Method", **The Classical Journal**, 1942, C. 37, S. 4, s. 213-221.

Vernant, Jean-Pierre, **Eski Yunanda Söylen ve Toplum**, çev. Mehmet Emin Özcan, 1. baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 1996.

Veyne Paul, **Les Grecs ont-ils cru à leurs mythes?** : essai sur l'imagination constituante, Paris: Editions du Seuil, 1983.

Veyne, Paul, **Did the Greeks Believe in their Myths?** : an Essay on the Constitutive Imagination, tr. Paula Wissing, University of Chicago, 1988.

Wardman, A. E. "Myth in Greek Historiography", **Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte**, 1960, C.9, S.4, s.403-413.

Wardman, A. E., "Plutarch's Methods in the Lives", **Classical Quarterly**, 1971, C.21, S.1, s. 254-261.

Wardman, A.E., **Plutarch's Lives**, London, 1974.

Yaginuma, Shigetake, "Plutarch's Language and Style", **Aufstieg Und Niedergang Der Römischen Welt** içinde, 1992, II.33.6. Berlin, 4726-4742.